

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МОСКВІНА ВАЛЕРІЯ ІГОРІВНА

УДК 336:[338.2]:351:358

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТРАНСФЕРТНА ПОЛІТИКА
В РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 281 “Публічне управління та адміністрування”

Галузь знань 28 “Публічне управління та адміністрування”

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 В. І. Москвіна

Науковий керівник Ємельяненко Лариса Михайлівна,
доктор економічних наук, доцент

Київ-2021

АНОТАЦІЯ

Москвіна В. І. Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеню доктора філософії з галузі знань 28 “Публічне управління та адміністрування” за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування”. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2021.

У дисертаційній роботі удосконалено інструменти формування трансфертної політики у соціальній сфері та обґрунтовано науково-прикладних рекомендацій щодо її реалізації в Україні.

В ході дисертаційного дослідження встановлено, що соціальна сфера є важливою складовою забезпечення життєдіяльності суспільства, сприяє розвитку людини та відтворенню людського капіталу, формуванню певного рівня життя населення у суспільстві. Соціальну сферу представлено як сукупність елементів, які функціонують у взаємозалежності від напряму забезпечення обміну ресурсами та перерозподілу суспільних благ через систему міжбюджетних відносин в контексті вирішення проблем соціальної нерівності. Запропоновано комплексний підхід до дослідження соціальної сфери за рівнями її функціонування, відповідно до яких – створені людьми адміністративні установи. Аргументовано важливість виявлення особливостей розвитку галузей соціальної сфери, до яких віднесено освіту, культуру, охорону здоров'я, фізичну культуру, туризм і відпочинок, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, пасажирський транспорт, зв'язок, торгівлю і громадське харчування, управління, кредитування та страхування, котрі функціонують задля забезпечення матеріальних умов життя населення.

В роботі систематизовано категоріальний апарат предмету дослідження за логікою взаємозв'язку таких основних понять як «соціальна сфера», «соціальні відносини», «соціальна політика» в напрямку аргументації «соціальних ризиків», «соціальних трансфертів», «соціальної нерівності», що дозволило

обґрунтувати наукові підходи до діагностики трендів трансформації соціальної сфери України за допомогою причинно-наслідкового механізму.

В процесі дослідження специфіки застосування інструменту “трансферту” в системі публічного управління соціальною сферою виявлено, що у вітчизняній практиці трансферт функціонує переважно як спосіб передачі грошових коштів в процесі регулюванні державних міжбюджетних взаємин, має форму дотацій й субвенцій, котрі отримують місцеві бюджети за наявності недостатнього обсягу фінансових коштів. Проте, в світовій практиці термін “соціальний трансферт” охоплює широкий спектр інструментів – від короткострокових швидких гуманітарних допомог у випадку непередбачуваних обставин до довгострокових запланованих і попередньо узгоджених форм соціальної допомоги тим, хто перебуває на межі або потрапив за межу бідності.

В результаті дослідження світового досвіду публічного управління розвитком соціальної сфери удосконалено та збагачено змістовну характеристику дефініції “трансфертна політика”, яка, на відміну від існуючих трактувань, передбачає підсилення функціонального призначення трансферту у якості інструментарію регулювання діючих в Україні міжбюджетних відносин та реалізації новітніх підходів до реформування системи соціальних стандартів і гарантій, запровадження трансфертних соціальних програм для підвищення адресності, публічності та дієвості соціальної політики.

Доведено доцільність імплементації світової практики реалізації трансфертної політики в контексті надання визначальної ролі інструменту соціального трансферту в забезпеченні розвитку соціальної сфери України через окреслення часових рамок його запровадження та очікуваних результатів з метою усунення під впливом нереальних економічних сподівань населення від неспроможності ринкового механізму розподілу та перерозподілу благ і ресурсів, що потребує державної підтримки. Запропоновано концептуальну модель реалізації трансфертної політики, в якій використовуються пасивний та активний механізми надання соціальних трансфертів, також проектний,

секторальний, макроекономічний/глобальний підходи щодо фінансування системи трансфертів.

Визначено пріоритети практичного використання елементів трансфертної політики на основі імплементації трансфертної політики у деяких країнах, на території яких соціальні трансферти функціонують у формі програм соціального захисту у короткостроковому періоді та як частина соціальної державної політики у вигляді програм виплат для шкільного харчування, виплат для лікування ВІЛ/СНІД, прямої допомоги домогосподарствам з низьким рівнем доходів, неконTRIBУЦІЙНОЇ пенсійної виплати, виплати для сільськогосподарських домогосподарств та ін. В світовій практиці трансфертна політика набула вигляду короткострокових, реактивних, “латкових (пластирних)” засобів подолання бідності та покращення рівня життя незахищених верств населення, ілюструючи частково складні аспекти імплементації, проте на час використання таких соціальних трансфертів, такі інструменти довели цілеспрямованість використання, зменшуючи негативні наслідки прогалин ринку в короткостроковій перспективі, що вказує на необхідність поглибленого подальшого вивчення практики їх використання у науковому ракурсі. Досвід імплементації трансфертів соціального спрямування аргументовано як підтвердження необхідності побудови інноваційного дизайну соціальних програм з орієнтацією на кінцевий результат при соціальному програмуванні, що дозволяє модифікувати державну соціальну політику за пріоритетом забезпечення адресності соціального забезпечення та оптимізації державного управління в соціальній сфері шляхом комплексного поєднання трьох основних функцій забезпечення, профілактики та просування соціального трансферту згідно відповідних фаз ризиків бідності населення.

Виявлено соціальні наслідки неефективного державного управління соціальною сферою в Україні, які проявляються у різкому зростанні рівня безробіття, постійному посиленні інфляційних чинників на дохідну політику домогосподарств, низькому рівні якості життя більшої частки населення, неадекватних житлових умов, і є фактором нагальної необхідності до змін в

державній соціальній політиці. Відповідно до результатів проведеного аналізу офіційних статистичних даних, доведено, що сукупний обсяг фінансування соціальної сфери в Україні має щорічно зростаючу тенденцію, неоднакову структуру фінансового розподілу для окремих підгалузей соціальної сфери та здійснюється у трьох основних формах: бюджетне фінансування на безповоротній основі, позабюджетне та донорське фінансування. Незавершеність економічних реформ, відсутність ефективної довгострокової соціальної політики окреслено як основні фактори неефективності діючої соціальної політики України, що стало результатами глибинного аналізу основних індикаторів рівня життя населення при переході України до ринкової економіки.

Реалізація сформованих базових ринкових інститутів української економіки значною мірою обмежується неоднорідністю діяльності агентів інституційного середовища, а констатація фактів забюрократизованості та нагромадженості управлінського апарату, відсутності прозорості процесу фінансового адміністрування, а також проблематика адресності систем соціальних виплат та неадекватний рівень соціальних стандартів і гарантій підкреслюють необхідність пошуку нових шляхів та механізмів радикальних змін в соціальній сфері.

В результаті проведеного контент-аналізу нормативно-правового забезпечення України виявлено інституційні обмеження регулювання трансфертних відносин в соціальній сфері, оскільки в українському законодавстві міжбюджетний трансферт є основною формою реалізації міжбюджетних відносин, і спрямований на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Розкриття концептуальних засад функціонування трансферту та трансфертної політики в національній законодавчій базі відсутнє, що свідчить про відсутність можливості використання трансферту як інструменту реалізації політики, а лише як форми передачі коштів у інституційному полі. Обґрунтовано необхідні зміни для ефективного функціонування інституціонального механізму у подальшому

висвітленні ролі трансферту як інструменту політики в розвитку соціальної сфери.

Запропоновано використання методичного підходу до визначення критеріїв результативності, дієвості та ефективності системи соціального захисту як складової трансфертної політики, в якому базою оцінювання обґрунтовано пріоритетність фактору задоволеності соціальними послугами. Аргументовано, що обсяг соціальних гарантій вказує на неможливість задоволення реальних потреб населення, що свідчить про низький рівень дієвості соціальних стандартів та гарантій у питанні відновлення добробуту вразливих верств населення, низького ступеня їх адресності та дестимулюючого впливу на працездатне населення і низької ефективності системи соціальних пільг. Недостатність засобів боротьби з отриманням допомоги шляхом махінації; низька ефективність діяльності соціальних інспекторів у виявленні підозрілих справ; невідповідність задекларованих доходів реальному матеріальному становищу сім'ї; великий обсяг призначення допомоги «як винятку» стали основою запропонованого алгоритму здійснення розрахунку рівня ефективності системи соціального захисту населення України.

Обґрунтовано мету впровадження трансфертної політики в соціальну сферу як подолання наявних недоліків функціонування соціальної сфери, спрощеність системи управління та підвищення соціального благополуччя населення України, що можливо здійснити за наведеними векторами впровадження трансфертної політики та передбачає проведення запропонованого ряду реформ. Індикаторами ефективної імплементації трансфертної політики в українську практику реалізації соціальної політики запропоновано: міжнародні світові рейтинги із стабільно зростаючими позиціями; зростання класичних макроекономічних параметрів оцінки ефективності діяльності; покращення рівня життя відповідно до власної оцінки рівня захищеності, бідності, з підвищенням середньої тривалості життя людини.

Удосконалено алгоритм впровадження трансфертної політики, який охоплює: формування цілей та результатів політики, створення матриці політики (цілі - покращення рівня життя населення, зменшення фінансового навантаження на здійснення соціальної політики, спрощення апарату управління соціальною сферою, закріплення на законодавчому рівні положень трансфертної політики, залучення іноземного досвіду задля всебічного соціально-економічного розвитку України); визначення проблеми та методів аналізу політики; ідентифікація та вибір альтернативних шляхів розв'язання проблем і впровадження політики (необхідності більш детального вивчення досвіду трансфертних програм соціальної сфери у закордонній практиці); проведення аналізу впливу урядових рішень на різні сфери суспільного життя та аналізу ризиків (позитивний вплив, ризики не виявлено); розрахунок вартості урядового рішення (неможливо прорахувати); проведення публічних консультацій та громадських обговорень у процесі вироблення варіантів розв'язання проблем (необхідне на місцевому рівні); планування впровадження та моніторингу реалізації політики (моніторинг реалізації трансфертної політики буде здійснюватись, виходячи з обсягу відкритості даних щодо повної картини бенефіціарів, кількості державного фінансування, частки приватного фінансування). На основі удосконаленого алгоритму впровадження трансфертної політики розроблено матрицю моніторингу реалізації.

В роботі здійснено розрахунок індексу ефекту впровадження трансфертної політики на основі показників національної матриці індикаторів, максимально адаптованої до державної статистики. Факторами впливу було обрано зайнятість населення, бідність, економічний стан, охорона здоров'я, освіта та ін. Для побудови моделі прогнозування впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України, використано індексний метод, а основою для побудови обрано методику вимірювання регіонального людського розвитку. Вагові коефіцієнти були розподілені відповідно до обсягів фінансування елементів соціальної сфери.

Обґрунтовано науково-прикладний інструментарій концептуального сценарію впровадження трансфертної політики в практику регулювання соціальної сфери на основі прогностного моделювання наслідків та алгоритму оцінювання амплітудності трансфертної політики у соціальній сфері. Визначено наслідки впровадження трансфертної політики на основі розробленої прогностної моделі з врахуванням подальшого збільшення обсягів фінансування соціальної сфери на 10% протягом наступних 3 років. Доведено необхідність впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України при умові, що щорічний розвиток рівня соціального благополуччя надасть можливість вже у середньостроковому періоді якісно покращити рівень життя населення України. Обґрунтовано, що лише механічне збільшення обсягів видатків на соціальну сферу має частковий вплив на покращення рівня соціального благополуччя, а тому необхідні подальші глибинні дослідження механізмів імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України.

Ключові слова: трансферт, соціальна сфера, соціальна нерівність, соціальна політика, бенефіціари, соціальні видатки, соціальні стандарти, соціальні гарантії, трансфертна політика, матриця політики, політичні агенти.

ABSTRACT

Moskvina V. I. Transfer policy in the social sphere of Ukraine. – Manuscript-based qualification research paper.

The thesis for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge "Public Administration and Administration" in the specialty number 281 "Public Administration". – State Higher Educational Institution «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman», Kyiv, 2021.

In the course of the dissertation research it is established that the social sphere is an important component of ensuring the vital activity of society, promotes human development and reproduction of human capital, and the formation of a certain standard of living in society. The social sphere is represented as a set of elements that

function in interdependence in the direction of ensuring the exchange of resources and redistribution of public goods through a system of intergovernmental relations in the context of solving social inequality problems. A comprehensive approach to the study of the social sphere by levels of its functioning is proposed, according to which it is determined that the primary element of the social sphere are people, and the secondary - man-made administrative institutions. There is also argued the importance of identifying the peculiarities of the social spheres development, which include education, culture, health care, physical culture, tourism and recreation, housing and communal services, consumer services, passenger transport, communications, trade and catering, management, lending and insurance, which operate to ensure the material living conditions of the population.

The work systematizes the categorical apparatus of the research subject according to the logic of the relationship of such basic concepts as "social sphere", "social relations", "social policy" in the direction of argumentation of "social risks", "social transfers", "social inequality", which allowed to substantiate scientific approaches for diagnostic of transformation trends of the social sphere of Ukraine by relationship of cause and effect.

In the process of studying the "transfer" tool application in the system of social sphere public management was found that in domestic practice transfer functions as a way of transferring funds in the process of regulating state intergovernmental relations funds. However, in world practice, the term "social transfer" covers a wide range of the meanings - from short-term emergency humanitarian aid in cases of unforeseen instruments that help, to long-term planned and pre-agreed social assistance to those who are on the verge of poverty.

As a result of the of the world experience social development public management study the substantive characteristics of the definition of "transfer policy" have been improved and enriched, which contrary to existing interpretations, strengthens the functional purpose of transfer as a tool for regulating Ukraine's intergovernmental budget relations and implementing new approaches to reforming

the system of social standards and guarantees, the introduction of transfer social programs to improve targeting, publicity and social policy.

The expediency of implementing the transfer policy implementation's world practice in the context of providing a decisive role of the social transfer instrument in ensuring the development of the social sphere through outlining the time frame of its implementation and expected results in order to eliminate under the influence of unrealistic economic expectations of the population from the failure of the distribution market mechanism's and redistribution of goods and resources, which requires government support. A conceptual model of transfer policy implementation is proposed, which uses passive and active mechanisms for providing social transfers, as well as project, sectoral, macroeconomic/global approaches to financing the transfer system.

Priorities for the practical use of transfer policy elements based on the implementation of transfer policy in some countries where social transfers operate in the form of short-term social protection programs and as part of public social policy in the form of school meals, HIV / AIDS benefits , direct assistance to low-income households, non-contributory pension payments, payments for agricultural households, etc. In world practice, transfer policy has taken the form of short-term, reactive, "patch" means of overcoming poverty and improving the living standards of vulnerable groups, illustrating some of the complex effects of implementation, however, at the time of using such social transfers, such tools have proven the purposefulness of use, reducing the negative effects of market gaps in the short term, which indicates the need for in-depth further study of the practice of their use in scientific perspective. The experience of implementing social transfers is argued as a confirmation of the need to build an innovative design of social programs with a focus on the end result of social programming, which allows to modify public social policy to ensure targeted social security and optimize public administration in the social sphere by a comprehensive combination of the three main functions of ensuring, preventing and promoting social transfer according to the respective phases of the risks of poverty.

The social consequences of inefficient state management of social sphere in Ukraine are revealed, which are manifested in a sharp rise in unemployment, constant increase in inflation on household income policy, low quality of life of the majority of the population, inadequate living conditions, and is a factor of urgent need for change politics. According to the results of the analysis of official statistics, it is proved that the total amount of social financing in Ukraine has an increasing trend, different structure of financial distribution for certain subsectors of social sphere and is carried out in three main forms: non-repayable budget financing, extra budgetary and donor financing. Incomplete economic reforms, lack of effective long-term social policy are outlined as the main factors of inefficiency of Ukraine's current social policy, which was the result of in-depth analysis of key indicators of living standards in Ukraine's transition to a market economy.

Implementation of the established basic market institutions of the Ukrainian economy is largely limited by the heterogeneity of agents of the institutional environment, and the statement of bureaucratization and accumulation of management, lack of transparency in the financial administration process, as well as the problem of targeting social benefit systems and the inadequate level of social standards and guarantees emphasize the need to find new ways and mechanisms of radical change in the social sphere.

As a result of the content analysis of Ukraine's legal support, institutional restrictions on the regulation of transfer relations in the social sphere were identified, as in Ukrainian legislation intergovernmental transfer is the main form of intergovernmental relations, and aims to balance and equalize the financial capacity of relevant budgets. There is no disclosure of the conceptual foundations of the functioning of transfer and transfer policy in the national legal framework, which indicates the lack of possibility to use transfer as a tool for policy implementation, but only as a form of transfer of funds in the institutional field. Necessary changes for the effective functioning of the institutional mechanism in further highlighting the role of transfer as a policy tool in the development of the social sphere are substantiated.

The use of a methodological approach to determining the criteria of effectiveness, efficiency and effectiveness of the social protection system as a component of transfer policy, in which the evaluation base substantiates the priority of the factor of satisfaction with social services was suggested. It is argued that the volume of social guarantees indicates the inability to meet the real needs of the population, indicating a low level of effectiveness of social standards and guarantees in restoring the welfare of vulnerable groups, low targeting and disincentive impact on the working population and low efficiency of social benefits. Lack of means to combat aid through fraud; low efficiency of social inspectors in detecting suspicious cases; inconsistency of the declared income with the real financial situation of the family; a large amount of assistance "as an exception" became the basis of the proposed algorithm for calculating the level of efficiency of the social protection system of Ukraine.

The dissertation substantiates the goal of implementing transfer policy in the social sphere as overcoming the existing shortcomings of the social sphere, simplifying the management system and improving the social well-being of the population of Ukraine, that makes possible to implement the transfer policy according to the given vectors and envisages the implementation of the proposed series of reforms. Indicators of effective implementation of transfer policy in the Ukrainian practice of social policy implementation are proposed: international world rankings with steadily growing positions; growth of classical macroeconomic parameters of efficiency assessment; improving the standard of living in accordance with their own assessment of the level of security, poverty, with an increase in life expectancy.

The algorithm of transfer policy implementation has been improved, which includes: formation of policy goals and results, creation of policy matrix (goals - improvement of living standards, reduction of financial burden on social policy implementation, simplification of social management, consolidation of the provisions of the transfer policy at the legislative level, attraction of foreign experience for the comprehensive socio-economic development of Ukraine); problem identification and

policy analysis methods; identification and selection of alternative ways to solve problems and implement policies (the need for more detailed study of the experience of transfer programs in the social sphere in foreign practice); analysis of the impact of government decisions on various spheres of public life and risk analysis (positive impact, no risks identified); calculation of the cost of a government decision (impossible to calculate); conducting public consultations and public discussions in the process of developing options for solving problems (required at the local level); planning of implementation and monitoring of policy implementation (monitoring of transfer policy implementation will be carried out based on the amount of open data on the full picture of beneficiaries, the amount of public funding, the share of private funding). Based on the improved transfer policy implementation algorithm, a implementation monitoring matrix has been developed.

The paper calculates the index of the effect of transfer policy implementation on the basis of indicators of the national matrix of indicators, maximally adapted to state statistics. The factors of influence were chosen as employment, poverty, economic status, health care, education, etc. To build a model for forecasting the implementation of transfer policy in the social sphere of Ukraine, an index method was used, and the basis for construction was chosen a method of measuring regional human development. The weights were distributed according to the amount of funding for elements of the social sphere.

Scientific and applied tools of the conceptual scenario of transfer policy implementation in the practice of social sphere regulation on the basis of forecast modeling of consequences and algorithm for estimating the amplitude of transfer policy in the social sphere are substantiated. The consequences of the implementation of the transfer policy on the basis of the developed forecast model are determined, taking into account the further increase in the volume of financing of the social sphere by 10% over the next 3 years. The necessity of introducing a transfer policy into the social sphere of Ukraine has been proved on condition that the annual development of the level of social welfare will provide an opportunity to qualitatively improve the living standards of the population of Ukraine in the medium term. It is

substantiated that only the mechanical increase in expenditures on the social sphere has a partial impact on improving the level of social welfare, and therefore further in-depth studies of the mechanisms of implementation of transfer policy in the social sphere of Ukraine are needed.

Key words: transfer, social sphere, social inequality, social policy, beneficiaries, social expenditures, social standards, social guarantees, transfer policy, policy matrix, political agents.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У періодичних наукових виданнях іноземних держав:

1. Moskvina V.I. Effectiveness of social standards: world experience and ways to reduce social inequality in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Right*. (Index Copernicus International (Республіка Польща)). 2021. №4. P. 260-266. (1,20 д.а.)

У наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Ємельяненко Л.М., Федірко Н.В., Москвіна В.І. Оцінювання ефективності системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. (Google Scholar, Idex Copernicus, Національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2019. №44. С. 63–79. (1,37 д.а., особисто автору – 1,00 д.а., запропоновано методичний підхід до визначення критеріїв результативності, побудовано алгоритм та прогноз ефективності системи соціального захисту як складової трансфертної політики).

3. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Формування концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері України. *Інноваційна економіка*. (Google Scholar, Idex Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index, Національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2019. №5-6. С. 34-40. (1,00 д.а., особисто автору – 0,70 д.а., визначено методологічні принципи формування та реалізації концептуальної моделі трансфертної політики в

соціальній сфері).

4. Yemelienenko L.M., Moskvina V.I. Innovative design of social transfer programs in Ukraine through the light of world experience. *Економічні інновації*. (Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources), URAN, Crossref, Ulrichsweb, Index Copernicus, Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України, WorldCat, SciLit). Категорія «Б», 2020. Том 22. Випуск 1(74). С. 52–62. (1,44 д.а., особисто автору – 1,14 д.а., *обґрунтовано на основі дослідження світового досвіду інноваційний дизайн програм соціальних трансфертів*).

5. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Соціальні стандарти як інструмент реалізації трансфертної політики в Україні. *Вісник Національної Академії державного управління при Президенті України*. Серія «Державне управління». (Index Copernicus). Категорія «Б», 2021. 2(101). С. 74-83. (1,30 д.а., особисто автору – 0,80 д.а., *визначено класифікацію державних соціальних нормативів, динаміку соціальних гарантій, дієвість трансфертної політики в розвитку соціальної сфери*).

В інших наукових виданнях:

6. Москвіна В.І. Децентралізація соціальної сфери: світовий досвід. *Теорія та практика публічного управління та адміністрування У XXI сторіччі: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених*. М. Київ, 30 листопада 2018 р. К.: НАДУ. 2018. 402 с. С. 230-232. (0,41 д.а.).

7. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Концептуальні засади формування трансфертної політики в соціальній сфері. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference*. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 17 May 2019. Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. С. 333–342. (0,52 д.а., особисто автору – 0,32 д.а., *визначено функціональну роль та методологічні підходи щодо фінансування системи соціальних трансфертів*).

8. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Трансфerti в регулюванні бюджетних відносин соціальної сфери. *Теоретико-методологічні трансформації економічної науки у XXI ст.: перспективи нової парадигми*. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Київ, 28-29 травня 2019 р. К.: КНТЕУ. 344 с. С. 219–222. (0,25 д.а., особисто автору – 0,15 д.а., обґрунтовано доцільність імплементації закордонних моделей трансфертного бюджетування соціальної сфери).

9. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Трансформація сфери зайнятості в умовах цифрової економіки. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку*. Збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 23-24 жовтня 2019р. К.: КНЕУ, 2019. 341 с. С. 247-250. (0,25 д.а., особисто автору – 0,12 д.а., визначено ознаки та соціально-економічні наслідки цифрової зайнятості).

10. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Стандартизація соціальної сфери як запорука публічності управління. *Управління публічною економікою: нові виклики та стратегія*. Збірник тез доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 5-6 грудня 2019 р. К.: КНЕУ, 2019. 206 с. С.40-46. (0,33 д.а., особисто автору – 0,20 д.а., встановлено європейські стандарти забезпечення публічності управління соціальною сферою).

11. Москвіна В. Gender equalization in providing social justice. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку*. Матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції: у 3-х т. К.: НАДУ. 2020. Т. 3. 284 с. С. 184-186. (0,36 д.а.).

12. Ємельяненко Л., Москвіна В. Трансфертна політика в соціальній сфері в контексті забезпечення добробуту населення України. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали II Міжнародного форуму. Міжн. наук. - практ. конференція «Соціально-економічний добробут населення в умовах макроекономічної нестабільності». м. Київ, 29.09.2021р. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченко. 2021. 187 с. С. 66-69. (0,31 д.а., особисто автору – 0,21 д.а.,

визначено напрями удосконалення національної системи соціальної допомоги за пріоритетом врегулювання міжбюджетних відносин).

13. Ємельяненко Л.М., Федірко Н.В., Москвіна В.І. Твір наукового характеру “Методологія та практика оцінювання системи соціального захисту населення в Україні”. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 30.07.2019. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 91043. 19 с. (1,24 д.а., особисто автору – 0,83 д.а., запропоновано інструментарій прогностного оцінювання результативності національної системи соціального захисту населення).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ.....	29
1.1. Соціальна сфера та специфіка соціальної політики	29
1.2. Трансферт як інструмент регулювання міжбюджетних відносин та реалізації соціальної політики.....	42
1.3. Концепт формування трансфертної політики в соціальній сфері на основі імплементації закордонного досвіду	53
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	90
2.1. Фінансове забезпечення розвитку соціальної сфери.....	90
2.2 Контент-аналіз інституційного забезпечення трансфертної політики	107
2.3 Оцінювання дієвості соціальних стандартів та гарантій в Україні.....	116
Висновки до розділу 2	131
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ПРАКТИКУ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	134
3.1. Ключові вектори впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України	134
3.2. Організаційно-функціональна модель впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України	142
3.3. Прогнозне моделювання наслідків впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України	154
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	1823
ДОДАТКИ	2034

ВСТУП

Актуальність теми. В період макроекономічної нестабільності найважливішим фактором діючої соціальної політики є її виконання перерозподільчої функції на шляху для економічної стабілізації в країні. Постійний кризовий стан соціально-економічного розвитку України знижують ефективність діючих систем захисту соціальної сфери. Тому, соціальна сфера є найважливішим елементом забезпечення гідного рівня життя населення, сприяючи всебічному розвитку людини та максимальному відтворенню людського капіталу. Державна соціальна політика країни повинна завжди досліджуватись та модернізуватись за допомогою актуальних наукових досліджень та всебічного запозичення ефективних елементів публічного управління соціальною сферою.

Дієвість державної соціальної політики стає найбільш актуальною у кризові періоди й є впливовим елементом задля послаблення неспроможностей внутрішнього ринку. Щорічний перерозподіл соціальних видатків в Україні становить майже 70% від загального бюджетних видатків, що розподіляється на соціальні програми з метою покращення рівня життя найбільш вразливих верств населення. Незважаючи на захоплюючий обсяг соціальних видатків, представники владних структур силують неефективні соціальні реформи, що призводить до зростаючого рівня бідності, а результативність такої соціальної політики стає масовий відплив робочої сили закордон. Сучасне становище системи соціального забезпечення та постійно зростаючі обсяги фінансування соціальної сфери є вкрай жахливим, оскільки нівелює соціальні принципи публічного управління, нівелюючи головну мету соціальної сфери – задоволення гідного рівня життя населення, і тому потребує нагальних фундаментальних змін.

В світовому просторі публічного управління є інноваційний елемент сучасної соціальної політики – трансфертна політика, ефективність впровадження якої значна кількість наукових досліджень, але є недостатньо

дослідженням. Гостре питання щодо державного фінансування соціальної сфери в часи їх недостатньої кількості є вкрай нагальним при сучасній реформі децентралізації бюджетного процесу та владних повноважень, якими наділяються місцеві органи управління. Аналітики імплементації соціальних трансфертів створює потребу у більш детальному обґрунтуванні концепції їх формування та реалізації в соціальній сфері як інноваційної частки з метою сприяння всебічному поліпшенню розвитку територіальних одиниць, ефективності їх діяльності з точки зору публічності процесу управління, забезпеченню гідного рівня життя населення.

Утворення чітко таргетованих та адресних соціальних стандартів й гарантій, що являє собою базис формації усіх соціальних виплат, ілюструючи потребу глибокого аналізу процесів трансфертної політики як домінуючої в українській соціальній сфері, адже наукові дослідження та практична цінність імплементації політики вказують на зростання рівня ефективності управління соціальною сферою країни, поліпшуючи рівень соціального благополуччя населення.

Теоретичні та практичні аспекти особливостей фінансування соціальної сфери розкриваються в працях таких зарубіжних вчених як У. Беверидж [79], І. Бентам [80], Дж. Б'юкенен [81], А. Вагнер [82], С. Грімслі [83], Л. Ерхард [84], А. Мюллер-Армак [85], А. Пігу [86], Д. Роулс [87], М. Фрідман [78] та ін. Серед вітчизняних праць з проблематики розвитку соціальної сфери та регулювання міжбюджетних відносин слід відзначити здобутки Т. Бондарука [88], Н. Васюк [65], Н. Волохової [89], Л. Гордієнко [90], О. Грубляка [91], В. Дем'янишина [92], І. Дунаєва [40], Т. Запопрожець [55], М. Карвацького [93], О. Кириленко [94], О. Карпенко [59], В. Кравченко [95], Н. Кризиної [67], А. Лісового [96], З. Лободіної [97], І. Луніної [98], Н. Овчарової [99], О. Сунцова [100], С. Юрія [101], В. Федосова [102] та ін.

Дослідженням питань, пов'язаних із формуванням соціально-економічної політики держави у сфері соціальних стандартів та гарантій займалось чимало науковців, серед яких варто виокремити здобутки В. Антонюка [103], В.

Близнюк [104], Е. Лібанової [105], Г. Монастирської [106], О. Максимчук [107], О. Новікової [108], А. Колота [109], В. Шаповал [110] та інших вчених. Проте, окремі аспекти регулювання системи державних соціальних гарантій з точки зору підвищення їх соціальної ефективності недостатньо освітлені в науковій літературі. Вітчизняні науковці досліджують специфіку трансфертної політики на рівні ціноутворення, проте закордонні дослідження щодо використання трансфертної політики у соціальній сфері доводять її ефективність у скороченні не лише вразливих осіб у кількісному значенні, але й у фінансуванні соціальних програм.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідних робіт кафедри національної економіки та публічного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темами «Модернізація державного антикризового управління національною економікою» (№ державної реєстрації 0116U001426) та «Антикризове управління публічним сектором в умовах макроекономічної нестабільності та загроз державності України» (№ державної реєстрації 0117U001196), а також науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України за темою «Оцінювання ефективності реалізації Стратегії подолання бідності в Україні та перспективи вирішення проблеми бідності у 2021-2025 роках» (№ державної реєстрації 0120U102581). Дисертантом особисто визначено характерні ознаки соціальної сфери та виявлено детермінанти її розвитку в Україні, обґрунтовано концепт формування трансфертної політики в соціальній сфері на основі імплементації закордонного досвіду та запропоновано науково-прикладні рекомендації щодо її реалізації в Україні.

Мета і задачі дослідження. *Метою дисертаційної роботи є удосконалення інструментів формування трансфертної політики у соціальній сфері та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо її реалізації в Україні.*

Відповідно до визначеної мети у роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- з'ясувати характерні ознаки, складові, функції соціальної сфери та встановити особливості «трансферту» як інструменту регулювання міжбюджетних відносин та реалізації соціальної політики;
- обґрунтувати концепт формування трансфертної політики в соціальній сфері на основі імплементації закордованого досвіду;
- проаналізувати стан фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери та здійснити оцінку дієвості соціальних стандартів та гарантій в Україні;
- виявити інституційні обмеження регулювання трансфертних відносин в соціальній сфері на основі проведення контент-аналізу нормативно-правової бази та дослідження інституційного механізму в системі публічного управління;
- визначити ключові вектори впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України;
- розробити організаційно-функціональну модель впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України;
- здійснити прогнозне моделювання наслідків впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України.

Об'єктом дослідження є формування та реалізації трансфертної політики.

Предметом дослідження є трансфертна політика в розвитку соціальної сфери.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі автором застосовано сучасні загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень. Зокрема, в роботі використано методи: *логіко-діалектичного пізнання* (при обґрунтуванні концепту формування трансфертної політики – 1.3); *системного підходу* (при дослідженні категорійного апарату соціальної сфери та поняття «трансферт» – 1.1, 1.2); *аналізу та синтезу* (при визначенні ключових векторів впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України – 3.1); *компаративного аналізу та порівняння* (при виявленні

можливостей імплементації трансфертної політики в соціальну сферу на основі вивчення закордонного досвіду 1.3), *монографічний аналіз та історико-логічного узагальнення* (при здійсненні контент-аналізу інституційного забезпечення трансфертної політики – 2.2); *індукції та дедукції* (при оцінюванні дієвості державних соціальних гарантій та стандартів – 2.3); *статистичні методи* (при проведенні аналізу фінансового забезпечення соціальної сфери – пункт 2.1); *методи факторного та кореляційно-регресійного аналізу* (при пронозному моделюванні наслідків впровадження трансфертної політики в соціальну сферу – 3.3), а також *методи системно-структурного аналізу та моделювання* (при розробці організаційно-функціональної моделі впровадження трансфертної політики в соціальну сферу - 3.2). Крім того необхідно відмітити, що вирішення завдання дисертаційного дослідження органічно поєднує належний рівень використання економіко-статистичних, графічних, економіко-математичних методів та сучасних інформаційних технологій – для візуалізації аналітичних матеріалів масштабної економетричної бази даних, алгоритмів розрахунків і технологій оцінювання в формі таблиць, графіків, схем та моделей. Розрахунки здійснено в програмному середовищі Microsoft Excel.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, вітчизняні та зарубіжні наукові публікації, офіційні дані публікацій та аналітичних матеріалів Державної служби статистики, Міністерства економічного розвитку України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства розвитку громад та територій України, оприлюднена інформація зарубіжних статистичних органів та всесвітніх організацій (Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку), інформаційні та аналітичні бюлетені, ресурси мережі Інтернет, а також результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні інструментів формування трансфертної політики у соціальній сфері та

обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій щодо її реалізації в Україні.

Основні положення дисертації, що визначають її наукову новизну й виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано організаційно-функціональну модель впровадження трансфертної політики в соціальну сферу, компонентами якої для забезпечення її збалансованості визначено цілі (цільові орієнтири), стейкхолдерів (політичних агентів), інституції (органи виконавчої влади), принципи (вектори), ресурси та очікувані результати. За запропонованим алгоритмом оцінювання амплітудності процесу впровадження трансфертної політики в соціальну сферу його результативність передбачає врахування взаємоузгодженості трьох матриць: структурно-логічного підходу до імплементації, інтересів та впливовості стейкхолдерів, моніторингу реалізації політики;

удосконалено:

- категоріальний апарат дослідження соціальної сфери у логічному взаємозв'язку понять «соціальна сфера», «соціальні відносини», «соціальна політика» в напрямку аргументації «соціальних ризиків», «соціальних трансфертів», «соціальної нерівності», що дозволило сформулювати інструментарій діагностики детермінант розвитку соціальної сфери України за причинно-наслідковим механізмом;

- методичний підхід до визначення критеріїв результативності, дієвості та ефективності системи соціального захисту як складової трансфертної політики, в якому методологічним базисом оцінювання обґрунтовано пріоритетність фактору задоволеності соціальними послугами. На основі запропонованого підходу здійснено розрахунок рівня ефективності системи соціального захисту населення України, побудовано прогнозну оцінку його значення з врахуванням коливання кількості бенефіціарів, обґрунтовано розвиток системи соціального захисту населення України за інерційним та песимістичним сценаріями;

- науково-прикладний інструментарій прогнозного моделювання наслідків впровадження трансфертної політики в практику регулювання соціальної сфери, який базується на системі індикаторів якості життя та показників вимірювання ефективності системи соціального захисту, а також враховує впливовість факторів при оцінюванні відповідних показників соціального середовища, охорони здоров'я, освіти, комфорту життя, рівня та масштабу бідності, зайнятості тощо;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування концепту як інноваційної ідеї формування трансфертної політики в соціальній сфері, яка, на відміну від існуючих, збагачена на основі дослідження позитивного закордонного досвіду публічного управління розвитком соціальної сфери та передбачає поширення спектру функціональності, формалізації, джерел фінансування, механізмів надання соціальних трансфертів, що дозволило сформувати дорожню карту імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України;

- інституційне забезпечення трансфертної політики в соціальній сфері України завдяки контент-аналізу нормативних документів, що дало змогу визначити інституційні обмеження регулювання трансфертних відносин в соціальній сфері та дозволило обґрунтувати необхідні зміни для ефективного функціонування інституційного механізму;

- аргументація інноваційного дизайну соціальних програм через забезпечення регламентованості функціонування трансферту з орієнтацією на кінцевий результат при соціальному програмуванні, що дозволяє модифікувати державну соціальну політику за пріоритетом забезпечення адресності соціального забезпечення та оптимізації державного управління в соціальній сфері шляхом комплексного поєднання трьох основних функцій забезпечення, профілактики та просування соціального трансферту згідно відповідних фаз ризиків бідності населення.

Практичне значення одержаних результатів характеризується доцільністю їх використання в системі публічного управління розвитком

соціальної сфери в процесі впровадження запропонованого автором концептуального сценарію формування та інструментарію реалізації трансфертної політики у соціальну сферу України.

Результати дисертаційного дослідження в частині розробленої методології формування концептуальної національної моделі трансфертної політики для врегулювання міжбюджетних відносин органів влади в умовах модернізації публічного управління в контексті вирішення проблем соціальної нерівності, запропонований інструментарій реалізації трансфертної політики в Україні, а також обґрунтовані науково-практичні рекомендації та новітні підходи щодо реформування системи соціальних стандартів і гарантій, запровадження трансфертних соціальних програм для підвищення адресності, публічності та дієвості соціальної політики знайшли схвальний відгук та використані відділом досліджень розвитку соціальних систем та міжнародного співробітництва Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України при розробці Стратегії подолання бідності в Україні та перспективи вирішення проблеми бідності у 2021-2025 роках (довідка № 283/01 від 20.10.2021).

Запропонована національна модель трансфертної політики для врегулювання міжбюджетних відносин органів влади в умовах модернізації публічного управління в контексті вирішення проблем соціальної нерівності, а також науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо трансформації системи соціального бюджетування на основі імплементації закордонного досвіду міжбюджетного трансферту для підвищення дієвості соціальної політики на національному та муніципальному рівнях знайшли схвальний відгук Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та використані при розробці Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року та низки інших програмних документів міністерства (довідка №22/3-6236-21 від 05.11.2021).

Пропозиції автора щодо забезпечення дієвості системи соціального захисту як складової трансфертної політики за методологічним базисом

пріоритетності фактору задоволеності соціальними послугами отримали схвальний відгук та використано в діяльності Громадської організації «Мій Відрадний» (довідка №02112021 від 02.11.2021).

Основні теоретичні положення та методичні напрацювання дисертації використані в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана» при підготовці та викладанні дисциплін «Соціальна відповідальність та управління соціальною сферою», «Політика інклюзивного розвитку» та «Прогнозування в публічному управлінні» (довідка №040962 від 17.02.2021).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, отримано автором самостійно та оприлюднені у його наукових працях. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, які є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати, дисертації доповідались та одержали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Теорія та практика публічного управління та адміністрування У ХХІ сторіччі» (м. Київ, 2018 р.); «ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference» (м. Карлові Вари, 2019р.); «Теоретико-методологічні трансформації економічної науки у ХХІ ст.: перспективи нової парадигми» (м. Київ, 2019 р.); «Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку» (м. Київ, 2019 р.); «Управління публічною економікою: нові виклики та стратегія» (м. Київ, 2019 р.); «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку» (м. Київ, 2020 р.); «Соціально-економічний добробут населення в умовах макроекономічної нестабільності» (м. Київ, 2021 р.).

Публікації. Основні положення роботи опубліковано автором самостійно та у співавторстві у 13 наукових працях, із них 1 – у зарубіжному виданні, 4 – у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних

наукометричних баз даних, 8 – у тезах доповідей на науково-практичних конференціях та інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих праць складає 9,98 друкованих аркушів, з них особисто автору належить 7,44 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 165 сторінок друкованого тексту. Робота містить 25 рисунків на 25 сторінках, 12 таблиць на 22 сторінках, 1 додаток на 4 сторінках. Список використаних джерел містить 203 найменувань, розміщених на 14 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

1.1 Соціальна сфера та специфіка соціальної політики

Вивчення соціальної політики як специфічної функції держави і суспільства почалася в період формування основ соціальної держави. Наприкінці XIX ст. група німецьких вчених заснувала "Кружок соціальної політики", метою якого стало вивчення розвитку політики й економіки в контексті соціології. Закономірно, що це відбулося в Німеччині, де проводилася усвідомлена і цілеспрямована політика, орієнтована на побудову саме такої держави. Проте поняття "соціальна політика" було введено в науковий обіг не в Німеччині, а у Франції – яскравим представником утопічного соціалізму Ш. Фур'є. Саме йому ми зобов'язані тим, що на порядок денний було поставлене питання про обов'язок держави надати своїм громадянам деякі соціальні гарантії. А щоб це стало можливо, держава повинна була монополізувати торгівлю, емісію грошей і збір податків. Для Ш. Фур'є державна монополія була соціальною політикою. Німцям же ми зобов'язані тим, що їхня держава першим почала цікавитися соціальною сферою життєдіяльності суспільства, піклуватися про німецьких робітників і їхні родини. Так вперше була введена система соціального забезпечення, не тільки контрольована державою, а і керована нею. Саме з кінця XIX ст. (1883 р.), з указів О. Бісмарка про державну допомогу родинам німецьких робітників почалася специфічна державна діяльність з соціального захисту найманих робітників [14].

Проведене дослідження дало змогу стверджувати, що історично соціальні питання набули цілісного і завершеного вигляду в системі державного управління з кінця XIX ст., коли цивілізоване суспільство усвідомило роль людського розвитку у формуванні економічних позицій держав. Однак саме поняття соціальної політики було введено в науковий обіг лише в 70-х рр. XX

ст. французьким вченим соціалістом-утопістом Ш. Фур'є. На основі його ідей виникла одна з ранніх теорій соціальної держави – фур'єризм, заснований на ідеї соціальної гармонії, можливої лише в суспільстві, побудованому на засадах справедливості й рівності [15]. Першою країною в Європі, яка почала ефективно застосовувати соціальні гарантії для працівників та їх сімей, була Німеччина, однак соціальні заходи розглядались виключно в контексті економічної політики. Більш активно теорії соціальної політики почали розвиватись у середині ХХ ст., причому в межах різних міждисциплінарних зв'язків.

В сучасному науковому тлумаченні відсутня єдина думка щодо окреслення рамок соціальної сфери, адже саме поняття не має фактичного теоретичного обґрунтування як окремої практики ведення господарства. Скоріше, більшість науковців тлумачать її як єдність теоретичних складових - вінцем функціонування соціальної сфери є “послуга”[1] як кількісний результат діяльності, та “відтворення людського капіталу”[2] як якісний результат.

Характерною ознакою досліджень сучасних науковців суті соціальної сфери є істотна розбіжність у діапазонах визначення цього поняття – симбіоз двох складових, наведених вище, котрий щоразу набуває різнопланової конкретизації. Проте, на думку Кальницької М. А.[3], можна виділити три підходи до визначення соціальної сфери, а саме: “процесуальний підхід (соціальні процеси та форми соціальної діяльності спрямовані на підвищення рівня життя у суспільстві); змістовий підхід (спрямований на змістове наповнення поняття «соціальна сфера»); інституційний підхід (розглядає інституційні одиниці, які забезпечують у суспільстві підвищення рівня життя)”.

Так, Запотоцька І. В.[4] вважає соціальну сферу системою галузей господарства, “основним призначенням яких є задоволення соціальних потреб населення, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людей, фізичне та духовне вдосконалення особистості, підвищення ефективності суспільного виробництва. За своїм складом дана сфера – це багатогалузева і багаторівнева

система, основними системоутворюючими зв'язками якої є функціонально-компонентні, функціонально-територіальні та функціонально-управлінські”.

На думку Орлатого М. К.[5], “соціальна сфера розглядається як складова системи економічних відносин, у взаємозв'язку з іншими видами відносин, послідовному і динамічному їх розвитку, урахуванням різнобічного впливу різних груп факторів самих відносин, а також явищ і процесів, що їх оточують”.

Лазутіна Л.О.[6] стверджує, що існує загальновживане поняття соціальної сфери, тому соціальна сфера це “діяльність, що повинна забезпечувати загальний рівень життя громадян, сприяти зростанню їх добробуту, задовольняти різноманітні потреби як суспільства, так і кожного громадянина (матеріальні, духовні, культурні, побутові), а також дозволяти реалізувати здібності і інтереси тих же громадян і тим самим сприяти відтворенню людини і зростанню благополуччя в державі”.

Куценко В. І. [7] вважає, що соціальна сфера це «система галузей, що в сукупності представляють одну з основних сфер виробництва – невиробничу сферу»⁶, або «сукупність галузей, що безпосередньо пов'язані та найбільше визначають рівень життя населення та доступність для нього основних благ, необхідних для формування і розвитку особистості...».

Надбання економічної теорії у тлумаченні соціальної сфери набули поширення у працях багатьох авторів з точки зору державного управління. На думку Мюллера-Армака А. та Ерхарда Л. [8], зміст і значення соціальної сфери полягали у переведенні в тому, щоб перевести “командну” економіку воєнного та післявоєнного часу до нормальних економічних відносин, а тому основною ідеєю їх теорії став синтез соціального врівноваження і гарантій вільної дії ринкового механізму.

Стігліц Дж.[9] визначає соціальну сферу державним сектором економіки, у якому відбуваються створення та надання товари й послуги, яким ринковий механізм регулювання суспільних благ невзможі самотійно забезпечити населення, або його рівень самотійного забезпечення не є ефективним.

Значної уваги заслуговує теоретичні надбання Самюелсона П.[10], оскільки він віддавав перевагу ринковому механізму, проте його неефективність має свої недоліки - виникнення монополій, недосконала конкуренція, загострення економічних та соціальних суперечностей. Так, учений запропонував поєднати ринкове регулювання з державним впливом на економіку, оскільки на певному етапі соціально-економічного розвитку стає необхідним втручання держави, яке має відповідати трьом принципам: бути ефективним, стабільним та справедливим. Саме дії держави мають спрямовуватися проти неспроможностей ринкового механізму у вигляді стабілізаційних заходів. Семюелсон підтримував впровадження державних програм перерозподілу національного доходу з метою ліквідації соціальних конфліктів, що набувають вигляду соціальної сфери.

Бьюкенен Дж.[11] вважав, що наявність суспільних благ є результатом “складної системи обміну між індивідами, у якій останні намагаються колективно досягти своїх власних цілей, оскільки не можуть реалізувати їх шляхом звичайного ринкового обміну”. А отже, соціальна сфера наразі виступає не більш ніж виробником суспільних благ, що не можуть бути отримані за допомогою функціонування ринкового механізму. Таким чином, соціальна сфера виступає системою обміну благ.

Слід зазначити, що в 30–40-х роках XX століття науковці обґрунтовували зрушення в економічному розвитку саме у напрямі ствердження сервісного обслуговування як похідної соціальної сфери. Так, найвідоміші концепції щодо цього були розроблені Фішером А. та Кларком К.[12], які поділяли все суспільне виробництво на три сектори: первинний, куди відносились галузі, діяльність яких пов’язана з отриманням первинних ресурсів, зокрема сільське господарство; вторинний сектор, що включав галузі обробної промисловості та будівництво; третинний сектор, який охоплює галузі, що надають послуги.

Другий підхід до визначення економічної сутності соціальної сфери ґрунтується на соціальній значимості її галузей, а також їх ролі у формуванні способу і рівня життя людей, їх добробуту та споживанні. Так, соціальна сфера

створює сприятливі умови як для духовного, так і матеріального життя, оскільки якість, асортимент і доступність надаваних послуг є важливою складовою частиною формування високого рівня життя населення.

Соціальний комплекс відноситься до третинного сектору народного господарства – сфери послуг, що є складовою частиною народногосподарського комплексу, а, значить, входить до загальної системи економічних відносин, підпорядковується загальним економічним законам, пануючим у певному суспільстві».

Проаналізовані визначення вказують на те, що певні галузі прийнято відносити до соціальної сфери, не визначаючи природу, причини, спільні риси продуктів, чи параметрів діяльності установ, які належать до них. Визначення, що відображають спроби виокремити такі риси, що об'єднують ці галузі (їх продукти) за важливими для розуміння галузевої специфіки економічних відносин в цій сфері ознаками, здебільшого констатують неринковий характер відносин, які фактично існують у вітчизняному суспільстві.

Отже, традиційні визначення соціальної сфери ґрунтуються на об'єднанні певних організацій (цілих галузей) у складі соціальної сфери практично на трьох ознаках (рис.1.1). Перша – «невиробничий» характер їх діяльності, тобто вони не створюють продукцію, або послуги, що примножують (відтворюють) матеріальне багатство суспільства. Друга – безпосередній вплив на рівень життя населення (тобто користувачами їх продуктів є кінцеві споживачі, що задовольняють свої особисті, а не виробничі потреби). Нарешті, третя ознака – їх залученість до процесів освоєння інвестицій в людський капітал. Остання ознака робить визначення соціальної сфери похідним від тлумачення інвестицій в людський капітал: тоді до неї, відносяться ті галузі, ресурсне забезпечення яких формується через вкладення в людський капітал.

Враховуючи вищезазначені окреслення особливостей визначення соціальної сфери, можна дійти висновку, що соціальна сфера представляє собою сукупність елементів, що перебувають у взаємозалежності по обміну ресурсами з метою перерозподілу для підвищення рівня захищеності.

Відповідно, до елементів соціальної системи входять як люди, так і установи, що створені ними задля адміністративних процесів перерозподілу (рис. 1.2). Так, можна визначити два рівня елементів соціальної сфери — люди є первинним елементом соціальної сфери, а створені ними адміністративні установи є вторинним елементом.

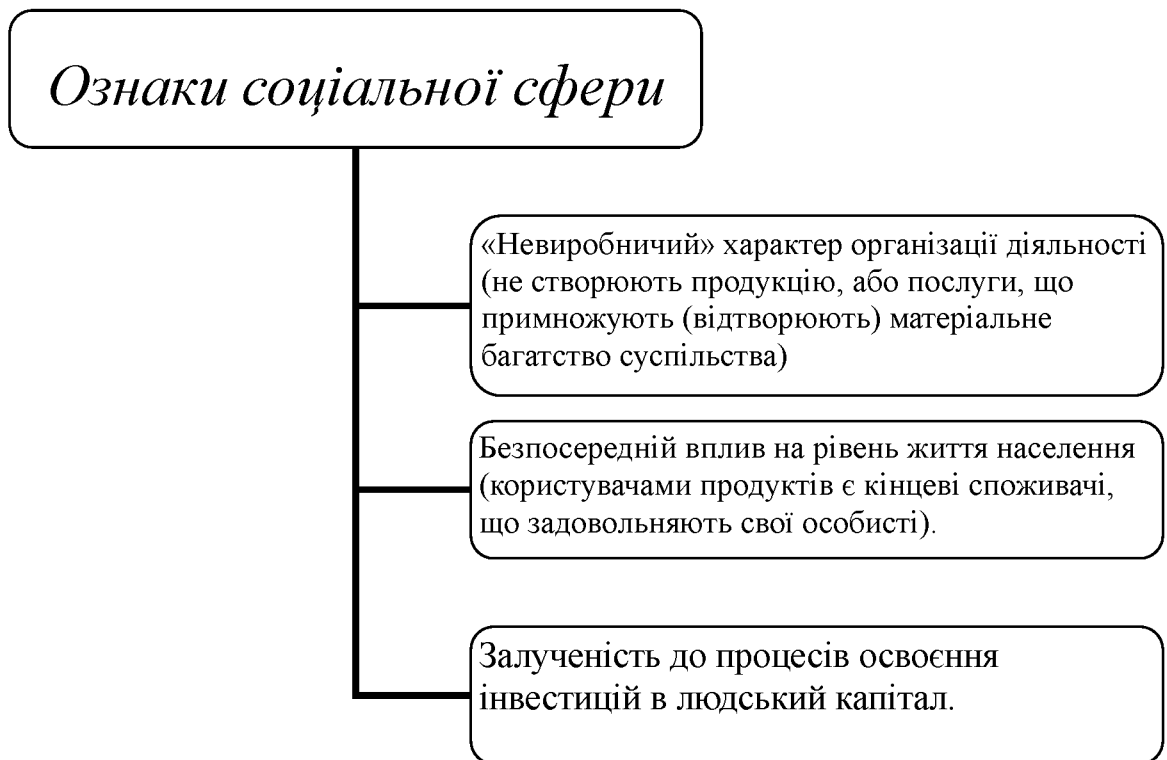

Рис. 1.1. Характерні ознаки соціальної сфери

Джерело: розроблено автором

Соціальна сфера зі своїми суб'єктами набуває вигляду соціального комплексу, що охоплює відносини між соціальними спільностями, всередині цих спільностей, між окремими особами, які займають різне положення в суспільстві та беруть неоднакову участь в його соціальному житті. Відтак, за визначенням у житті суспільства, соціальний комплекс поділяється на дві групи галузей. Перша група має на меті задоволення духовних та фізичних потреб населення, котра охоплює підсфери освіти, культури, охорони здоров'я та фізичної культури, туризму і відпочинку. До другої ж групи галузей відносяться житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, пасажирський

транспорт, зв'язок, торгівля і громадське харчування, управління, кредитування та страхування, котрі функціонують задля забезпечення матеріальних умов життя населення. Всі галузі соціальної інфраструктури утворюють міжгалузеві комплекси: культурно-освітній науковий, рекреаційний, соціально-побутовий, ринкової інфраструктури, фінансово-банківську сферу тощо.

Рис. 1.2. Сегменти та рівні розвитку соціальної сфери

Джерело: створено автором

Класифікація видів послуг, що надаються соціальною сферою, залежить від його визначального принципу. Так, за функціональною ознакою виділяються такі види послуг: торгівля і громадське харчування; транспорт і зв'язок; житлово-комунальне господарство; побутове обслуговування; культурно-освітній комплекс; фінансово-банківська система; апарат управління тощо. За соціальним значенням їх же можна розділити на соціально-побутові та соціально-культурні; за ступенем стабільності - на стаціонарні, тимчасові,

пересувні; за періодичністю - повсякденні, періодичні та епізодичні; за характером поширення - масові і унікальні.

Таким чином, важелем впливу на соціальну сферу в рамках держави є соціальна політика. За своєю суттю, соціальна політика є інструментарієм врегулювання соціальної сфери, “предметами праці” соціальної сфери, адже з врахуванням визначень соціальної сфери, саме політика є тими важелями впливу на виклики в соціальній сфері. Соціальну політику можна визначити як діяльність держави та інших суспільних інститутів, спрямовану на прогресивний розвиток соціальної сфери, удосконалення умов, способу життя та якості життя людей, забезпечення певної частини їх життєвих потреб, надання громадянам необхідної соціальної підтримки, допомоги і захисту [18].

Соціальна сфера та соціальна політика на сьогодні формуються під впливом історичних процесів цілковитої відбудови держави і суспільства. Основними цілями соціальної політики держави на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України є [17]:

- 1) створення громадянам умов задля задоволення власною працею, забезпечення власного добробуту;
- 2) забезпечення адресності соціальної підтримки з боку держави, у першу чергу малозахищених прошарків суспільства;
- 3) здійснення комплексних заходів і спеціальних програмних заходів в оплаті праці і пенсійного забезпечення, політики зайнятості;
- 4) формування оновленої житлової політики;
- 5) стимулювання ефективного будівництва житла, зміна систем оплати житлово-комунальних послуг;
- 6) вдосконалення базових державних соціальних стандартів — прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії тощо.

Варто зазначити, що соціальна політика на сьогодні є головним чинником у діяльності держави в питанні зменшення соціального неблагополуччя, тому соціальна політика приймає форму послідовної діяльності суб'єктів в наданні соціальної захищеності й створенні умов задля формування безпечного

соціального середовища людини. Інакше кажучи, соціальна політика є діяльністю суб'єктів соціально-політичного життя, котра націлена на зміцнення соціальної безпеки населення.

Відтак, об'єктом соціальної політики виступають суспільні, зокрема, соціальні відносини, процеси життєдіяльності соціуму, що безпосередньо чи опосередковано впливають на формування соціальної безпеки людини, задоволення нею власних соціальних потреб та інтересів, освоєння і творення соціальних цінностей [13].

Метою соціальної політики, водночас, є створення умов для формування, розвитку та оптимального функціонування таких відносин, їх всебічного дотримання, самореалізації всеохоплюючого потенціалу кожної індивідуальності, а також для задоволення людиною її соціальних потреб та інтересів, освоєння соціальних цінностей, підтримання у суспільстві соціальної гармонії.

Соціальна політика за умов врахування усіх соціальних ризиків має призвести до створення й подальшого функціонування соціальної держави, у якій суспільство створює умови до зменшення, а в перспективі й до зведення нанівець факторів соціального неблагополуччя, і надалі до створення умов для посилення ролі факторів, детермінант, що сприяють соціальному поступу, посилюють соціальну безпеку людини [16]. Відтоді, завдання соціальної політики набувають наступного вигляду [13]:

- 1) створення умов для реалізації соціального потенціалу людини;
- 2) сприяння розвитку соціальних, соціально-ринкових відносин;
- 3) перетворення соціальних чинників на одну із домінант економічного зростання;
- 4) розвиток соціально-трудова відносин;
- 5) реформування системи соціального захисту, соціального страхування, пенсійного забезпечення;
- 6) реформування ринку праці та зайнятості населення.

Важливими умовами ефективної реалізації соціальної політики є [19]:

- утвердження динамічності механізму регулятивної діяльності, спрямованої на збагачення соціального потенціалу суспільства;
- пошук її ефективних способів та форм, усунення невинуватених і малоефективних, насамперед консервативних методів регулювання, що гальмують процес утвердження цінностей соціального буття;
- відмова від форм та методів управління, що породжують соціальне відчуження людини.

Ефективний процес реалізації соціальної політики відбувається на основі науково обґрунтованих принципів, що визначають найсуттєвіші та найважливіші моменти здійснення такої політики [20]. Державне регулювання соціальних процесів — вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів та інструментів) на розвиток соціальних відносин, умов життя та праці населення країни.

Таким чином, соціальна політика держави здійснює діяльність у таких напрямках, як (рис. 1.3) [13]:

- 1) регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів економіки в соціальній сфері (в тому числі між роботодавцями і найманою робочою силою);
- 2) вирішення проблеми безробіття та забезпечення ефективної зайнятості;
- 3) розподіл і перерозподіл доходів населення;
- 4) формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення;
- 5) створення системи соціального захисту населення;
- 6) забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури (закладів освіти, охорони здоров'я, науки, культури, спорту, житлово-комунального господарства і т. ін.);
- 7) захист навколишнього середовища тощо.

Специфікою дієвості соціальної політики є задоволення потреб населення, тобто дієвість систем соціального комплексу щодо покращення рівня

благополуччя кожного громадянина. Відтак, принцип загального добробуту обумовлює наявність та підтримку гідних умов населення країни.

Рис. 1.3. Напрямки реалізації соціальної політики

Джерела: розроблено автором

Відповідно, соціальна політика держави реалізує такі функції (рис. 1.4) [13]:

1) захисна функція полягає у створенні механізму гарантування соціально-економічної безпеки людини через усунення й попередження ризиків

та їх наслідків, у забезпеченні системи захисту від наявних та можливих порушень прав і свобод особистості, а також — у реалізації державних соціальних гарантій, стандартів і нормативів;

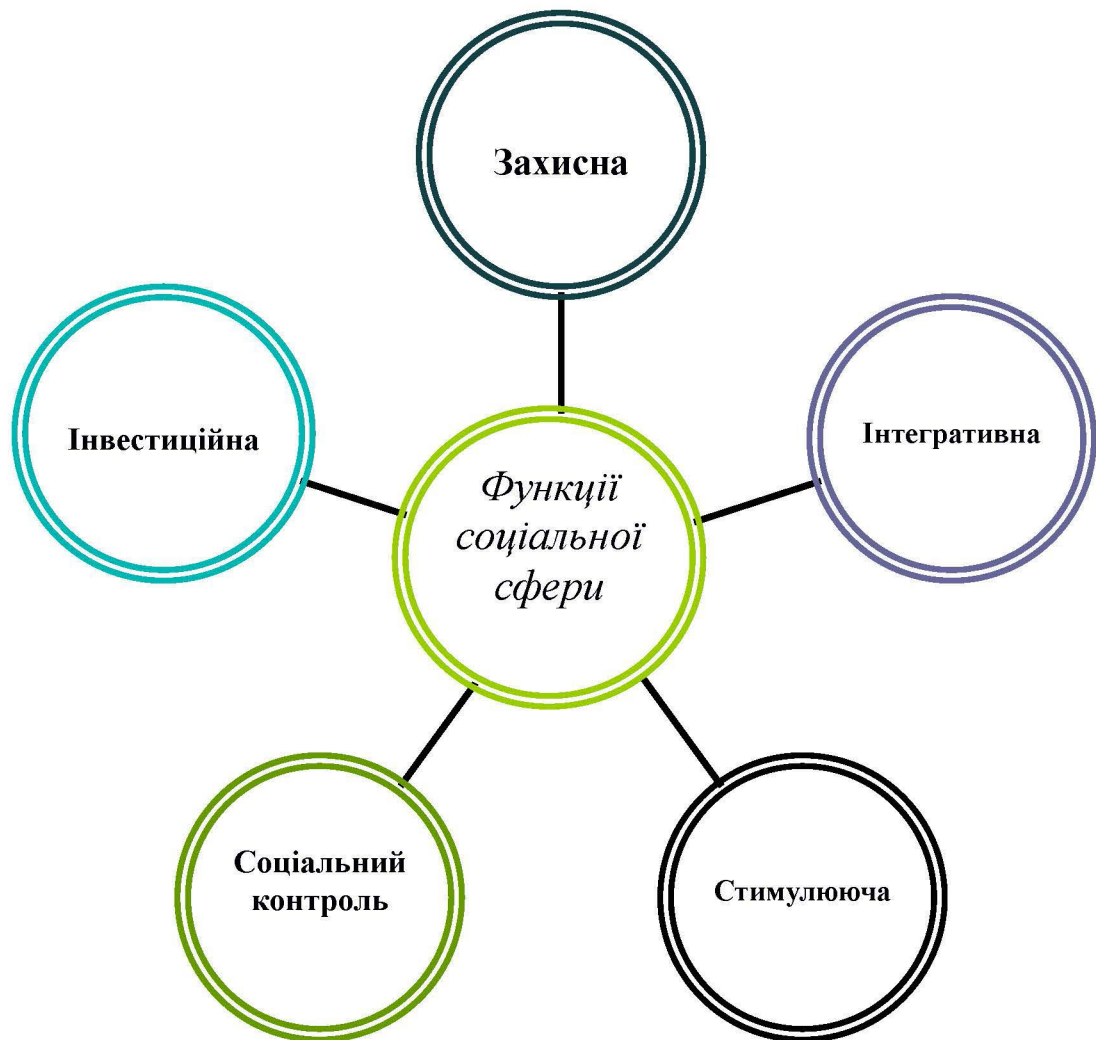

Рис. 1.4. Функції соціальної сфери

Джерело: розроблено автором

2) стимулююча функція полягає у створенні системи заохочень до соціально-економічної активності, ініціативи та ефективного використання підприємницького потенціалу. Важливим стимулом виступає дотримання високих стандартів життя і умов для людського розвитку;

3) інтегративна функція — це забезпечення суспільної злагоди, запобігання маргіналізації та поляризації суспільства, його фрагментації на соціально ізольовані верстви та групи;

4) інвестиційна функція полягає в розвитку соціальної інфраструктури, забезпеченні доступності охорони здоров'я, освіти, духовно-культурних здобутків. Саме ці напрями соціальної політики є необхідними інвестиціями в майбутній добробут держави;

5) функція соціального контролю полягає в наявності механізму, за допомогою якого суспільство і його елементи забезпечують дотримання певних правил (звичайв, правових і моральних норм, законів, адміністративних рішень), порушення яких завдає шкоди функціюванню всієї соціальної системи. Соціальний контроль виступає як органічний елемент системи управління соціальним процесом, як механізм зворотного зв'язку між громадянами та державою.

Таким чином, соціальна сфера являє собою сукупність первинних і вторинних елементів, якими є люди (населення країни) та створені ними елементи (організації, установи), що є взаємопов'язаними і функціонують у симбіозі, задовольняючи потреби населення, котре не може здійснити цього самостійно в результаті власної неспроможності та недоліків функціонуючого ринкового середовища. Сучасні наукові тлумачення цього терміну не виокремлюють такий симбіоз, що вказує на недосконалість наведених вище тлумачень.

До складу соціальної сфери входять галузі суспільного життя, що є «споживачами» благ та одночасно виробниками соціальних послуг. До числа таких галузей відносяться – охорона здоров'я, освіта та наука, соціальний захист, житлово-комунальне господарство, захист навколишнього середовища. Ці галузі є первинними, що відображають рівень якості життя населення, вказують на його соціально-економічний розвиток та вектори розвитку державного й публічного управління сферою.

Виконуючи ряд функцій, до числа яких входять захиста, стимулююча, інвестиційна, інтегративна та функція соціального контролю, органи управління здійснюють реалізацію соціальної політики в країні, наближаючись до соціального равенства та збільшуючи показники соціального благополуччя в порівнянні з іншими країнами.

1.2. Трансферт як інструмент регулювання міжбюджетних відносин та реалізації соціальної політики

Згідно визначення Бізнес словника [24], трансферт являє собою “переміщення коштів між двома або більше рахунками, що підпорядковані одному або різним суб'єктам”. Згідно визначення Грімслі [25], “трансфертні платежі, з точки зору державних фінансів, - це виплата грошей або допомоги в натуральній формі (наприклад, талони на харчування), які уряд надає особам, не отримуючи ніяких товарів або послуг в обмін. Трансфертні платежі не враховуються при розрахунку валового внутрішнього продукту (ВВП), оскільки вони не є компенсацією, отриманою в обмін на товари або послуги. Натомість трансфертні платежі розглядаються як перерозподіл доходу, оскільки уряд використовує дохід, який він отримує від оподаткування доходів для здійснення трансфертних платежів”. А отже, трансферт в економічному сенсі, набуває вигляду процесу переміщення грошових коштів від державних органів до населення на безоплатній основі.

У вітчизняних наукових колах поняття трансферту реально функціонує на мікро- та макрорівнях економіки. На мікрорівні загальноновживаним вважається трансферт у ціноутворенні, що правда призменшує сутність трансферту, наведену у першому абзаці. Так, за визначенням В. Чаусова та А. Ашкінадзе [26], трансфертне бюджетування використовується в умовах повного або часткового госпрозрахунку на підприємстві. Купівля та продаж ресурсів між АГО за внутрішніми цінами призводить до спотворення картини доходів і витрат по АГО при їх прямому обліку. Трансферт частини витрат або доходів зі статей

одного АГО на статті іншого відповідно до правил внутрішнього ціноутворення необхідний для адекватної оцінки діяльності АГО. Для дієвості трансфертів повинні підтримуватися певні механізми налаштування розрахунків:

- використання шаблонів при рознесенні значень статей - найпростіший для користувачів спосіб, однак відрізняється максимальною жорсткістю і не завжди задовольняє вимогам методик бюджетування;
- використання нормативів і додаткових довідників при рознесенні значень статей (наприклад, витрат на оренду відповідно до займаних АГО площами); є розширенням механізму шаблонів, що дозволяє при описі алгоритмів оперувати масовими даними;
- використання мови формул - як правило, дозволяє реалізувати практично всі вимоги методик бюджетування, однак неакуратно їх реалізація в системі може викликати довгостроковий обчислень;
- мова сценаріїв - найгнучкіший і найбільш ефективний з точки зору виконання інструмент для опису алгоритмів трансфертів, однак вимагає знання програмування.

Подібно до моделі використання трансфертів на мікрорівні економіки, також існує й інший вид застосування трансфертного визначення на вітчизняному поприщі наукових досягнень, щоправда на макрорівні економіки (рис. 1.5). Так, відповідно до слів О. Жихора та О. Кириленко [27], поняття бюджетних трансфертів вперше було окреслено в рамках введення оновленого Бюджетного Кодексу України у 1996 році, що містив оновлену бюджетну класифікацію трансфертів. Так, згідно з класифікацією трансферти поділено на дві групи залежно від цільового спрямування коштів - поточні та капітальні. Відповідно, до числа поточних офіційних трансфертів відносили грошові допомоги (дотації), які одержували бюджети нижчих рівнів управління при наявності недостатнього обсягу фінансових коштів. На відміну від поточних трансфертів, капітальні трансферти (субвенції) передбачали цільове використання одержаних коштів. Цілі, на які спрямовувалися субвенції, здебільшого були пов'язані з виконанням органами місцевого самоврядування

делегованих державою повноважень. Тобто, можна сказати, що фактично грошовими коштами фінансувалась діяльність місцевих органів управління.

Термін “соціальний трансферт” охоплює широкий перелік інструментів — від короткострокових швидких гуманітарних допомог у випадку непередбачуваних обставин, до довгострокових запланованих і попередньо узгоджених форм соціальної допомоги тим, хто потрапив за межі або перебуває на межі бідності.

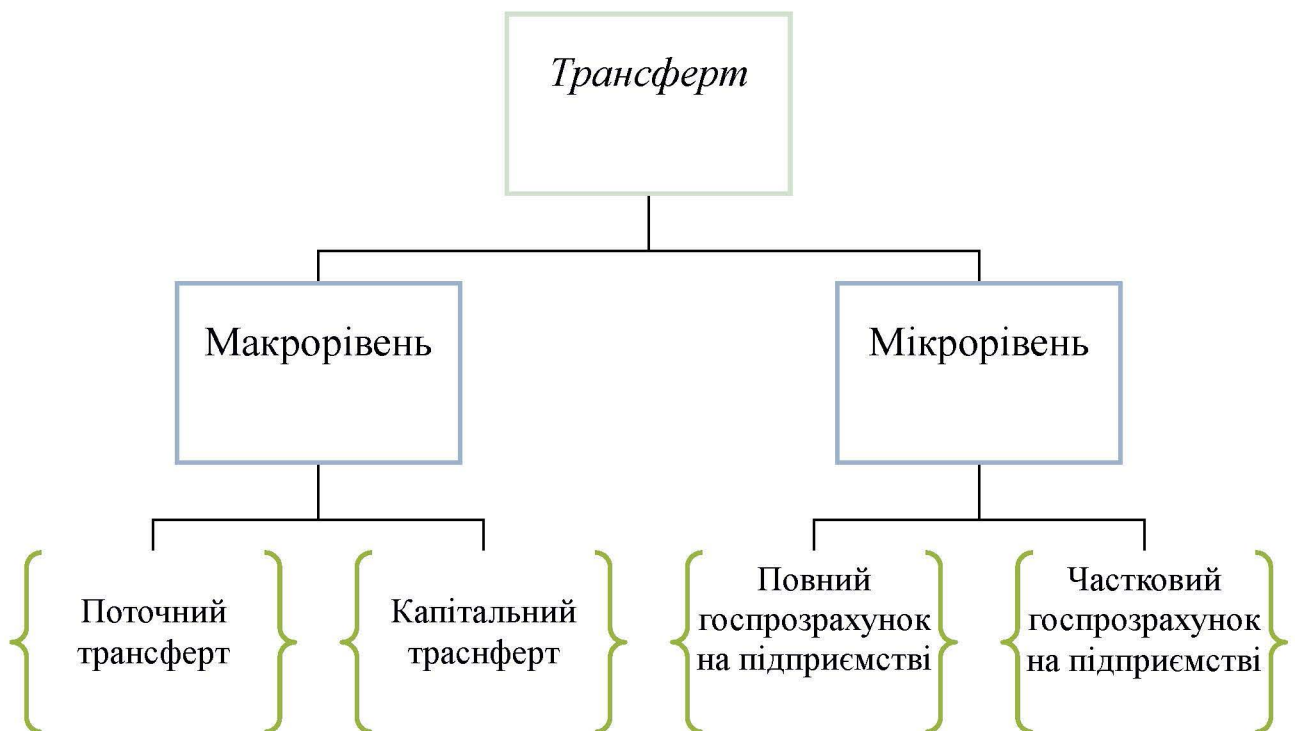

Рис. 1.5. Функціонує поняття трансферту в Україні

Джерело: розроблено автором

Соціальний трансферт являє собою соціальну допомогу, що надається публічними чи цивільними особами, що перебувають у стані бідності або знаходяться у соціальній небезпеці потрапляння до стану бідності. Така соціальна допомога може бути виражена як в готівковій, так і в товарній формі, або, взагалі у комбінації готівкової та товарної форм надання допомоги. Проте, існують передумови перетворення соціального трансферту у найефективніший

спосіб подолання проблем незахищеності, найголовнішою з яких слід вважати саме форму надання трансферту.

На нашу думку, обираючи дієву форму надання соціального трансферту, варто спиратись на концептуальні положення, які чітко визначаються за наступними ключовими аспектами: ціль надання трансферту, ринкові умови господарювання, адміністративна здатність надання трансфертів, рівень витрат на функціонування системи соціальних трансфертів та її рівень ефективності з урахуванням побажання бенефіціарів та, в деяких випадках, політичне оточення (рис. 1.6). При цьому, бенефіціари можуть надавати перевагу різним видам соціальних трансфертів при різних життєвих обставинах, або взагалі надавати перевагу трансфертним комбінаціям грошових виплат та ваучерів на їжу. Проте, в загальному випадку, перш за все, соціальні трансферти мають надаватись у грошовій формі, при умові використання країною системи соціальних трансфертів без проблем доступу до їжі чи питної води (в цьому випадку базовими мають стати допомоги у формі їжі й питної води).

Щодо цілей соціальних трансфертів, то має бути дотримана єдина умова, тобто ціль надання соціального трансферту має бути чітко визначена для усунення сформованих нереальних економічних очікувань імплементації соціальної трансфертної політики.

Враховуючи місткість, потенціал, обмеження ринків товарів та послуг на макрорівні, варто зосередитись на першочерговому способі надання соціальних трансфертів. У ситуації, коли ринок може самостійно виробляти необхідні товари та послуги, готівковий соціальний трансферт надасть бенефіціару купівельну спроможність споживати наявні блага, приймати участь в економічних відносинах та виражати власні побажання, формуючи адекватний попит на існуючих ринках. Надання ж харчових трансфертів буде більш ефективним при умові низької ефективності внутрішнього ринку товарів і послуг, проте в деяких країнах світу також має місце бути.

Рівень комплексності національної системи надання соціальних трансфертів має бути узгодженим на всіх рівнях адміністративної можливості

надання послуг. Оптимальною буде форма соціального трансферту у грошовому еквіваленті, при умові “контрпродуктивності” адміністративної здатності надання послуг, якщо вони мають низьку якість з метою її подальшого підвищення.

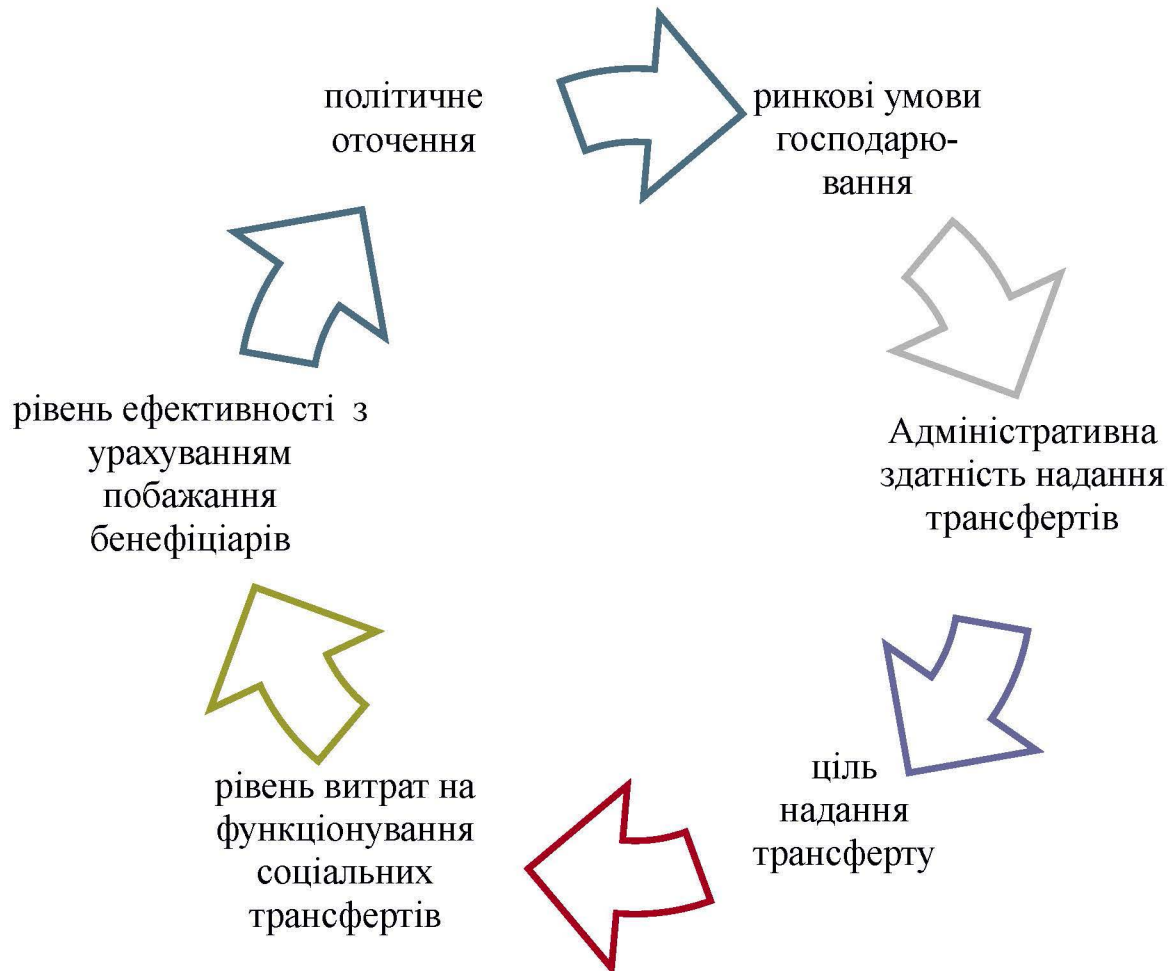

Рис. 1.6. Умови ефективного функціонування соціальних трансфертів

Джерело: розроблено автором

Коли ринковий механізм господарювання добре функціонує в державі з високим рівнем соціально-економічного розвитку, готівкова форма трансферту є більш ефективною і витратною, оскільки має враховувати витрати на власне обслуговування трансфертної системи як і з боку надавача, так і з боку отримувача.

Також, формуючи національну трансферту систему соціальних виплат варто зосереджувати увагу й на розмірах трансфертів. Так, рішення щодо

розміру соціального трансферту зазвичай є суто політичним, котре має прийматись на основі трьох концептуальних принципів: адекватність, доступність та прийнятність. Мінімальним є розмір трансферту, згідно якого система соціальних трансфертів не є ефективною. Оптимальним є розмір трансферту, котрий здатен покрити пастку бідності, проте така умова прийнятності може бути нереальною у бідних країнах, або матиме перепони на шляху до ефективного функціонування.

Якщо трансфертна схема накладає вимоги щодо умов праці або людського капіталу, розмір трансферту має бути більшим аби покрити додаткові витрати щодо дотримання висунутих вимог. Умовно кажучи, розмір соціального трансферту має бути прийнятним для законотворців та жителів країни — він не має бути надто малим, або надто великим. Таке політичне рішення диктує вимірюваність та покриття програми, а також визначає результати діяльності трансфертної системи, що можуть бути очікуваними, оскільки є доступним бюджет з більш менш фіксованими витратами програми.

Важливим аспектом функціонування соціального трансферту є його передбачуваність, тобто вони сплачуються або надаються на регулярній основі — не являють собою реакцію на кризовий стан, але є попереджувальною урядовою ініціативою, ціллю яких є надання можливості отримувачам трансферту підготуватись та/або захистити себе у ефективний спосіб від непередбачуваних обставин.

У західній літературі соціальний трансферт виступає елементом соціального захисту, що може функціонувати як на довготривалій основі з метою подолання бідності, так і на короткотривалій, як аварійний трансферт. Так, метою функціонування довготривалого соціального трансферту є цільове зменшення рівня хронічної бідності в країні. Прикладом соціального трансферту, на відміну від соціальної виплати, є специфічне задоволення потреб незахищеного від ринкових прогалин та злиденного населення, що у світовій практиці використання трансфертної політики слугує у формі виплат на шкільне харчування для сімей, що відносяться до числа багатодітних, проте вже

не підпадають під межу бідного населення за рахунок мінімальних доходів домогосподарств. Такі родини мають одного або більше годувальників, проте рівень життя є трохи кращим, ніж у бідної частини населення, але не суттєво відрізняється у якісному порівнянні.

На наше глибоке переконання, надзвичайно важливим є питання оптимального вибору механізму надання соціального трансферту. Традиційно, надання соціальних трансфертів відбувається за допомогою двох механізмів - “пасивного” та “активного” (рис. 1.7), проте більш широкого вжитку отримав “активний” механізм надання соціального трансферту. Так, згідно вимог “активного” механізму, бенефіціари соціального трансферту для його отримання мають “відправитись у подорож до означеного місця, в означений день та час, прибути й отримати свій трансферт”. “Пасивний” же механізм надання соціального трансферту має на меті надання соціальної виплати за допомогою банківського рахунку при користуванні спеціалізованими картками чи допоміжними засобами.

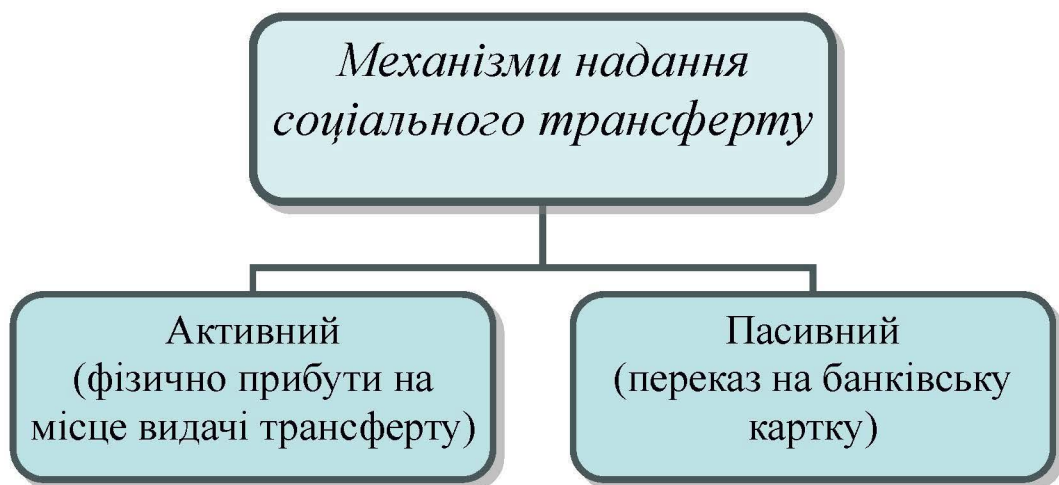

Рис. 1.7. Механізми надання соціальних трансфертів

Джерело: розроблено автором

Крім того, на нашу думку, актуальності набуває проблема створення концептуальної моделі трансфертної системи, тобто варто також приділити увагу загальній схемі надання грошових коштів на утримання трансфертів. Так,

у закордонній практиці існує три підходи щодо фінансування системи соціальних трансфертів — проектний підхід, секторальний підхід, макроекономічний/глобальний підхід (рис. 1.8) [21].

Проектний підхід має на меті формування фінансових активів для проектних трансфертних систем, тобто таких що мають обмеженість у часі. Проте, в межах визначення соціального трансферту, сам по собі проектний підхід до фінансування трансфертів не підходить, хоча й може відігравати роль у підтримці дуже специфічних дій у плануванні, створенні та імплементації системи соціальних трансфертів.

Макроекономічний/глобальний підхід підтримує внутрішню можливість фінансування, але, у реальності, презентує деякі чіткі обмеження, що пов'язані із чуттєвістю політичного впливу та важкості пошуку підтримки при донорському фінансуванні на виборчих округах (президентські вибори). У такий спосіб, секторальний підхід поєднаний із специфічним соціальним трансфертом або з більш ширшою стратегією соціального захисту населення, що може стати найкращим підходом у підтримці довго-тривалих і передбачуваних трансфертних програмах, що є прийнятними для донорів фінансування.

Рис. 1.8. Підходи щодо фінансування системи соціальних трансфертів

Джерело: розроблено автором

Взагалі, варто зазначити, що для соціальних трансфертів у закордонній практиці джерелами акумулювання грошових коштів є державний бюджет, національні донори (олігархічний бюджет), бюджети країн-партнерів, міжнародні організації та бюджети країн-донорів. Незвичною для української практики формою акумулювання фінансових коштів є створення трьох-сторонніх донорських відносин, котрі зазвичай містять елементи публічно-приватного партнерства.

Теорія соціального трансферу набула найбільшого вивчення у сучасному світі для країн Східної Африки, до числа яких входять такі країни як Замбія, Зімбабве, Свазіленд, Мозамбік, Лесото, Малавія. Соціальні трансфери на території перелічених країн функціонують у формі виплат для шкільного харчування, виплат для лікування ВІЛ/СНІД, прямої допомоги домогосподарствам з низьким рівнем доходів, неконтрибуційні пенсійні виплати, виплати для сільськогосподарських домогосподарств та т.ін.

Тим не менш, науково-практичний інтерес у соціальному трансферті у бідних країнах фокусується на потенційну довготривалу перспективу використання передбачуваних інструментів, що використовуються для подолання хронічної бідності та причин її виникнення. Бідність, та незахищеність від неї, є нерозв'язною та всеохоплюючою проблемою у багатьох країнах Східної Африки. Короткострокові, реактивні, “латкові (пластирні)” засоби подолання бідності та незахищеності мають складні аспекти використання, проте на час використання таких соціальних трансфертів, такі інструменти довели цілеспрямованість використання, зменшуючи негативні наслідки прогалин ринку короткостроковій перспективі, що вказує на необхідність поглиблення вивчення практики їх використання.

Передбачуваність є ключовою характеристикою соціального трансферу, що адресований на подолання хронічної бідності. Оскільки змінними у моделі соціального захисту, що спричиняють вплив на рівень бідності, є низьке економічне зростання, низька аграрна продуктивність, високий рівень безробіття, епідемія ВІЛ/СНІД, що також являються хронічними природньо,

навантаження хронічною бідністю такого стану соціально-економічного розвитку країни та рівня життя є відносно великим. Таке передбачення соціального навантаження дозволяє розглянути проблему бідності у структурованому, щорічному розрізі та покращити рівень життя за допомогою використання передбачуваних соціальних трансфертів, на відміну від покладання на підготовку щорічних програм соціальних допомог із незміною фіксацією у бюджеті країни, пізнім за фактором часу надання, та не є ефективними взагалі, або навіть загрожують хронічній проблеми бідності, оскільки мають бути адресними.

Іншими словами, на відміну від прийнятних форм соціальної допомоги, ефективність яких зменшується за рахунок процедури надавання із зайвою бюрократизацією, соціальні трансферти є більш швидкими, ефективнішими та не потребують витрати значних зусиль щодо створення системи бенефіціарів трансфертів.

Передбачувані соціальні трансферти можуть надаватись на регулярній основі, що з одного боку надає можливість бенефіціарам самостійно вирішувати спосіб їх використання — витратити, заощадити, проінвестувати — і захищає від стану жертви непередбачуваних обставин. У такий спосіб соціальний трансферт функціонує більш ефективно, оскільки є не лише способом виправлення ринкових дисбалансів, а надає можливість використовувати широкий спектр людських суспільних благ, котрі короткострокові невідкладні трансферти здійснити не можуть.

На нашу думку, доцільно імплементувати позитивний досвід більшості світових моделей використання соціальних трансфертів, які в системі державного управління комплексно поєднують їх три основні функції: забезпечення, профілактика та просування. Концептуально, кожна функція соціального трансферту окреслює ефективність свого використання згідно відповідних фаз ризиків бідності. В цілому, функція держави щодо реалізації соціального забезпечення населення допомагає зменшити рівень соціальної небезпеки через подолання загроз виникнення ризику соціальної нерівності,

створюючи захисний бар'єр при появі непередбачуваних обставин. Найбільш популярною слід визнати форму використання соціального гранту. Профілактична функція буде сигналізувати про стадію пом'якшення ризику, тобто зменшення рівня небезпеки. За призначенням соціальний трансферт необхідно зорієнтувати на попередження зростання рівня бідності або незахищеності за допомогою різних систем соціального страхування. А функція просування соціального трансферту втілюватиме у собі дію щодо зменшення соціального ризику, оскільки націлена на захист рівня достатку та доходів домогосподарств.

Таким чином, трансферти функціонують як форма передачі грошових коштів на макрорівні та мікрорівні. На макрорівні, вони реалізуються як поточні та капітальні трансферти, а на мікрорівні – як частковий та повний господарський розрахунок між АГО. Проте, у світовій практиці є численні приклади використання трансферту як форми соціальної допомоги, що окреслює можливість імплементації даного поняття в національну практику соціальної сфери.

Виокремлено умови ефективного функціонування трансферту як соціального, до числа яких віднесено ціль надання трансферту, ринкові умови господарювання, адміністративна здатність надання трансфертів, рівень витрат на функціонування системи соціальних трансфертів та її рівень ефективності з урахуванням побажання бенефіціарів та політичне оточення. Дотримання наведених умов ілюструють успішність впровадження трансфертної політики у світовій практиці управління соціальною сферою, вказуючи на високий рівень необхідності дотримання одночасно усіх умов. Позитивний досвід впровадження соціальних трансфертів розглянуто як основи побудови концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері з врахуванням використання пасивного та активного механізмів передачі таких трансфертів.

Особливої уваги заслуговують підходи щодо надання соціальних трансфертів, що вказують на можливість різних шляхів впровадження, виходячи із ключових проблем функціонування соціальної політики країни. Так,

бенефіціарами трансфертної політики можуть слугувати деякі верстви населення, окремі територіальні сектори, або взагалі в межах всього населення такі трансферти можуть доводити ефективність імплементації.

1.3 Концепт формування трансфертної політики в соціальній сфері на основі імплементації закордонного досвіду

Типова форма функціонуючих трансфертів слугує в Україні передачею грошових коштів. Проте, світова практика має напрацювання функціонуючих соціальних трансфертів також в формі грошових трансфертів. Так, грошові трансферти можна визначити як надання допомоги у формі готівки бідним або тим, хто стикається з ймовірним ризиком, котрі, за відсутності переказу, можуть впасти в крайню бідність.

У більшості країн, де успішно були імплементовані програми соціальних трансфертів, рівень соціального благополуччя був покращений за рахунок програм грошових переказів нужденним верствам населення. Так, у країнах, що розвиваються, програм грошових переказів функціонувало набагато менше, а ті, що існують понині, надають лише невеликі вигоди. Вони охоплюють менше 10% робочої сили в Африці та Азії, від 15 до 60% робочої сили в Латинській Америці і від 20 до 25% робочої сили в країнах Північної Африки із середнім рівнем доходу. Що стосується державних витрат, більшість країн, що розвиваються, зазвичай виділяють менше п'яти відсотків ВВП на державні грошові перекази, тоді як країни Західної Європи останніми роками витрачали на такі програми в середньому понад 10 відсотків ВВП [77].

Існує ряд причин, чому в країнах, що розвиваються, так мало програм соціального захисту базується на грошових перерахуваннях (рис. 1.9). По-перше, державні ресурси обмежені, і уряди зазвичай надають пріоритет заходам, які знімають структурні обмеження для зростання. По-друге, неформальний сектор, як правило, є великим, що ускладнює збір інформації про доходи та багатство або застосування законодавчих схем, які покладаються

на обов'язкові внески. Більш того, наявність розсіяння населення поміж міських агломерацій та обмеженості інфраструктури громадського обслуговування в сільській місцевості збільшує витрати на адміністрування схем грошової допомоги.

Рис. 1.9. Обмеженість імплементації грошових соціальних трансфертів

Джерело: розроблено автором

Незважаючи на ці обмеження, у країнах, що розвиваються, зростає попит на системи соціального захисту, які включають певну форму грошових переказів. Зниження рівня безпеки праці, підвищений макроекономічний ризик, зростання несправедливості та глобальна передача волатильності валюти – все це сприяло зростанню попиту середнього класу на соціальний захист.

Позитивні аспекти використання соціальних трансфертів лише у вигляді грошових траншів як способу передачі коштів полягають, наразі, у наступному (рис. 1.10):

- соціальні трансфери як грошовий переказ безпосередньо не спотворюють ціни, оскільки з макроекономічної точки зору є результатом перерозподілу, а не розподілу;
- соціальні трансфери як грошові перекази можуть допомогти стабілізувати макроекономіку до такої міри, що цільові трансфери збільшуються під час економічних спадів і зменшуються з покращенням;
- після створення адміністративної інфраструктури вартість виконання програм грошових переказів часто набагато нижча, ніж вартість надання допомоги в натуральній формі;
- на відміну від програм субсидій у натуральній формі, на програми грошових переказів зазвичай не впливають зміни цін на продукти або вартості життя, ізолюючи бюджети програм грошових переказів від несподіваного сплеску інфляції або цін на продукти.

Рис. 1.10. Позитивні аспекти впровадження соціальних трансфертів в грошовій формі

Джерело: розроблено автором

З точки зору одержувачів, грошові субсидії надають їм більшу свободу вибору щодо того, як використовувати переваги для підвищення свого добробуту та дають їм вищий рівень задоволення при будь-якому рівні доходу, ніж трансферти в натуральній формі. Крім того, бенефіціари програм вважають, що отримання та використання готівки менше стигматизується, ніж виплати в натуральній формі.

Прикладами охарактеризованих грошових трансфертів, що у широкому визначенні, можуть надаватися у формі соціальної допомоги, страхування, майже грошових податкових пільг та приватних трансфертів наведені далі. Проте, така практика впровадження програм соціальних трансфертів призводять до позитивних наслідків. При функціонуванні програм соціальних трансфертів щодо покращення рівня людського розвитку, численні наявні дані демонструють відповідний прямий вплив на соціальне благополуччя одержувача [30]. Експерименти або квазіексперименти, з яких виплили такі докази, не змогли забезпечити надійної підтримки зв'язку між трансфертами та економічною діяльністю за межами домогосподарств-бенефіціарів.

Наявні висновки великої кількості проведених емпіричних досліджень, що аналізують програми покращення соціального благополуччя та ефекти економічного зростання, базуються на моделюванні та непрямій оцінці впливу, орієнтованої на населення, що не були бенефіціарами. Причинні висновки мали обмежений характер через втручання та відсутність послідовного узагальнених даних, які дозволяють порівнювати оброблені та необроблені спільноти в умовах протиправних обставин. Проте, моделювання загальної рівноваги показало позитивний вплив соціальних трансфертів на зростання. Ці ефекти залежать від того, як фінансуються програми, і від того, як ціни реагують на вливання ліквідності в економіку.

Відповідно до охарактеризованих вище форм функціонування трансфертів, у Канаді функціонує специфічна в порівнянні із Україною форма міжбюджетного трансферту, оскільки перерозподіл відбувається на рівні муніципалітетів. Так, схема перерозподілу містить два муніципальні органи

влади, що фінансуються за рахунок власних коштів. Фактично, якщо на програму одного муніципалітету не вистачає фінансових коштів, представник владної структури звертається до іншого муніципалітету за додатковим фінансуванням. Економічна специфіка трансферту на муніципальному рівні залишається. А отже, у даному прикладі функціонує також й мезорівень трансфертів. Існує й макрорівень трансферту в Канаді — так, інколи представники муніципалітетів звертаються за додатковим фінансуванням до представників загальнодержавних органів влади й отримують трансферт, якщо рівень ефективності та корисності визначеної програми відповідає сумі трансферта [22]. Така система бюджетування функціонує й у соціальній сфері.

Згідно досвіду трансформації системи соціального забезпечення Південної Африки, програми допомог фінансуються із місцевого бюджету виключно за рахунок отриманих доходів. При умові недостатності фінансових коштів, загальнодержавні органи управління фінансують соціальні програми за рахунок трансфертів із загального бюджету країни. Така модель соціального бюджетування функціонує із 2000х років, і має успіхи у подоланні рівня бідності [23].

Іншим прикладом вдалого застосування системи соціальних трансфертів є програма безперебійних грошових трансфертів (Social Cash Transfer - SCT) в Замбії. Більше половини (54,4 %) країни живуть за межею бідності, а 13,6 % - за межею крайньої бідності. SCT зазнала трьох змін у конструкції з моменту свого заснування з 2003 року [28].

Перший формат програми (2003-2010) мав на меті охопити 10 найбідніших людей у районах, де вона функціонувала. Тоді домогосподарства-бенефіціари відбиралися виключно за допомогою механізмів відбору на основі громад, завдяки чому громадські організації класифікували домогосподарства за рівнем їхньої бідності, хоча і без будь-яких об'єктивних чи стандартизованих критеріїв для фактичного вимірювання рівня бідності. Єдиним винятком із цієї методології був пілот Катете, який націлювався на людей похилого віку та працював дещо як універсальна пенсійна схема. Для пілотів Каломо,

Кадзунгула, Чіпата та Монце єдиним еталоном, який керував соціальними працівниками при виборі найбільш вразливих домогосподарств, був заклик до пріоритетності зарахування «бідних» та «непрацевдатних» чи «домогосподарств з обмеженою працевдатністю». Райони, в яких впроваджувалися пілотні програми, були обрані на основі політичних міркувань, інтересу донорів та імперативу експериментувати в різних контекстах - від надзвичайно важкодоступних сільських районів, таких як район Казунгула, до міських умов, таких як Чіпата, проходячи переважно сільськими районами, такими як Каломо, Монце та Катете [28].

Однак з 2010 по 2014 рік програма набула більшої масштабності та інституційної сили, оскільки її розповсюдження по районах країни мало на меті стандартизацію своєї діяльності (на відміну від пілотів, які були цілеспрямовано створені для роботи з певними відмінностями, щоб з'ясувати яка схема найкраще підійде). У період з 2010 по 2014 рік цільове призначення програми було поділено на два потоки: “Дитяча допомога” та “Грант на перенесення численних категорій”. Перший потік мав на меті зарахування всіх домогосподарств з дітьми до 5 років, починаючи з районів з найвищим рівнем дитячої смертності (Шагбомбо, Калабо, Капута, Замбезі та Міленге).

Другий потік мав на меті зарахування всіх надзвичайно бідних домогосподарств з людьми похилого віку та сиротами, або вдовами та сиротами, а також ті, у кого є особи з інвалідністю, починаючи з районів, обраних серед найбільш вразливих (Замбезі, Серене та Лувінго). Однак лише на наступному етапі програми, починаючи з 2014 року, вона розраховуватиме на об'єктивний спосіб оцінки бідності. Між 2010 та 2014 роками цей особливий аспект визначався виключно враженням соціальних працівників та членів спільноти, залучених до процесу відбору, навіть якщо їх відповідність категоріальним критеріям піддавалася більш об'єктивній валідації [28].

Третій і поточний етап програми, який розпочався у 2014 році, ознаменувався рішенням залишити тих бенефіціарів, які раніше були зараховані, хоча нових бенефіціарів доведеться відбирати за допомогою нового

методу націлювання. Відомий метод як гармонізоване націлювання, полягав у націлюванні на надзвичайно бідні домогосподарства з коефіцієнтами залежності, рівними або більшими трьох. Це рішення було сприйнято як спосіб звернення до найбідніших верств населення, яке було відсутнє за допомогою попередніх методів націлювання, одночасно забезпечуючи зарахування до програми для багатьох бенефіціарів. Новий метод націлювання мав на меті не тільки зробити програму більш прогресивною, але й мав потенціал полегшити її адміністрування, більше не потребуючи роботи з програмою з двома різними цілями та вибором процесів [28].

Протягом усіх трьох етапів програми завжди була безумовною програмою переказу готівки, якою керувало Міністерство соціальної політики. Однак установи, відповідальні за кожен аспект зарахування, відбору та оплати, змінювалися та розвивалися разом із трьома фазами програми. До 2007-2008 років ці ролі переважно виконували місцеві партнери, за укладеними контрактами з донорами, такі як Департамент міжнародного розвитку Великобританії (DFID), Німецьке агентство технічного співробітництва (GTZ) та CARE. Починаючи з 2007-2008 рр., ці обов'язки були передані місцевим комітетам соціальної допомоги громадам (CWAC). На субнаціональному рівні в Схемі допомоги суспільному благополуччю (PWAS) призначаються районні комітети допомоги соціальному забезпеченню (DWAC), відповідальні за створення, підтримку та моніторинг Координаційних комітетів районів (ACC), які здійснюють нагляд за CWAC [28].

Що стосується фінансування, то тут відбулося значне розширення, а також залучення уряду фінансової власності. Початкові пілотні програми в основному фінансувалися донорами (DFID, GTZ та CARE), але, починаючи переважно з 2010 року, уряд збільшує свою частку. Інтерв'ю із зацікавленими сторонами МЦРБ виявило, що у 2016 році уряд виділив 85 відсотків бюджету програми. На 2017 рік уряд планував подвоїти свій бюджет на соціальний захист (збільшення на 108 відсотків) та продовжити розширення ПКТ [28].

Бразильська програма соціальних трансфертів “Bolsa Escola”, а наразі функціонує в об’єднанні з програмою “Bolsa Familia”, є національною програмою з потужною політичною підтримкою, яка перераховує від 6 до 19 доларів на місяць приблизно 5 мільйонам сімей за рахунок 0,15% ВВП. Дана програма націлена на здійснення грошових переказів, які виплачуються безпосередньо матерям, бідним сім’ям з дітьми шкільного віку за умови, що кожна дитина відвідує школу принаймні 90% часу. Дослідження показують різке падіння рівня вибуття із шкіл та збільшення числа учнів, які навчаються у системі середньої освіти. Цільові стипендії та стипендії для подолання фінансових, а завдяки прямому розширенню можливостей дівчат, також й культурних бар’єрів для відвідування дівчатами шкіл, досягли успіху в Бангладеш, Індії та Мексиці [29].

Програма стипендії Бангладешської жіночої загальноосвітньої школи (FSS) сплачувала шкільні збори та перераховувала заохочувальну виплату безпосередньо на банківські рахунки дівчат за умови, що принаймні 85% дівчат, котрі відвідують школи, залишаючись незаміжними принаймні до 18 років, та складають випускні іспити. Це збільшило показники зарахування на 12 процентних пунктів на рік у сільській місцевості. Коефіцієнт вибуття школи деякий час падав, але зараз зростає через запровадження умов, заснованих на результатах діяльності. Ця національна програма прийняла універсальний підхід. Тривають дискусії про те, чи варто переходити на більш цілеспрямований підхід зараз, коли соціальні норми та поведінка стосовно освіти дівчат змінилися [29].

Умовна схема грошових переказів “PROGRESA” (перейменована в “Oportunidades” у 2002 р.) у Мексиці збільшила попит жінок на дородовий догляд на 8% та сприяла зниженню захворюваності новонароджених на 25%, а також зменшенню захворюваності серед дітей, які не досягли п’ятирічного віку, порівняно з дітьми, які не є учасниками програми “PROGRESA” [29].

У соціальній мережі “Red de Protección” у Нікарагуа (RPS) програма імунізації серед дітей-реципієнтів віком від 12 до 23 місяців зросла на 18%.

Обидві схеми добре орієнтовані на найбідніших, використовуючи поєднання підходів націлювання на географічні та проксі-засоби. Також, у Нікарагуа ваучери, надані секс-працівникам та їхнім партнерам, а також їх клієнтам на лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, призвели до значного зниження частоти випадків сифілісу та гонореї [29].

У сільській місцевості Бразилії соціальні (не виплачувані внески) пенсії понад 5 мільйонам літніх бідняків тісно пов'язані зі збільшенням кількості учнів у школах, особливо серед дівчат віком 12-14 років. Соціальні трансферти у вигляді грантів для опіки та піклування часто є невід'ємним елементом загального пакету послуг по догляду за дітьми, хворими на СНІД. Ранні висновки пілотного Кенійського грошового переказу для дітей-сиріт та вразливих дітей показують, як безумовна передача (3,80 фунтів стерлінгів) на місяць збільшили відвідування школи. Так само загальний прогул у школі зменшився на 16% за перші дев'ять місяців пілотної схеми грошових переказів Каломо в Замбії, де перекази здійснюються найвразливішим домогосподарствам, часто бабусям і дідусям, які доглядають за дітьми, хворими на СНІД [29].

У Намібії пенсіонери витрачають 13,8% готівки, яку отримують, на охорону здоров'я та ліки. Дослідження, проведене в Південній Африці, показало, що люди похилого віку, які отримували соціальні пенсії, мали значно кращий стан здоров'я, ніж інші члени сім'ї, коли домогосподарство не об'єднувало свої ресурси. Там, де вони отримували доходи, стан здоров'я всіх членів сім'ї був вищим, ніж у домогосподарствах, де не було пенсіонерів [29].

Дослідження безумовного гранту на утримання дітей у Квазулу-Наталі, Південно-Африканська Республіка, свідчить про те, що це впливає на зріст дитини для дітей, які почали отримувати грант у перші 20 місяців свого життя. Ранні результати з пілотної схеми грошових переказів Каломо у Замбії вказують, що виплата у розмірі 6 доларів США на місяць найбіднішим 10% домогосподарств має помітний вплив на домогосподарства, повідомляючи про

збільшення щоденного споживання їжі та зменшення частки дітей з недостатньою вагою на 8% [29].

Наведені вище приклади вказують на ефективність використання інструменту соціального трансферу, ілюструючи декілька джерел фінансування програм соціальних трансфертів (рис. 1.11). Проте, окрім висвітлення джерел фінансування перспектива імплементації соціального трансферу при умові розширення до трансфертної політики в соціальній сфері полягає у побудові теоретико-методологічних основ функціонування такої політики.

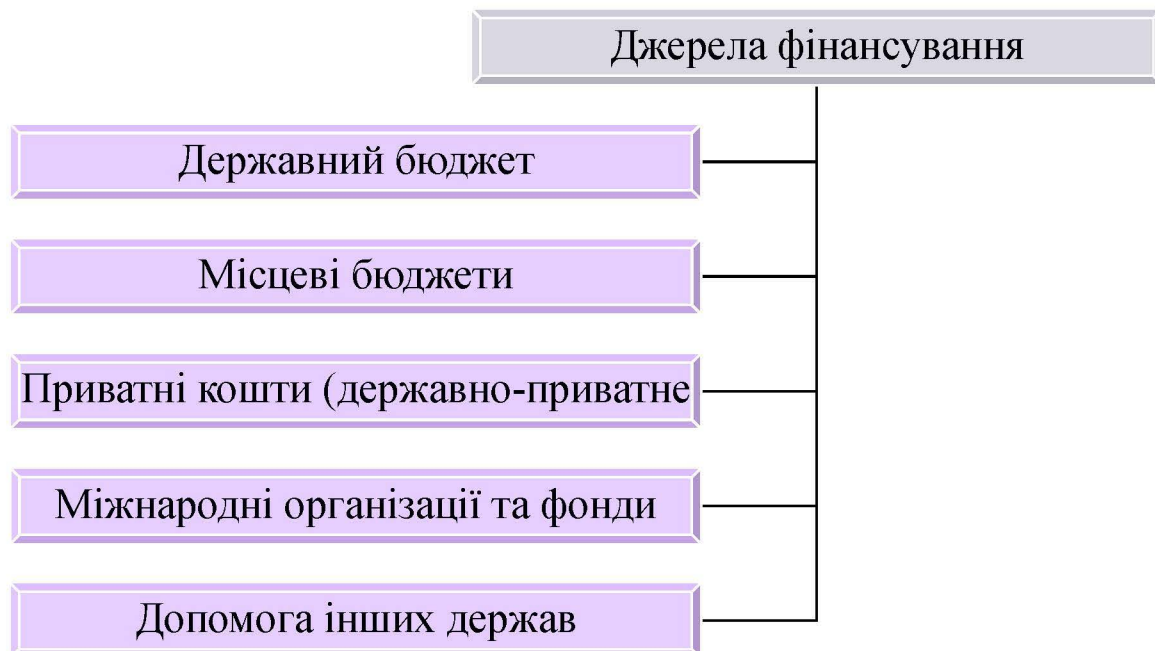

Рис. 1.11. Джерела фінансування програм соціальних трансфертів

Джерело: розробка автора

Грошові соціальні трансфери є критичним елементом для зменшення вразливості населення, незалежно від того, в якому контексті розуміється соціальна функція в публічному управлінні (рис. 1.12). Відтак, підхід що широко визначає соціальну функцію захисту населення як «сукупність усіх ініціатив, як формальних, так і неформальних, які забезпечують: соціальну допомогу вкрай бідним; соціальні послуги групам, які потребують спеціального догляду або яким іншим чином було б відмовлено в доступі до основних

послуг; соціальне страхування для захисту людей від ризиків і наслідків потрясінь у сфері засобів існування; соціальна справедливість для захисту людей від соціальних ризиків, таких як “дискримінація або зловживання (абыюз)” набува найбільшого поширення, кажучи про соціальні трансферти [111] .

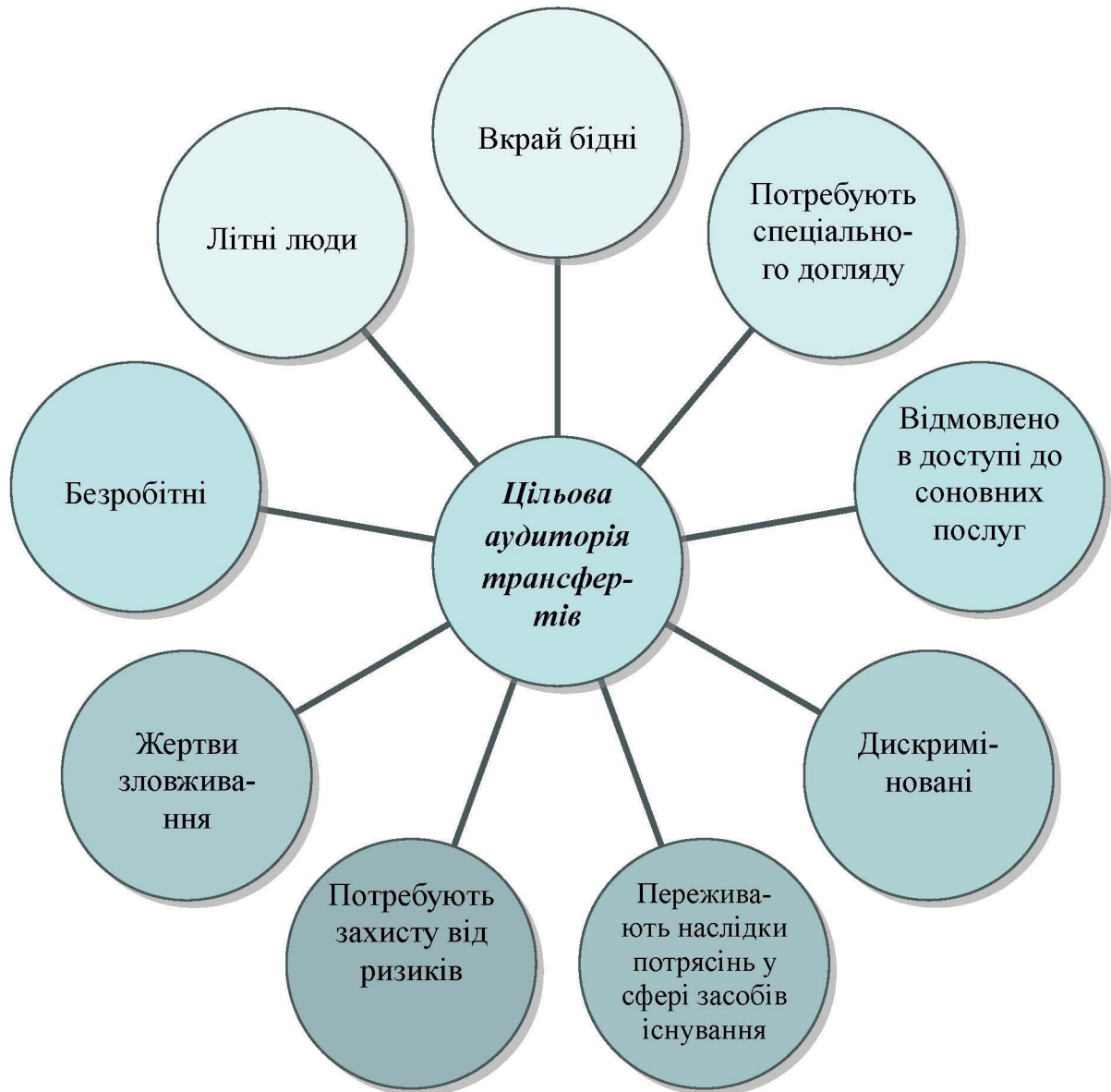

Рис. 1.12. Цільова аудиторія трансфертів в соціальній сфері

Джерело: розроблено автором

Крім того, підхід до управління соціальними ризиками більш чітко зосереджується на ризиках людського капіталу та доходу, визначаючи

соціальний захист такої частки населення як “сукупність заходів для покращення або захисту людського капіталу, починаючи від втручання на ринок праці, державних зобов’язань щодо боротьби із безробіттям чи страхування по старості до підтримки цільового доходу. Заходи соціального захисту допомагають окремим особам, домогосподарствам і громадам краще керувати ризиками доходів, які залишають людей уразливими” [111]. Таким чином, цільова аудиторія трансфертної політики, виражена особами, що потребують діючої реалізації соціальної функції, і подана на рисунку 1.12.

Вищевказані рамки включають важливі ролі для соціальних трансфертів, які можуть діяти на кількох рівнях. У першому підході соціальні трансферти можна розуміти як підтримку захисних, превентивних, стимулюючих і трансформуючих впливів. Розміри системи управління соціальними ризиками можна порівняти з трансформаційним підходом. Використовуючи термінологію управління ризиками, соціальні трансферти зменшують бідність у три основні способи: забезпечення подолання ризиків; полегшення управління ризиками; сприяння зменшенню ризику (рис. 1.13).

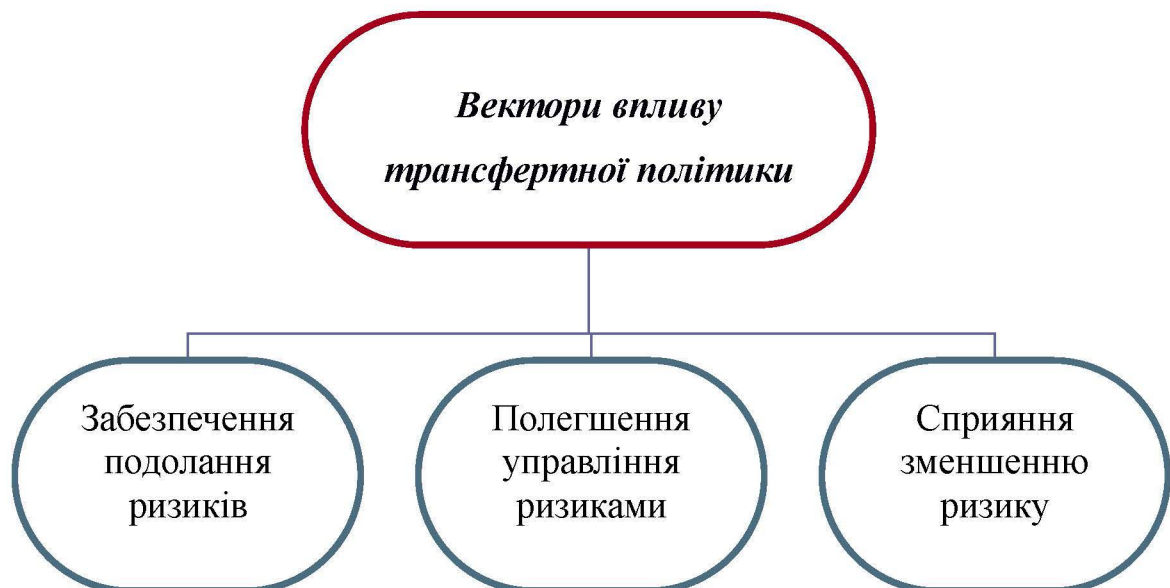

Рис. 1.13. Основні способи функціонування соціальних трансфертів

Джерело: розроблено автором

Процес імплементації трансфертної політики стосується відбору, розробки, впровадження, моніторингу, оцінки та оцінки впливу програми соціальних трансфертів, спрямованих на забезпечення соціального захисту. Механізми управління програмами соціальних трансфертів відображають соціальні та політичні пріоритети уряду. Взаємозв'язки між механізмами управління та цим соціальним і політичним контекстом проілюстровані на рисунку 1.14.

Рис. 1.14. Процес імплементації політики та соціальний та політичний контекст

Джерело: розроблено автором

Середовище імплементації політики та соціально-економічні структурні фактори впливають, й інколи обмежують, на розробку та реалізацію соціальної

програми. Розробка програми значною мірою визначає її виконання, що з часом впливає на соціальні та економічні фактори, зокрема на бідність, уразливість, людський розвиток та економічне зростання. Моніторинг, аналіз та оцінка впливу відображають виконання програми та можуть забезпечити зворотній зв'язок для покращення виконання. Крім того, позитивний соціальний та економічний вплив, а також ефективні оцінки можуть зміцнити політичне середовище – і призвести до подальшого розширення програми.

Отже, у трансфертній політиці, першочергово, варто виокремити форми соціальних трансфертів (рис. 1.15). Так, у світовій практиці функціонують такі форми соціальних трансфертів, як безумовні трансферти, умовні соціальні трансферти та громадські роботи.

Рис. 1.15 Форми соціальних трансфертів

Джерело: розроблено автором

Безумовні соціальні трансферти – це регулярні виплати грошей без внесків, які надаються державою (або неурядовими організаціями) особам або домогосподарствам без активних умов, з метою зменшення хронічної або спричиненої ринковим шоком бідності, забезпечення соціального захисту,

подолання соціальних ризиків або зменшення економічної вразливості. “Без ділової активності» означає, що ніхто з членів домогосподарств одержувача не буде здійснювати якусь діяльність (наприклад, працевлаштування, відвідування школи тощо) в обмін на отримання безумовних соціальних трансфертів. Поняття “безумовного” виключає дотримання адміністративних вимог, таких як підтвердження особи чи кваліфікації для програми соціальних трансфертів, або забороняє використовувати механізми націлювання, такі як вік чи дохід [112].

Безумовні трансферти включають соціальні пенсії, дотації на утримання дітей в багатодітних сім'ях, допомогу вдовам/вдівцям та стипендії для людей з інвалідністю. Соціальні пенсії — це грошові дотації літнім людям без внесків, які надаються або універсально (з урахуванням вікових вимог), або з правом на отримання, визначеним шляхом перевірки матеріальних цінностей. Приклади включають пенсійні програми в Бангладеш, Бразилії, Лесото, Намібії, Непалі та Південній Африці. Допомоги багатодітним сім'ям надають грошові (або майже грошові) трансферти бідним домогосподарствам. Приклади включають грант на утримання дітей у Південній Африці, гранти на утримання дітей у Намібії та гранти прийомних батьків, пілотну схему грошових переказів у Каломо в Замбії та Єдину щомісячну допомогу Киргизстану. Приклади інших типів програм — таких як допомога по інвалідності та допомога вдовам/вдівцям — включають Національну схему сімейних виплат Індії (NFBS), Програму допомоги вдовам та знедоленим жінкам Бангладешу (APWDW), програми допомоги по інвалідності в Бразилії, а також гранти по інвалідності у Намібії та Південній Африці [112].

Безумовні соціальні трансферти мають значні переваги перед альтернативними засобами соціального захисту. Маючи потенційно нижчі адміністративні витрати, вони обіцяють найдешевше рішення для подолання бідності в даному прошенні. На відміну від субсидій, вони не спотворюють систему цін. На відміну від трансфертів у натуральній формі, вони дають можливість домогосподарствам вирішувати та задовольняти свої найважливіші потреби. Крім того, такі види трансфертів легше запрограмувати у бюджеті, ніж

трансферти в натуральній формі, оскільки пільги є фіксованими і не залежать від мінливих цін на товари. Трансферти також можуть допомогти забезпечити ще один макроекономічний стабілізатор, оскільки чисті вигоди для бідних мають тенденцію збільшуватися під час рецесії або в умовах економічного шоку [112].

Безумовні трансферти також створюють можливість вирішення важливих проблем для соціальних аналітиків і політиків. Інформація про їхні соціальні та економічні вигоди не завжди є доступною, що ускладнює завдання мобілізації політичної підтримки. Погано розроблені механізми, якщо вони є спрямованими, можуть спотворити вхідні данні для бюджетного програмування. Соціальні трансферти встановлюють новий контракт між громадянами та державою, а це означає, що уряд має бути готовим виділяти ресурси, необхідні для забезпечення сталої програми соціальних трансфертів [112].

Функціонування програм *умовних соціальних трансфертів*, які часто називають у світовій практиці «грошовими програмами для людського розвитку», пов'язують грошовий трансфер з активним дотриманням умов програм сфери охорони здоров'я та освіти. Підтримуючи фінансового безпосередньо домогосподарства, такі трансферти виконують ті ж традиційні функції, що й безумовні трансферти, спрямовані на зменшення хронічної або спричиненої економічним шоком бідності, забезпечення соціального захисту, подолання соціального ризику або зменшення економічної вразливості. Проте, умови дотримання даних програмних заходів “намагаються” забезпечити подальший вплив їх імплементації: заохочуючи накопичення людського капіталу через підтримку високого рівня освіченості населення, охорони здоров'я та безпеки харчування, програми використання умовних соціальних трансфертів мають на меті подолати передачу бідності між поколіннями. Щоб отримати даний трансферт, домогосподарства повинні активно задовольняти певні умови, наприклад, забезпечити регулярне відвідування школи дітьми або відвідування медичних центрів членами родини. Готівка забезпечує негайну

соціальну допомогу, а дотримання умов може сприяти довгостроковим інвестиціям у людський капітал. Крім того, ці програми часто пов'язані з інвестиційними ініціативами в інфраструктуру, які покращують надання освітніх та медичних послуг, а також призводять до підвищення загального рівня добробуту [113].

Використання умовного типу соціальних трансфертів на прикладі включають й бразильську Bolsa Família, що була описана вище, та інші країни Латинської Америки й Карибського басейну, що наслідували цю модель соціальних трансфертів, створивши подібні програми в Еквадорі, Гондурасі, Ямайці та Нікарагуа. Хоча цей підхід менш поширений за межами Латинської Америки, він був прийнятий у Бангладеші, а в деяких африканських країнах запроваджено пілотні заходи аналогічних трансфертних програм [113].

Враховуючи, що такий вид програм із використанням соціальних трансфертів є відносно молодим у світовій практиці, і необхідні подальші критичні оцінювання рівня ефективності імплементації, початкові дані про вплив на соціальне благополуччя роблять його популярним варіантом для аналітиків соціальної політики. Оцінки програм умовних соціальних трансфертів у кількох країнах Латинської Америки документують позитивний вплив на рівень здоров'я та освіти. Успішні програми можуть бути адміністративно ефективними та досить добре цілеспрямованими, і більшість із них інтегрують моніторинг та оцінку у фази розробки та впровадження проекту з успішними результатами. Програми, як правило, сприяють зв'язкам між соціальними секторами задля задоволення потреб бідних [113].

Проте, є й вагомі аргументи проти використання умовних соціальних трансфертів, оскільки нав'язування умов може невинуватно підірвати автономію домогосподарств і викликати припущення, що бідні не зроблять раціональний вибір, який покращить їхні засоби до існування. Політичні аналітики зазначають, що такі трансферти не завжди отримують найбільш бідні, що вказує на наявну проблему адресності. Умовні трансферти залежать від наявності відповідних медичних та освітніх послуг. Райони, де послуги не

надаються на відповідному рівні, часто населені найбільш вразливими бенефіціарами, і ці райони можуть не бути обраними для впровадження програм умовних соціальних трансфертів. Вимоги щодо моніторингу можуть бути адміністративно обтяжливими, особливо в країнах з низьким рівнем доходу. Крім того, виконання цих умов може бути високовартісним для домогосподарств, особливо для дуже бідних [113].

Наступним видом соціального трансферту є *громадські роботи* - програми, які передбачають регулярну виплату грошей (або, в деяких випадках, натуральних виплат) державними або неурядовими організаціями особам в обмін на роботу, з метою зменшення хронічної або шокової бідності, забезпечення соціального захисту, подолання соціальних ризиків або зменшення економічної вразливості. Приклади використання таких соціальних трансфертів включають досвід використання аргентинської програми громадських робіт “Трабаджар”, програми громадських робіт “Готівка за роботу” та “Продовольство за роботу” в Бангладеш, програму виробничої мережі безпеки в Ефіопії, індійську систему гарантування зайнятості в Махараштрі, програми громадських робіт у Малаві (MASAF) і розширену програму громадських робіт Південної Африки (EPWP) [114].

Наведені програми громадських робіт особливо підходять для подолання швидкоплинної бідності шляхом наймання працівників, чия зайнятість або засоби до існування порушені сезонним, кліматичним або економічним потрясіннями та циклічним спадом економічного розвитку. Громадські роботи можуть бути продуктивними, маючи потенціал для створення цінних активів, які ще більше зменшують бідність або іншим чином сприяють ефективності витрат програми. Проекти часто мають політичну привабливість, підтримуючи їх реалізацію та стійкість. Орієнтація проекту полегшує географічне орієнтування на райони з високим рівнем безробіття та бідності [114].

Компенсація використання переваг таких соціальних трансфертів є кількома потенційними підводними каменями, оскільки часто вони є високовартісні та складні в управлінні, що обтяжує державні можливості їх

імплементатії. Вони не підходять для багатьох найбільш уразливих верств населення (дітей, літніх людей, людей з обмеженими можливостями), які не можуть погодитися на запропоновану роботу. У деяких країнах вимоги до роботи сприяють гендерному упередженню та такі програми часто важко націлити на найбідніших, хто проживає у віддалених і важкодоступних місцях. У більшості випадків проекти з імплементатії соціального трансферту у вигляді громадських робіт пропонують працевлаштування лише на короткий термін, що підриває забезпечення сталого соціального впливу. Іноді активи, створені в рамках проектів, мають низьку якість, що не може сприяти очікуваному впливу на продуктивність [114].

Програми громадських робіт мають більше шансів на успіх, коли зв'язок між бідністю та безробіттям надзвичайно сильний. Оскільки більшість програм діють лише у короткостроковому періоді, вони більше підходять для тимчасових ринкових прогалин. Важливо також щоб вартість активів, вироблених в результаті громадських робіт, суттєво компенсувала вартість програми. Громадські роботи можуть бути високовартісним способом забезпечення соціального захисту. За оцінками імплементованих програм, чистий прибуток працівників від програми “Трабаджар” в Аргентині становить лише чверть виплат, які виплачує уряд. Через високі витрати на реалізацію, якщо програми не принесуть значних виробничих переваг, вони навряд чи забезпечать високу ефективність соціальних трансфертів [114].

Громадські роботи часто мають на меті забезпечити сітку безпеки – не допустити бідних ще глибше впасти в бідність і ліквідувати свої активи, щоб вижити. Політики використовують громадські роботи в умовах економічних потрясінь і стихійних лих, і навіть у разі циклічного зниження рівня зайнятості. Однак, для хронічної бідності та глибокого структурного безробіття короткострокові громадські роботи мають обмежений вплив. За цих обставин, регулярне та передбачуване працевлаштування, спрямоване на створення активів для бідних, ймовірно, забезпечить більш ефективний соціальний захист [114].

Хоча описані соціальні трансфerti мають значний потенціал для сприяння сталого й соціального розвитку населення, здатність країни реалізувати таку політику залежить від кількох важливих передумов [111]. По-перше, країні необхідно мобілізувати значні ресурси або з внутрішніх джерел, або через міжнародну допомогу. Значна вартість передбачає необхідність політичної прихильності до ефективного соціального захисту. Фактично має бути створений відповідний механізм для забезпечення автоматичного та надійного надавання трансфертів. Уряд має забезпечити прозорий процес цільового призначення, який підтримує чітке розуміння прав та можливостей бенефіціарів. Багато країн ефективно впровадили програми соціальних трансфертів – часто адаптуючи інституційні особливості для найбільш відповідного вирішення їхніх конкретних обставин.

В деяких країнах впровадження соціальних трансфертів, наприклад у Мозамбік [115], здійснювалось невеликими сумами на тимчасовій основі. А в деяких країнах, наприклад Непал, впроваджувалась універсальна безумовна форма надання соціального трансферу у вигляді пенсії з метою зменшення адміністративного навантаження. У більшості випадків, імплементація соціальних трансфертів вимагає менше урядової бюрократії та адміністративних ресурсів, ніж інші механізми соціального забезпечення. Можливість впровадження адміністративно можливих і доступних соціальних трансфертів полегшує урядам розгляд питання про пряму підтримку доходів найбільш вразливих верств населення.

Важливою передумовою є політична прихильність до значущого подолання бідності. Позитивний вплив соціальних трансфертів на основі готівкових допомог діє через ринкові процеси та підсилює їх. Країни, які покладаються на ринки і стикаються зі значними проблемами з бідністю, швидше за все, знайдуть програми соціальних трансфертів ефективним інструментом соціального захисту розвитку. Таким чином, трансфертна політика виступає привабливим шляхом не лише задля скорочення рівня бідності (рис. 1.16), заміщаючи стандартні інструменти соціального

забезпечення, а також допомагає покращити рівень освітніх послуг та послуг в сфері охорони здоров'я .

Рис. 1.16. Політичні агенти трансфертної політики в соціальній сфері

Джерело: розроблено автором

Слід зазначити, що при імплементації трансфертної політики важливо розглядати коло осіб, що нестимуть відповідальність за реалізацію політики - як органів управління, так і представники громадянського суспільства (рис. 1.16). Вибір кола відповідальних політичних агентів слід окреслювати, відповідаючи на такі питання [116]:

1. Хто є лідерами та союзниками, які домагатимуться того, щоб соціальна політика стала центральним елементом публічного управління? Які їхні конкретні інтереси та цілі?
2. У фокусі реалізації соціальної політики щостоїть - бідність доходів домогосподарств чи розвиток людського капіталу?
3. Чи є певні пріоритетні групи для реалізації соціальної політики, чи вона має бути всеосяжною?
4. Які існуючі програми відображають пріоритети політики? Які прогалини в цих програмах?

Розуміння позиції опонентів трансфертної політики в соціальному розвитку країни також може допомогти зрозуміти суспільні пріоритети [116]:

1. Хто є противниками соціальної політики уряду? Що їх турбує?
2. Чи конкурують витрати на соціальний захист з їхніми пріоритетами, чи є інші чинники, які впливають на їхні позиції?
3. Чи є неурядові союзники?
4. Які ризики залучення громадянського суспільства?
5. Чи має влада стосунки співпраці чи конфронтації з громадянським суспільством?

Громадянське суспільство часто виконує роль «сторожа», а активна пропаганда подолання бідності від нужденних інколи створює соціальну напругу у діалозі з представниками уряду (рис. 1.17). Деякі громадські організації тісно взаємодіють з органами управління, тоді як інші використовують більш змагальний підхід. Відносини між органами управління і відповідними групами громадянського суспільства впливають на те, як уряд вирішує потреби соціальної політики, оскільки представники уряду мають на меті першочергово врівноважити пріоритети економічних і соціальних витрат, і часто можна спостерігати за цим процесом під час економічного спаду. Чим більше політики розуміють зв'язок між впливом кризи на бідні верстви населення та соціальною захищеністю й ширшими пріоритетами розвитку, тим більшою буде їхня політична воля щодо впровадження ефективних заходів.

Характер політичної арени та відносна влада різних груп можуть впливати на вибір; часто тиск з боку елітних груп рішуче впливає на вибір інструменту [118].

Рис. 1.17. Необхідність функціонування державно-приватного партнерства в реалізації трансфертної політики в соціальній сфері

Джерело: розроблено автором

Таким чином, мобілізація політичної підтримки залишається однією з давніх проблем у розбудові національних систем соціальної політики. У світлі економічного спаду політична ціна бездіяльності висока, а глобальний політичний клімат сприяє урядовим реакціям на соціальну захищеність населення від кризових явищ. Забезпечення того, щоб заходи соціального захисту відображали національний, соціальний, інституційний та політичний контекст, зміцнює політичну волю і, відповідно, підвищує ймовірність успіху програми. Достовірний моніторинг та оцінка також важливі для підтримки цієї політичної ініціативи.

Слід зауважити, що організована бізнес-спільнота може справляти важливий вплив на політиків. Бізнес-організації іноді виступають проти збільшення соціальних видатків, оскільки вищі податки, необхідні для фінансування трансфертів, часто значною мірою оплачуються їхніми виборцями. Однак, деякі підприємства, наприклад, харчова промисловість, телекомунікації, текстильна галузь отримують прибуток від соціальних трансфертів у найближчій перспективі. Відкритий політичний діалог з цього питання допоможе допомогти змінити помилкове уявлення про те, що фінансування та реалізація соціальної політики шкідливі для бізнесу [117]. Тому, необхідно заохочувати комерційний сектор до активної співпраці за допомогою державно-приватного партнерства (рис. 1.17).

Узгодження програм соціальних трансфертів з політичними пріоритетами країни вимагає тонкого балансування, адже для успіху потрібне політичне лідерство – за підтримки відповідних груп інтересів, які здатні ініціювати, інституціалізувати та підтримувати програми соціальних трансфертів. У той же час, політичне втручання може підірвати програми, особливо процеси програмного таргетування та реєстрації бенефіціарів, де це можливо.

Ефективні інформаційні кампанії можуть консолідувати політичну підтримку, зменшуючи негативний політичний вплив – особливо коли реклама сприяє прозорості та надається на початку процесу. Крім того, участь місцевих та інституційних учасників може забезпечити життєво важливу підтримку на

початкових етапах проектування. Деякі з ключових обмежень контексту політики, які необхідно усунути, включають [119]:

- Збільшення участі держави в ініціативах соціальної політики (політика проваджуться для населення, яке її функціонування потребує, а не для рейтингу політичних партій);
- Вихід за межі технічних проблем і вирішення політичних аспектів політики в інтересах нужденних (зменшення закритості на нагромадження управлінського апарату.

Світові економічні кризи та спади ставлять перед лідерами країн із низьким і середнім рівнем доходу нові виклики, які намагаються вирішити імперативи економічного розвитку та економічного зростання в інтересах нужденного населення. Такі кризові явища збільшують витрати на реформи в країнах, які залежать від експорту та міжнародного капіталу для зростання.

Успішні стратегії повинні ефективніше, ніж будь-коли, поєднувати політику, щоб збалансувати необхідні реформи з ініціативами, які компенсують витрати для найбільш уразливих верств населення. Тому, інструменти трансфертної політики в соціальній сфері мають становити один набір заходів, які координуватимуть оптимальне формування політики з іншими типами викликів, зокрема з економічними реформами та нагальними фіскальними стимулами.

Такі виклики мають однаковий вплив – багато заходів соціального спрямування дають економічні результати, спрямовані на користь нужденних, підвищуючи купівельну спроможність груп суспільства, які, швидше за все, витрачатимуть соціальні трансфери у грошовій формі, забезпечуючи ефективний фіскальний стимул. Аналогічно, економічні реформи та фіскальні стимули підтримують цілі соціальної політики, на додаток до їх власних цілей.

Гармонізована фіскальна та економічна політика краще підтримує економічне зростання, орієнтоване на нужденних, зміцнюючи потенціал соціальної захищеності для подолання бідності, ризику та вразливості, одночасно сприяючи досягненню результатів розвитку. Тому, метою

впровадження трансфертної політики має стати побудова комплексної системи соціальної політики, яка спрямована на подолання бідності, ризиків існування та розвитку, вразливості, відчуження та інших соціальних проблем. Це сприятиме безпеці та розвитку людей, а також сприятиме економічному зростанню, спрямованому на користь нуждених. Відповідно, впровадження політики має починатись з визначення або опису необхідних змін і інструментів їх провадження, відповідно до соціального та політичного контексту розвитку країни.

Різні країни прийняли різні процеси для формування та реалізації трансфертної політики в соціальну сферу, а консультації з ключовими зацікавленими сторонами в країнах по всьому світу привели до розробки проформи дорожньої карти, яку можна адаптувати відповідно до вимог конкретної країни [120]. Нижче наведено ряд принципів – на основі світового досвіду з національними пріоритетами – для процесу розробки національної трансфертної політики (рис. 1.18).

Впровадження трансфертної політики передбачає:

- розробку національної політики;
- зміцнення відносин всередині уряду та між урядом та іншими партнерами;
- поточний процес координації політики.

Соціальна сфера включає важливі динамічні елементи, тобто стратегія впровадження трансфертної політики передбачає постійну діяльність, втіленням якої зазвичай є документ. Хоча різні країни використовують різні підходи до формулювання цього документу, проте наведені центральні елементи є відправною точкою для компонентів, які становитимуть соціальну стратегію. Нижче описано компоненти, які в кінцевому підсумку включатиме документ про соціальну стратегію.

Національна стратегія буде ґрунтуватися на базі даних про те, що працює та може працювати для країни. Ця доказова база включатиме як глобальні уроки досвіду, так і докази, залучені в рамках національних програм країни та пілотних заходів із соціального захисту

Аналіз соціальної політики, який базується на цій доказовій базі, і буде як позитивним (науковим), так і нормативним (на основі цінностей). Як результат, цей аналіз не може бути суто технічним, але має відображати відповідні перспективи політики та включати активну участь ключових політичних зацікавлених сторін

Процес збору даних та аналізу стратегічних елементів вимагає широкого консультативного підходу, який залучає всі зацікавлені сторони. Щоб зрозуміти наявні дані країни, потрібна участь багатьох зацікавлених сторін.

Фактичний процес побудови соціальної стратегії вимагає синтезу конкуруючих ідей на основі трьох попередніх заходів – зібрання доказової бази, позитивного й нормативного аналізу та широких консультацій.

Процес можна спростити за допомогою ефективної комунікації між зацікавленими сторонами. Широкий спектр засобів комунікації може підтримати розробку стратегії, при цьому регулярні особисті зустрічі є важливим елементом процесу.

Досягнення консенсусу щодо центральних елементів підходу. Наскрізний характер соціальної політики вимагає підтримки ключових зацікавлених сторін у міністерствах, партнерах з розвитку та громадянському суспільстві.

Рис. 1.18. Дорожня карта імплементації трансфертної політики в соціальну сферу

Джерело: розроблено автором

Хоча елементи перераховані послідовно, багато компонентів можна розробляти паралельно або з альтернативною послідовністю [120]. Першим елементом є заява, яка узагальнює соціальний та політичний контекст країни щодо її соціального захисту. У цьому розділі необхідно здійснити опис поточної ситуації в країні з точки зору проблем бідності, вразливості та неспроможності соціального захисту. Надалі необхідно вказати пріоритети політики найвищого рівня, які вирішуватиме обонлена трансфертна політика в соціальній сфері.

Другий елемент представляє підсумок та/або картографування існуючих заходів соціальної політики та зважає це з профілями бідності, вразливості та відчуження з розділу соціального контексту з метою виявлення прогалин. (Існуючі інвентаризації та картографування можуть стати основою для цього елемента.) Разом із контекстом політики з попереднього розділу, це визначає пріоритетні сфери соціальної політики з імплементацією трансфертної політики.

Третій розділ мобілізує доказову базу відповідного національного та міжнародного досвіду. З огляду на оцінку прогалин та пріоритетів у попередньому розділі, цей елемент виділяє уроки з бази доказів, які мають значення для досягнення конкретних цілей трансфертної політики в соціальній сфері.

Четвертий елемент є основою стратегії імплементації та представляє собою конкретні пропозиції та стратегічні напрямки соціального розвитку. Спираючись на цілі політики з першого розділу, конкретні цілі другого розділу та уроки розробки та впровадження з третього розділу, четвертий елемент пропонує конкретний план дій.

П'ятий елемент об'єднує стратегію впровадження трансфертної політики в більш широку стратегію планування соціального розвитку. Конкретні ініціативи імплементації трансфертів не можуть бути успішними без додаткових стратегій, політики та заходів, які максимізують вплив на розвиток. Наприклад, грошові перекази, як правило, збільшують попит на освіту та медичні послуги.

Координація зв'язків трансфертної політики з іншими секторами знижує вартість стратегії та підвищує ймовірність її успіху.

Шостий елемент пропонує інституційні механізми реалізації стратегії. Це передбачає визначення та/або розбудову механізмів та інституцій для розробки та координації загальної соціальної політики, моніторингу та оцінки та гармонізації донорів. Механізм координації включатиме міжміністерські обов'язки. Інституційні вимоги також повинні визначати механізми та структури, необхідні для ефективного функціонування системи виплат.

Сьомий елемент представляє фінансовий план імплементації трансфертної політики в соціальну сферу. Конкретні рекомендації мають бути враховані, а також має бути обґрунтовано доступність та стійкість функціонування політики. Хоча детальний розрахунок витрат навряд чи буде можливим або необхідним на етапі стратегії, надійний фінансовий аналіз, мікроімітаційне моделювання (аналіз попередньої політики) та міжнародний порівняльний аналіз можуть надати переконливі докази фінансової життєздатності впровадження трансфертної політики.

Восьмий елемент описує стратегію моніторингу та оцінки для національної соціальної стратегії з імplementованою трансфертною політикою. Коли заходи впроваджуються різними урядовими міністерствами, інтеграційна функція стає значно важливішою, але здатність координуючого інституту стикається з більшими проблемами. Функція моніторингу та оцінки може слугувати потужним інструментом для управління та гармонізації різноманітних ініціатив.

Ці вісім елементів є відправною точкою для всеосяжної та ефективної соціальної стратегії з врахуванням реалізованої трансфертної політики для більшості країн. Вони узгоджені з найкращою міжнародною практикою і, ймовірно, будуть відповідати вимогам більшості країн.

Публічне управління оновленою соціальною сферою з врахуванням імplementованої трансфертної політики потребуватиме низки кроків [121]. Так, першим кроком є чітке визначення цілей і масштабів процесу імплементації. У

більшості випадків непродуктивно проводити відкритий процес побудови невизначеної політики. Серійне володіння процесом іноді ще більше ускладнює проблему, тому відсутність чіткої належності дій представників уряду до процесу також може створити невизначеність. Перший крок може обійти ці потенційні перешкоди, якщо буде отримано відповіді на такі питання:

1. Хто в уряді несе основну відповідальність за процес імплементації?
2. Як партнери з розвитку підтримають це? (Часто донорська група або багатодонорська цільова група може відігравати центральну роль, а договір донорів може бути першим кроком у визначенні ролі партнерів з розвитку.)
3. Що таке соціальна функція у контексті публічного управління країни?
4. Які конкретні завдання щодо імплементації трансфертної політики в соціальну сферу країни?
5. Які конкретні елементи необхідні для документу про стратегію імплементації трансфертної політики в соціальну сферу? У цьому попередньому розділі пропонується стратегія з восьми елементів, яка слугує відправною точкою для національних консультацій.

Після того, як обсяг роботи та відносини ключових зацікавлених сторін будуть визначені, відповідні сторони можуть перейти до другого кроку, створення робочої групи та структури проекту. Для цього потрібна робота на трьох рівнях: політичному, урядовому та технічному (рис. 1.19).

На політичному рівні зазвичай потрібен принаймні один лідер на рівні міністрів, який може виступати за необхідність імплементації трансфертної політики в національну соціальну політику та залучати інших міністрів, якщо це необхідно.

Урядовий рівень вимагає представника від кожного міністерства уряду, центрального для процесу імплементації політики. На цьому рівні часто залучаються партнери з розвитку. Представники служать або цільовою групою, або референтною групою для процесу підготовки стратегічних документів.

Технічний рівень передбачає національну і, можливо, міжнародну технічну допомогу і в основному відповідає за підтримку урядового рівня.

Згідно з міжнародним досвідом, ті процеси, які створили потенціал для національної технічної допомоги, зробили найбільший вплив на процеси державної політики. Надмірна залежність від міжнародної технічної допомоги ризикує створити «політику-сироту». Після того, як ключові рольові гравці на трьох рівнях визначені, можна розпочати процес побудови процесу імплементації трансфертної політики в соціальну сферу.

Рис. 1.19. Робочі групи щодо створення проекту трансфертної політики в соціальній сфері

Джерело: розроблено автором

Сам процес імплементації політики передбачає розробку узгоджених елементів, як у визначеній вище стратегії. Залежно від узгоджених елементів, оперативна цільова група – представники уряду та технічного рівня – виконуватимуть наступні дії [122]:

1. Чітке визначення соціальних проблем, які повинні бути вирішені впровадженням трансфертної політики в соціальну сферу, на основі консультацій з ключовими зацікавленими сторонами та на основі емпіричної бази даних, а також чітко сформулювати мету впровадження політики з точки зору публічного управління соціальною сферою.
2. Збір та аналіз бази доказів, яка включає профіль соціальної уразливості та ризиків, та підтримує раціональне визначення пріоритетів критичних потреб країни в соціальному захисті на основі кількісних даних. Профіль уразливості та ризику дозволить визначити основні причини вразливості та соціальних ризиків, а також визначити кількість постраждалих груп населення за віковими групами, географічним районом та іншими відповідними критеріями.
3. Оцінка ефективності та охоплення існуючих програм соціального захисту та їх відповідну довгострокову роль у рамках імplementованої трансфертної політики в соціальну сферу - це передбачає аналіз існуючих заходів та визначення інших інструментів, необхідних для комплексного підходу до досягнення бажаних цілей соціальної політики країни.
4. Широке залучення до ширшого контексту трансфертної політики. Це передбачає визначення того, чого саме можна досягти, впровадивши трансфертну політику в соціальну сферу і як вона повина вписуватись в більш комплексну соціальну стратегію для досягнення ширших національних цілей.
5. Визначення відповідних інструментів реалізації та покриття. Процес імплементації буде інтегрувати комплексний набір інструментів, які в середньостроковій перспективі становлять відповідну та адекватну

підтримку діючим елементам соціального захисту для країни, ефективно зменшуючи бідність і вразливість населення.

6. Включення моніторингу та оцінки розподілу ресурсів, впливу та економічної ефективності політичних втручань, підтримуючи визначення пріоритетів для отримання економічних та соціальних вигод.
7. Закладення основи для створення багатосекторного механізму для забезпечення належного визначення пріоритетів цілей соціальної політики та відповідної послідовності й реалізації ініціатив, включаючи створення секретаріату для керівництва впровадженням трансфертної політики.
8. Оцінка ресурсів, наявних для впроваджених трансфертних програм як на національному рівні, так і від партнерів з розвитку, а також оцінка впливу фінансових обмежень на вибір інструментарію соціального захисту для покриття ринкових недоліків функціонування.
9. Ініціювання процесу обговорення з відповідними зацікавленими сторонами в Уряді, зокрема Мінфіну, з метою інтеграції цих зацікавлених сторін у процес розробки трансфертної політики.
10. Окреслення вимог та ключових обов'язків національного секретаріату соціальної сфери для виконання роботи, необхідної для підготовки процесу імплементації трансфертної політики.
11. Визначення ключових обов'язків кола відповідальних осіб щодо визначення пріоритетів політики, всеосяжної національної бази даних, захисту соціальних прав, моніторингу та оцінки впливу.
12. Визначення курсу та окреслення вимог щодо нарощування потенціалу національного секретаріату та щодо впровадження політики урядом.

Таким чином, світовий досвід імплементації трансфертної політики має величезну кількість позитивних прикладів залучення в соціальну сферу трансфертної політики, враховуючи зменшення негативного впливу економічних криз на соціальне благополуччя населення. Більшість проаналізованих програм, що проілюстрували досвід впровадження трансфертної політики відносяться до

країн, що розвиваються, ілюструючи досвід впровадження на межі другого тисячоліття. Проте, на сьогодні ефективним інструментом соціальної політики соціальні трансферти у світовій практиці закріплені в Канаді, що наразі дає підґрунтя до викормелення особливої форми надання соціального трансферту – міжбюджетного.

Тим не менш, аналіз світової практики надав змогу сформувати основні концептуальні засади трансфертної політики в соціальній сфері. Так, формою надання трансферту є умовна та безумовна грошва допомога, а також громадські роботи. Джерелами фінансування соціальних трансфертів можуть бути: державний та місцеві бюджети, міжнародні фінансові допомоги, кошти комерційних організацій, а також допомоги урядів інших країн.

Цільовою аудиторією трансфертної політики є незахищені та вразливі версти населення, дискриміноване населення, жертви зловживання, особи що потребують спеціалізованого догляду, безробітні. Окрім перелічених бенефіціарів трансфертної політики, до політичних агентів політики також входять представники уряду, представники некомерційних організацій, комерційні організації та медіа. Важливим аспектом впровадження трансфертної політики є формування інституту державно-приватного партнерства та його реалізація. Так, до агентів трансфертної політики фактично входять усі представники макроекономічних секторів.

Збудована дорожня карта процесу імплементації трансфертної політики містить досить детальний опис необхідних кроків та ілюструє обов'язки відповідальних осіб. Для процесу побудови проекту самої політики необхідно буде залучення трьох робочих груп – урядової, політичної та технічної.

Висновки до розділу 1

Соціальна сфера представляє собою сукупність елементів, що перебувають у взаємозалежності по обміну ресурсами з метою перерозподілу для підвищення рівня захищеності. Також, соціальна сфера була розглянута як

соціальний комплекс, що визначено у два рівня, де люди є первинним елементом соціальної сфери, а створені людьми адміністративні установи є вторинним елементом і вміщує в себе такі галузі суспільного життя як освіта, культура, охорона здоров'я та фізична культура, туризм і відпочинок, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, пасажирський транспорт, зв'язок, торгівля і громадське харчування, управління, кредитування та страхування, котрі функціонують задля забезпечення матеріальних умов життя населення. Наведені галузі є первинними, оскільки відображають рівень якості життя населення, вказуючи на його соціально-економічний розвиток та вектори розвитку державного й публічного управління соціальною сферою. Реалізація соціальної політики здійснюється за допомогою захисної, стимулюючої, інвестиційної, інтегративної та функції соціального контролю, прагнучи досягти соціального равенства.

В українській практиці “трансферт” набув вигляду процесу переміщення грошових коштів в умовах повного або часткового госпрозрахунку на підприємстві та дотацій, які одержували бюджети нижчих рівнів управління при наявності недостатнього обсягу фінансових коштів. Проте, в світовій практиці термін “соціальний трансферт” охоплює широкий перелік інструментів — від короткострокових швидких гуманітарних допомог у випадку непередбачуваних обставин, до довгострокових запланованих і попередньо узгоджених форм соціальної допомоги тим, хто потрапив за межі або перебуває на межі бідності.

Концептуальні положення надання соціальних трансфертів чітко визначаються за ключовими аспектами: ціль надання, ринкові умови господарювання, адміністративна здатність надання, рівень витрат на функціонування системи соціальних трансфертів та її рівень ефективності з урахуванням побажання бенефіціарів та, в деяких випадках, політичне оточення. Метою надання соціальних трансфертів є чітко сформована ціль надання соціального трансферту для усунення сформованих нереальних

економічних очікувань імплементації соціальної трансфертної політики. Розмір соціального трансферту має бути прийнятним, передбачуваним (регулярним).

Прикладом соціального трансферту, на відміну від соціальної виплати, є специфічне задоволення потреб незахищеного від ринкових прогалин та злиденного населення (ті, що мають доходи вище мінімального рівня, проте не в змозі існувати без соціального трансферту). Надання соціальних трансфертів відбувається за допомогою пасивного та активного механізмів. Підходи щодо фінансування системи соціальних трансфертів — проектний підхід, секторальний підхід, макроекономічний/глобальний підхід.

Теорія соціального трансферту набула найбільшого вивчення у сучасному світі для країн Східної Африки. Соціальні трансферти на території перелічених країн функціонують у формі виплат для шкільного харчування, виплат для лікування ВІЛ/СНІД, прямої допомоги домогосподарствам з низьким рівнем доходів, неконtribuційні пенсійні виплати, виплати для сільськогосподарських домогосподарств та т.ін.

Короткострокові, реактивні, “латкові (пластирні)” засоби подолання бідності та незахищеності мають складні аспекти використання, проте на час використання таких соціальних трансфертів, такі інструменти довели цілеспрямованість використання, зменшуючи негативні наслідки прогалин ринку короткострокової перспективі, що вказує на необхідність поглиблення вивчення практики їх використання. А отже, постає необхідність використання соціальних трансфертів, які в системі державного управління комплексно поєднують їх три основні функції: забезпечення, профілактика та просування.

Світова практика ілюструє здатність зменшити рівень соціальної небезпеки через подолання загроз виникнення ризику соціальної нерівності, створюючи захисний бар’єр при появі непередбачуваних обставин. Позитивний досвід впровадження соціальних трансфертів розглянуто як основи побудови концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері з врахуванням використання пасивного та активного механізмів передачі таких трансфертів.

Особливої уваги заслуговують підходи щодо надання соціальних трансфертів, що вказують на можливість різних шляхів впровадження, виходячи із ключових проблем функціонування соціальної політики країни. Так, бенефіціарами трансфертної політики можуть слугувати деякі верстви населення, окремі територіальні сектори, або взагалі в межах всього населення такі трансферти можуть доводити ефективність імплементації.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [41; 43; 48; 77; 78; 203].

РОЗДІЛ 2

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Фінансове забезпечення розвитку соціальної сфери

Виникнення нових форм гармонізації добробуту та життєдіяльності населення в умовах макроекономічної нестабільності та трансформації соціально-економічного розвитку країни набуває надзвичайного ступеню актуальності через неспроможність ринкових механізмів господарювання забезпечити всіх економічно-активних та соціально-вразливих індивідумів необхідними суспільними благами.

На макроекономічному рівні забезпечення соціальної ефективності управління досягається шляхом поліпшення умов праці та побуту, збільшенні розмірів заробітної плати, удосконаленні структури кадрів державних апаратів, підвищенні освіти державних службовців, впровадженні мотиваційних заходів для підвищення трудової активності громадян, соціально-культурному обслуговуванні громадян, створенні соціальної інфраструктури. Проте, соціальні наслідки неефективного державного управління можуть бути виражені у зростаючому рівні безробіття, посиленні інфляції, погіршенні екологізації виробництва або діяльності.

В українській практиці соціальна функція держави спрямована на подолання ринкових диспропорцій за рахунок діючої системи соціального забезпечення [53]. Фінансовими ресурсами забезпечення системи соціального захисту та соціальної доступності є державний бюджет України, з якого щорічно виділяється значна частка грошових коштів на соціальну сферу. Проте процеси глобалізації та сучасні світові виклики вимагають постійного вдосконалення національної системи соціального забезпечення громадян, що спонукає до моніторингу світового досвіду.

Сукупний обсяг фінансування соціальної сфери в Україні виражений в національній валюті щороку зростає (рис.2.1) [52]. Так, за останні 10 років обсяг видатків соціального спрямування зріс майже втричі, відповідно до обсягу загальних видатків, і становить в середньому 62% від загального обсягу державних видатків.

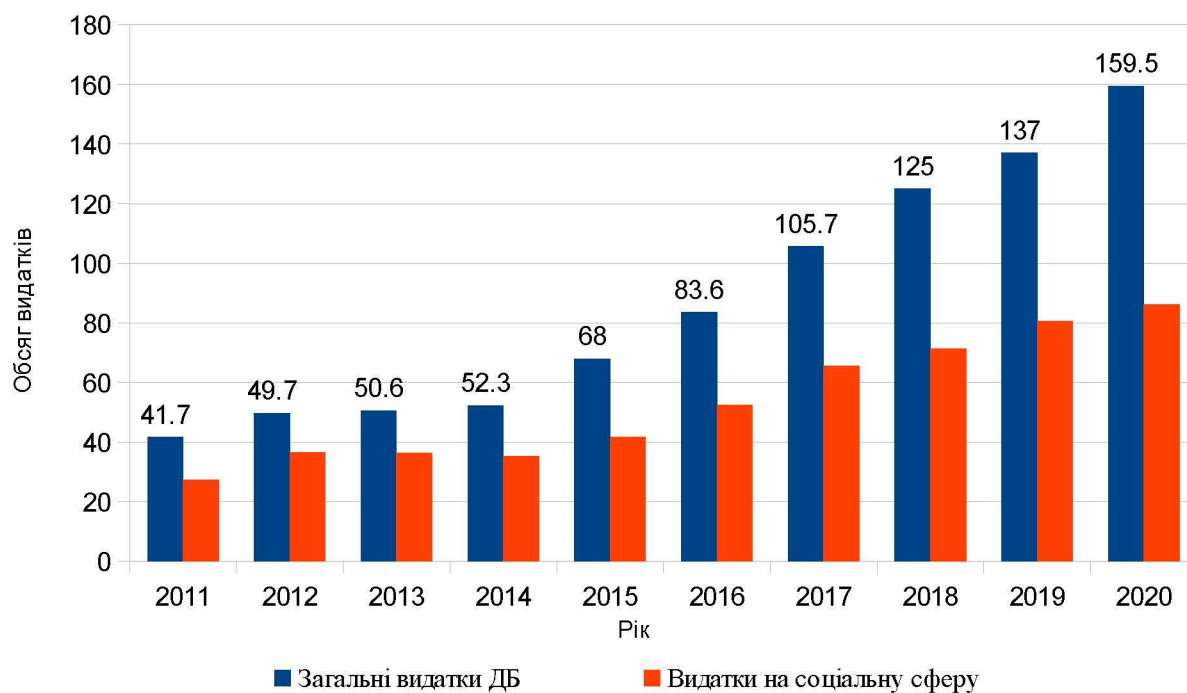

Рис. 2 .1 Обсяг видатків із Державного Бюджету України за 2011-2020 рр

Джерело: створено автором на основі даних [55]

Розглядаючи системні елементи бюджетування соціальної сфери, слід зазначити, що структура фінансового забезпечення окремих підгалузей соціальної сфери неоднакова, оскільки сюди входять складні підсистеми (охорони здоров'я, освіти, культури, спорту тощо), які функціонують на різних засадах фінансового забезпечення: бюджетного фінансування, фінансування на засадах бюджетозаміщення та самофінансування. Проте, ключову роль у фінансуванні таких галузей соціальної сфери як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення відіграють саме бюджетні кошти. Превалювання саме бюджетного фінансування соціальної сфери обумовлено тим, що держава, реалізуючи соціальні гарантії, забезпечує надання населенню гарантованого обсягу послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, культурного

обслуговування та соціального захисту, визначає показники матеріального добробуту працівників соціальної сфери, непрацездатних осіб та інших пільгових категорій. Розглядаючи бюджетне фінансування слід наголосити, що воно може здійснюватися в різних формах, що залежить від форми власності суб'єкта господарювання, який надає послуги, виду послуг, одержувача грошових коштів тощо [54].

Також нами з'ясовано, що фінансове забезпечення соціальної сфери здійснюється у таких трьох основних формах: бюджетне фінансування на безповоротній основі, позабюджетне та донорське фінансування. Кожна з цих форм має свою особливість практичного застосування. Для прикладу, ключову роль у фінансуванні таких галузей соціальної сфери як охорона здоров'я, освіта й наука, соціальний захист і соціальне забезпечення, духовний та фізичний розвиток відіграє бюджетне фінансування, що здійснюється на безповоротній та безоплатній основі за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, дотримуючись суб'єктами господарювання (державними підприємствами, бюджетними установами та організаціями соціального спрямування) принципів плановості, справедливості і неупередженості, публічності та прозорості, цільового характеру, ефективності і контрольованості використання отриманих бюджетних коштів [54].

Слід зазначити, що прослідковується тенденція до непостійного зростання частки соціальних видатків у загальному обсязі видатків — так, у 2011 році обсяг соціальних видатків становив 65,7% від загального обсягу видатків, станом на 2012 рік виріс до максимального значення за проаналізований період і становило 73,4%. Надалі прослідковується тенденція до зменшення показника протягом наступних трьох років — до 61,5%, і потім обсяг соціальних видатків починає зростати протягом 2 подальших років. Станом на 2015 рік показник фінансування соціальної сфери досяг позначки 61,5%, і за винятком 2016 року, прослідковується тенденція до зменшення обсягу фінансування соціальної сфери, і у 2020 році даний показник становив 54%, набувши найменшого значення за весь період дослідження (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Обсяг та частка соціальних видатків України за 2011-2020 рр.

Рік	Загальні видатки, млрд грн	Видатки соціального спрямування, млрд грн	% соціальних видатків до загальних видатків
2011	41.7	27.4	65.7%
2012	49.7	36.5	73.4%
2013	50.6	36.4	71.9%
2014	52.3	35.2	67.3%
2015	68	41.8	61.5%
2016	83.6	52.4	62.7%
2017	105.7	65.5	62.0%
2018	125	71.3	57.0%
2019	137	80.5	58.8%
2020	159.5	86.1	54.0%

Джерело: розроблено автором на основі даних [55]

Видатки на фінансування соціальної сфери слугують для реалізації прав та можливостей, що гарантовані громадянам України Конституцією, а також на підвищення якості та доступності соціальних послуг. Відповідно, підвищення ефективності фінансування соціальної сфери є неможливим завдяки їх прямому скороченню екстенсивним шляхом. Механізми оптимізації видатків соціальної сфери повинні бути направлені на пошук нових джерел їх покриття та покращення рівня життя населення. Саме такі заходи і лише в довгостроковій перспективі можуть дати змогу досягти зниження сукупної суми фінансування соціальної сфери природнім шляхом – за рахунок скорочення частки соціально-незахищеного населення у його структурі. Бюджетні видатки, направлені на фінансування соціальної сфери, досить різнопланові, оскільки вони виконують

різну роль у відтворювальному процесі (поточні, капітальні), мають різне джерело фінансування (державний та місцевий бюджети) та строк реалізації (поточні, середньострокові та довгострокові), а також мають різне функціональне, відомче та цільове призначення [56].

Бюджетні видатки, спрямовані на фінансування соціальної сфери, досить різноманітні, оскільки вони виконують різну роль у відтворювальному процесі (поточні та капітальні), мають різне джерело фінансування (державний і місцеві бюджети) та термін реалізації (поточні, середньострокові та довгострокові), а також мають різне функціональне, відомче та цільове призначення. Нами проаналізовано, що при здійсненні видатків соціального призначення слід виділяти їх проміжну та кінцеву мету. Перша полягає у забезпеченні належної реалізації бюджетних програм у тих сферах суспільного життя, які забезпечують задоволення індивідуальних і колективних потреб громадян. А кінцевою метою здійснення соціальних видатків бюджету повинно бути підвищення суспільного добробуту. Зважаючи на наведені міркування, потрібно розуміти, що фінансування видатків бюджетів соціального призначення – безповоротне і безплатне виділення коштів з бюджетів на реалізацію загальнодержавних і місцевих програм у галузях освіти, охорони здоров'я, культури і соціального забезпечення, житлово-комунального господарства має бути спрямоване на забезпечення матеріальних і духовно-культурних потреб громадян задля підвищення суспільного добробуту [54].

Проаналізуємо надалі структуру соціальних видатків (рис. 2.2). Так, найбільша частка соціальних видатків становить видатки на соціальний захист, а їх обсяг у 2020 році становив 355,9 млн. грн. На другому місці по обсягу фінансування становлять видатки на освіту, їх обсяг у 2020 році становив 272,8 млн грн. Найменша частка соціальних видатків відповідає обсягу видатків на охорону навколишнього середовища — 11 млн грн у 2020 році, та видатки на житлово-комунальне господарство, обсяг яких становив 35,3 млн грн у 2020 році.

Соціальний захист населення формує основний зміст соціальної функції держави та зумовлюється самою природою ринкової економіки. Ринок не в змозі забезпечити своїм суб'єктам гарантований дохід і зайнятість. Тому необхідність соціального захисту як державної гарантії розкривається через допомогу нужденним верствам населення задля покращення рівня їх життя та охоплює комплекс заходів щодо захисту добробуту індивіда за певних економічних умов згідно соціальних стандартів.

Рис. 2.2 Структура соціальних видатків за 2020 рік

Джерело: розроблено автором на основі даних [55]

Незавершеність економічних реформ, відсутність довгострокової ефективної соціальної політики призвели до того, що основні індикатори рівня життя населення при переході України до ринкової економіки значно знизилися. Сьогодні соціальна сфера країни характеризується низьким ступенем задоволення основних життєво необхідних потреб більшості громадян, зростанням соціальної диференціації, погіршенням якості людського потенціалу, що несе в собі серйозну загрозу соціально-економічного розвитку країни.

Слід зазначити, що реалізація сформованих базових ринкових інститутів української економіки значною мірою обмежується неоднорідністю і різнохарактерних функціонуючих інститутів інституційного середовища. В цих умовах досить відчутно проявляється підриз основ людського гуртожитку: зростає злочинність, падає духовність суспільства, посилюється моральна деградація. Крім того, зростання цін на товари та послуги негативно відбивається на відтворенні людського капіталу.

Специфіка соціальної сфери полягає в тому, що ефект її успішного розвитку в основному виражається в отриманні нематеріальних благ, якісному підвищенні матеріального добробуту, рівня здоров'я та інтелекту членів суспільства. В Україні основи управління соціальною сферою встановлені Конституцією України [53] та передбачають проведення єдиної державної політики в галузі культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, екології.

Пандемія коронавірусу в Україні, починаючи з 2020 року, спричинила стрімке зростання рівня бідності населення. 69% українців оцінюють економічну ситуацію в країні як «дуже погану» або «досить погану». Водночас рівень добробуту своєї родини так само оцінюють 43% населення. Лише 2% опитаних оцінили економічну ситуацію в країні як «добру» або «дуже добру», а 26% — як «не погану і не добру». Рівень добробуту своєї родини як «не поганий і не добрий» оцінюють 46% українців, а 7% — як «добрий» або «дуже добрий» [47].

На допомогу безробітним у період коронакризи уряд виділяв додаткові кошти. Зокрема, запровадив допомогу з тимчасового безробіття, у тому числі з фонду боротьби з COVID-19. Пік таких виплат припав на липень 2020 року. Попри намагання держави допомогти людям, що втратили роботу, середній номінальний розмір виплат з безробіття у 2020 році знизився навіть у гривневому еквіваленті. Не гарантує отримання зарплати навіть наявність роботи. Як свідчать дані Держстату, протягом 2020 року суттєво зріс показник затримки з виплати зарплат працівникам підприємств: з 1,8 млрд грн до 2,7 млрд грн або на 47,2%. Найактивніше ця заборгованість зростала у другій половині року. [48].

Окрім самооцінки власного рівня бідності, про погіршення ситуації вказують данні офіційної статистики. Так, за даними Державної служби статистики [49], кількість зайнятого населення у віці 15-70 років за 9 місяців 2020 року, у порівнянні з 9 місяцями 2019 року, скоротилася на 627 тис. осіб та становила 16,0 млн осіб. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років скоротився з 58,3% до 56,5%. Кількість безробітного населення (за методологією (МОП) у віці 15-70 років за 9 місяців 2020 року, у порівнянні з 9 місяцями 2019 року, зросла на 182 тис. осіб та становила 1,6 млн осіб. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років зріс з 8,1% до 9,3% робочої сили.

Протягом 2020 року роботодавцями було подано інформацію про заплановане масове вивільнення 301 тис. працівників, що на 103 тис. (або 52%) більше, ніж у відповідному періоді минулого року. Із загальної кількості попереджених про масове вивільнення становили працівники державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (44%) та сфери охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (24%) [49].

Як найпоширеніший метод аналізу добробуту населення в межах країни використовуються різні міжнародні рейтинги, до числа яких входить і “рейтинг щастя”. Так, Україна посіла 110-е місце в рейтингу щасливості країн. Попри той негатив, який принесла з собою коронавірусна пандемія, Україна піднялася на

13 позицій у «Всесвітньому звіті щастя-2021», порівняно зі звітом 2020 року і на 23 порівняно зі звітом 2019 року. І хоч ситуація із відчуттям щастя, за критеріями дослідників, в Україні істотно покращилася, українці все ще набагато менше відчувають себе щасливими, ніж їхні сусіди [50].

Основну роль у забезпеченні гідного рівня життя населення через дієвість соціальної політики в Україні відіграє саме держава. Соціальними інструментами є послуги у стаціонарних установах, грошові допомоги, соціальні пільги і послуги, що надаються в громаді.

Питання про те, чи є окремі форми соціального захисту, зокрема пільги та компенсаційні виплати, змістом прав та свобод людини, залишається дискусійним, оскільки в низці випадків вони не гарантують достатній життєвий рівень, не підтримують у складних життєвих ситуаціях і не підтверджують визнання певних заслуг перед державою, а просто надають привілейоване становище певним категоріям громадян, тим самим ставлячи інших осіб у нерівне з ними становище.

На макроекономічному рівні забезпечення соціальної ефективності управління досягається шляхом поліпшення умов праці та побуту, збільшенні розмірів заробітної плати, удосконаленні структури кадрів державних апаратів, підвищенні освіти державних службовців, впровадженні мотиваційних заходів для підвищення трудової активності громадян, соціально-культурному обслуговуванні громадян, створенні соціальної інфраструктури. Проте, соціальні наслідки неефективного державного управління можуть бути виражені у зростаючому рівні безробіття, посиленні інфляції, погіршенні екологізації виробництва або діяльності.

Показниками соціальної ефективності державного управління є авторитетні рейтинги міжнародних організацій (табл. 2.2). Відповідно до експертного оцінювання яких встановлено досить низький рівень соціальної ефективності державного управління в нашій країні.

Система соціального захисту в Україні багато років перебуває у стані постійної реформи, оскільки одночасно з намаганнями змінити окремі

програми за кращими світовими зразками, фактично існує й складність відмови від звичних принципів надання соціальної підтримки. Сьогодні в системі соціальної допомоги паралельно існують програми, що засновані на перевірці доходів, й такі, що надаються за приналежністю до певної категорії. Відбувається дублювання функцій соціального захисту, що призводить до неефективного витрачання державних коштів. Загалом, національна система соціальної допомоги є доволі високовартісною, проте, через поширеність незареєстрованої зайнятості і незареєстрованих доходів значна частина коштів потрапляє до небідного населення, навіть у випадку адресних програм, і практично не впливає на зниження масштабів бідності в країні [51].

Система соціальної підтримки впродовж століть трансформувалася у напрямку більш дієвого захисту вразливих верств та зниження ризиків бідності для неконкурентоспроможних категорій населення. Проте, з посиленням гуманізації всіх сфер суспільного життя та розширення спроможності системи соціальної підтримки розвинутих економік світу, прийшло усвідомлення проблеми посилення патерналістських настроїв серед отримувачів соціальної допомоги та у суспільстві в цілому [51].

Таблиця 2.2

Рейтинги соціального розвитку України на початок 2021 року

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце
Витрати на охорону здоров'я	Всесвітній банк	75 / 189
Витрати на освіту	Всесвітній банк	45/197
Індекс людського розвитку	Програма розвитку ООН	74/ 189
Індекс свободи людини	The Cato Institute	110/ 162
Рейтинг за рівнем життя	Legatum Institute	92/149

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце
Рейтинг за рівнем соціального прогресу	The Social Progress Imperative	63/163
Індекс щастя	UN Sustainable Development Solutions Network, Center for Sustainable Development Columbia University, The Earth Institute Columbia University.	110/149
Рейтинг якості життя літніх людей	HelpAge International	73//96
Всесвітній індекс благодійності	Charities Aid Formation, Gallup	101/126
Індекс гендерного розриву	World Economic Forum	74/156
Індекс рівня освіти	United Nations Development Programme (UNDP), UNESCO Institute for Statistics.	47/189
Рівень продовження життя	United Nations Development Programme (UNDP)	114/191
Індекс екологічної ефективності	Yale Center for Environmental Law and Policy	60/180
Індекс демократії	Economist Intelligence Unit	79/167
Рейтинг рівня зайнятості	International Labour Organization	141/180
Рейтинг рівня безробіття	International Labour Organization	51/180
Індекс ведення бізнесу	The World Bank Group	64/190

Джерело: розроблено авторами на основі даних [57]

Негативним наслідком розширення кола програм соціальної підтримки та чисельності їх реципієнтів стало зниження мотивації до праці серед потенційних контингентів отримувачів соціальних виплат. Формується думка, що вигідніше не працювати і отримувати допомогу, яка забезпечує базові потреби, ніж працювати та отримувати дохід від зайнятості у дещо більшому або такому ж розмірі. Отже, принципи адресної програми та правила надання допомоги підштовхують її учасників до добровільного безробіття або до приховування зайнятості [51].

Тому, публічне управління соціальною сферою повинно пройти реалізацію соціальних функцій держави за пріоритетом прозорості державного управління. Саме на цьому має базуватись публічність соціальної політики в першу чергу. Відповідно до такого визначення, органи управління в межах своїх повноважень мають встановити систему соціальних стандартів задля забезпечення публічності управління. Будь-яка система оцінювання має базуватись на орієнтовних показниках результативності та ефективності. А отже і процес впровадження соціальних реформ в Україні повинен мати інструментальний базис задля виміру їх ефективності. З огляду на політику євроінтеграції, соціальна політика Європейського Союзу має свій контент стандартів, до якого входять визначальні складові [59]:

1. Інтегровані підходи та життєвий цикл: не існує оптимального єдиного розміру грошових виплат та послуг у натуральному вимірі, розмір соціальної допомоги залежить від різних аспектів життя бенефіціара, особливо варто враховувати індивідуальні особливості та потреби людини. Однак, необхідно забезпечити комплексну підтримку в усіх сферах життя та протягом життєвого циклу для всіх без винятку.

2. Рівні можливості та рівноправне ставлення: хоча ЄС та його держави-члени зобов'язалися підтримувати цілий ряд соціальних прав, деякі групи отримувачів соціальних послуг та виплат мають проблеми в користуванні такими правами через процедурні причини, відсутність інформації або

дискримінаційні бар'єри. Ці бар'єри повинні бути усунені і має бути забезпечено доступ до цих послуг для всіх без винятку.

3. Адекватний рівень пільг та позитивна ієрархія між ними: ієрархія між рівнями заробітної плати та різними формами підтримки доходу, такими як допомога по безробіттю та рівень прожиткового мінімуму, існує в системах соціального захисту з метою уникнення створення так званих пасток бідності та бездіяльності. Подібна ієрархія, як правило, будується з врахуванням мінімальної заробітної плати як вихідної точки та прожиткового мінімуму. Внаслідок кризи, високого рівня безробіття, політики жорсткої економії та структурних реформ, спрямованих на зменшення витрат на оплату праці, заробітна плата знижується, а також інші переваги, пов'язані з їх кількістю, зменшуються у кількісному та якісному розмірі. Це означає, що наявні системи соціального захисту є менш ефективними у боротьбі з бідністю та соціальним відчуженням, коли це найбільше потрібно. Слід встановити альтернативну позитивну ієрархію виплат, починаючи з встановлення соціальних виплат на належному рівні, у тому числі шляхом встановлення адекватних схем розрахунку прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати.

4. Достатня тривалість і охоплення вигод та позитивних стимулів: персональна підтримка в доступі до якісних робочих умов необхідна для зміцнення гідних перспектив зайнятості та зменшення залежності від виплат для людей, які можуть працювати. Останніми роками політики активізації розширили сферу їх застосування у більшій мірі, ніж активні програми на ринку праці, включаючи зміни в вимогах до пільг, обмежувальні умови, посилення зобов'язань щодо пошуку роботи та санкції. Це призвело до скорочення обсягів використання, також завдяки ефекту стигми, і широкому скороченню тривалості та охопленню виплат, особливо виплат по безробіттю, тим самим зменшуючи потенціал систем добробуту для ефективно підтримки людей. Слід забезпечити належний рівень та охоплення виплат, а для людей, які можуть працювати, слід розвивати позитивні стимули та інтегровані шляхи з урахуванням особистих обставин кожного. Служби зайнятості повинні бути

адекватно профінансовані та укомплектовані персоналом, щоб вони могли надати якісну підтримку шукачів роботи.

Виходячи з вищезазначених критеріїв соціальної політики, слід встановлювати соціальні стандарти для сприяння активним підходам включення бенефіціарів до системи отримання допомоги, а також з метою створення інструментів результативності та ефективності публічного управління, що забезпечать якісну зайнятість, адекватну підтримку доходу протягом життєвого циклу та універсальний доступ до якісних соціальних послуг.

Якісна зайнятість має бути виражена у справедливій оплаті праці та адекватному рівню мінімальної заробітної плати, що є найважливішими компонентами якісних умов праці і є ключовими для захисту людей у сфері зайнятості, запобігання дискримінації на ринку праці за будь-якими ознаками та подолання зростаючого рівня бідності. Крім належної заробітної плати, до інших важливих елементів забезпечення якісної зайнятості належать:

- безпека укладання договорів та захист трудових прав;
- доступ до соціального забезпечення (медичне страхування, декретна відпустка по, допомога по безробіттю та своєчасна виплата заробітної плати, пенсійні права та соціальні виплати);
- домовленості про збалансування професійного та приватного життя (особливо підтримку працівників з дітьми або осіб, які виконують догляд за похилими людьми, розумне розміщення трудового місця та умов пристосування для людей з обмеженими можливостями та хронічними захворюваннями);
- прогрес у працевлаштуванні (перспективи кар'єри, інвестиції у навчання та навчання протягом усього життя).

Адекватна підтримка доходів повинна забезпечуватися протягом усього життєвого циклу, а головне на етапах перехідного періоду, як для працездатного населення у вигляді адекватної мінімальної заробітної плати, так і для непрацюючого населення, наприклад, через адекватну допомогу по безробіттю,

пенсійні виплати. Адекватний рівень виплат має базуватись на справедливому співвідношенні ринкових цін “життя”, з врахуванням адекватних років експлуатації продуктів. Іншим головним орієнтиром має стати охоплення, встановлення та використання позитивної ієрархії між виплатами та заробітною платою, що базуватимуться на адекватних мінімальних соціальних гарантіях.

Універсальний доступ до якісних, доступних соціальних послуг має бути заснований на правах та недискримінаційному універсальному доступі щодо отримання соціальних послуг населенням, до котрих належить: медичні, житлові, освітні послуги. Запорукою впровадження мають бути належне фінансування виконання державних соціальних гарантій та забезпечення вільного вибору допомоги із широким спектром варіантів. Це відповідає принципам, закріпленим у Протоколі 26 Лісабонської угоди (універсальний доступ, високий рівень якості, безпеки та доступності, рівне ставлення та просування прав користувачів).

Прийняття та забезпечення соціальних стандартів буде сприяти формуванню дієвої трансферної політики в соціальній сфері, в якій "трансверсальність" є ключовою ознакою публічності управління. В останні роки економічна та бюджетна політики часто завдають шкоди соціальним цілям держави. В Україні недотримання рекомендацій інститутів ЄС та заходи, що раніше були прийняті для консолідації державних фінансів, мали перевагу перед будь-якою іншою політикою та посилили системну суспільну кризу із загостренням проблем соціально-економічного розвитку. Новий наскрізний підхід першочергово, необхідний для належного впровадження соціальних стандартів, забезпечення узгодженості та взаємодоповнюваності між економічною та соціальною політиками. Приймаючи рішення щодо відповідних сфер політики (оподаткування, торгівля, конкуренція, освіта тощо), соціальні стандарти повинні бути захищені та пропагуватись на належному рівні [60].

Слід зазначити, забезпечення належного фінансування соціальної політики, включаючи соціальне забезпечення та захист, є життєво важливими для ефективного впровадження соціальних стандартів. Після багатьох років

жорсткої економії в багатьох країнах системи соціального забезпечення впали в соціальну напругу, що мало вираження у неадекватних збільшеннях рівня державних соціальних гарантій. Така тенденція повинна бути зворотна для забезпечення якості та адекватності систем та послуг соціальної політики.

Крім того, має бути забезпечено залучення представників правовласників та організованого громадянського суспільства, що є життєво важливими не лише при розробці політики, а й у їх моніторингу та реалізації. Під час прийняття та впровадження соціальних стандартів слід створити рамку для структурованого, змістовного та сталого залучення цих сторін, як наслідок, буде дотримана умова соціального включення.

Сьогодні в Україні задекларовано інституціональний каркас формування соціальних стандартів. Згідно Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”[61], державні соціальні стандарти визначено як встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Урядом України затверджено пакет реформ на 2019-2023 роки [62], серед директив якого виділено наступні стратегічні пріоритети публічного управління соціальною сферою.

Охорона здоров’я: створення дієздатної інфраструктури на первинному та спеціалізованому (вторинному) рівнях медичної допомоги, створення комплексної системи громадського здоров’я, створення дієвих механізмів закупівлі лікарських засобів та медичних виробів на національному рівні, надання доступу до інноваційного лікування, реформування екстреної медичної допомоги, реабілітації та оцінки інвалідності.

Освіта і наука: впровадження нового підходу до навчання школярів, створення системи вимірювання результатів роботи вчителів; надання університетської автономії, що реалізована на практиці; запровадження професійної (професійно-технічна) освіти, що відповідає запитам суспільства; запровадження принципів належного урядування в галузі; прозорість та ефективність наукової сфери.

Культура: започаткування нової культурної політики, що активізує процеси суспільного розвитку, впровадження ефективної моделі урядування у сфері культури на засадах відкритого доступу, створення сприятливих умов для споживання культурних благ, всебічний захист та актуалізація культурної спадщини, розвиток освітнього, інноваційного та комунікаційного потенціалу культури.

Молодіжна політика: дитяча захищеність, підтримка сімей із дітьми, створення механізмів реалізації власних можливостей для молоді, державна підтримка фізичної культури на адекватному рівні, суспільна і волонтерська активність громадян, що всебічно підтримується.

Визначені пріоритети формування та реалізації публічної соціальної політики відповідають принципам створення та забезпечення соціальних стандартів. Проте важливим аспектом заходів щодо реформування має стати створення системи індикаторів соціальної політики, згідно яких можна виміряти рівень її результативності та ефективності. Врахування вищезазначених принципів Європейського контенту соціальної стандартизації буде сприяти успішному виконанню соціальної функції в Україні на різних ієрархічних рівнях в національній системі публічного управління, надасть можливість забезпечити гідний рівень життя усіх верств населення на основі розробки та реалізації суспільно значимих та справедливих соціальних програм розвитку.

Таким чином, сучасні тренди розвитку соціальної сфери України освітлюють такі проблеми, як неефективне щорічне збільшення обсягу та неоднорідність структури видатків на соціальну сферу, зростаюча частка бідного населення, неготовність урядових представників до форс-мажорних обставин та неспроможність системи соціального захисту надавати якісні соціальні послуги призвели до низького рівня ефективності діючої соціальної політики України, і вказують на нагальну необхідність до змін.

2.2 Контент-аналіз інституційного забезпечення трансфертної політики

В українській практиці поняття трансферту функціонує в декількох значеннях, а саме [58]:

1) переказ іноземної валюти або золота з однієї країни в іншу; переказ грошей з однієї фінансової установи в іншу; наказ банку своєму кореспондентові (стороні в кореспондентському договорі банківських установ) видати зазначену суму грошей особі, вказаній у трансферті;

2) належно оформлене передання права володіння іменними цінними паперами однією особою іншій;

3) у бюджетній сфері - перерахування коштів у бюджети нижчестоячого або вищестоячого рівня за щоденними нормативами, які встановлюються у щорічному законі про державний бюджет (при перерахуванні коштів у державний бюджет), а трансферти іншим бюджетам перераховуються в порядку, визначеному Міністерством фінансів України;

4) у міжнародному публічному праві один із виняткових порядків набуття громадянства. Зокрема, при переході території від однієї держави до іншої громадянство мешканців території, що відходить, іде слідом за територією і таким чином автоматично набувається нове громадянство.

Так, трансфер являє собою “переміщення коштів між двома або більше рахунками, що підпорядковані одному або різним суб'єктам”. Згідно визначення Грімслі [32], “трансфертні платежі, з точки зору державних фінансів, - це виплата грошей або допомоги в натуральній формі (наприклад, талони на харчування), які уряд надає особам, не отримуючи ніяких товарів або послуг в обмін. Трансферні платежі не враховуються при розрахунку валового внутрішнього продукту (ВВП), оскільки вони не є компенсацією, отриманою в обмін на товари або послуги. Натомість трансфертні платежі розглядаються як перерозподіл доходу, оскільки уряд використовує дохід, який він отримує від оподаткування доходів для здійснення трансфертних платежів”. А отже,

трансфер в економічному сенсі, набуває вигляду процесу переміщення грошових коштів від державних органів до населення на безоплатній основі.

У загальному огляді, поняття трансфертної політики вміщує в себе складову частину бюджетної політики, що представляє сукупність заходів щодо ефективної організації та функціонування системи міжбюджетних трансфертів з метою зближення рівнів фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, за допомогою чого досягається рівність отримання суспільних благ населенням всіх регіонів. Ефективність використання трансфертної політики вказує на високий рівень якісного надання громадянам відповідних суспільних послуг незалежно від адміністративно-територіальної одиниці проживання. А отже, головною ціллю використання трансфертної політики має стати формування стимулів для органів місцевого самоврядування щодо оптимального використання ресурсів одиниць як міського самоврядування, так і загальнодержавних органів влади [64].

Оскільки трансферт являє собою фактичну передачу грошових ресурсів від одного суб'єкта політики розподілу до іншого, то слід відзначити що у загальному випадку фінансування бюджетних установ має здійснюватися з одного бюджету — чи то місцевого, чи то державного. Проте, якщо для утримання установи чи реалізації бюджетної програми недостатньо коштів одного бюджету, з іншого можна надати грошову допомогу — трансферт [33]. Виходячи з цього, трансферт може функціонувати як в горизонтальній, так і вертикальній площині прямування. Іншими словами, грошові кошти можуть трансфертуватись як від загальнодержавного бюджету до бюджетів місцевого самоуправління, так і від однієї установи до іншої (міністерства, відомства одного рівня підпорядкування) [64].

Підставою для надання такого міжбюджетного трансферту є положення закону про держбюджет (ч. 1 ст. 40 БКУ) [34] та/або рішення про місцевий бюджет (ч. 2 ст. 76, ст. 93 БКУ) [35]. В розписі бюджету-донора на відповідний рік мають бути зазначені видатки на надання трансфертів, а в розписі бюджету-

реципієнта — аналогічні доходи. А отже, відповідно до ст. 96 БКУ [36] міжбюджетними трансфертами можуть бути дотації та субвенції [62].

Важливо розуміти, що незважаючи на те, що трансферт може бути адресований певній установі, безпосередньо на її реєстраційний рахунок кошти одразу не надійдуть від надавача трансферту. Адже трансферт отримує не сама установа, а бюджет, з якого вона фінансується, загалом [62].

Так, ланцюжок руху коштів буде виглядати таким чином: головний розпорядник коштів (далі — ГРК), який має повноваження здійснити міжбюджетний трансферт, отримує фінансування з бюджету, тоді кошти мають бути перераховані на котловий рахунок бюджету, який є отримувачем трансферту. Далі, для здійснення видатків, ГРК бюджету-отримувача відкриває асигнування й отримує на свій рахунок кошти. При умові, що видатки має здійснювати не безпосередньо ГРК бюджету-отримувача, а його підвідомча установа чи підприємство, то цей ГРК перерозподіляє асигнування на її користь. Порядок виділення асигнувань у цьому випадку нічим не відрізняється від загального порядку. Такий механізм руху коштів передбачає п. 8.1 Порядку № 1407 [37], пп. 14.2–14.3 Порядку № 938 [38]. Схема руху коштів у разі здійснення трансферту з державного бюджету місцевому наведена на рис. 2.3.

Однак концепція трансфертної політики визначає дев'ять основних категорій політичних учасників, які беруть участь у процесі: виборні чиновники, політичні партії, бюрократи/державні службовці, групи тиску, підприємці та експерти, що займаються політикою, транснаціональні корпорації, аналітичні центри, наднаціональні урядові та неурядові установи та консультанти. Крім того, концепція трансфертної політики є достатньо широкою, щоб враховувати "добровільну передачу", яка є "ідеальною раціональністю" та "примусовою передачею", яка є "прямим нав'язуванням" розробки оптової політики, і більш обмеженою передачею інструментів. Однак, як правило, концепція трансфертної політики вважається «добровільною передачею» [62].

Рис. 2.3 Схема здійснення трансферту з державного місцевого бюджету

Джерело: розроблено автором [64]

Концепція трансфертної політики також може бути більш «примусовою передачею» для заохочення кращих показників діяльності субнаціональних органів влади. Наприклад, узгоджені критерії між центральним урядом та його підрозділами. Отже, підрозділи, які працюють добре, можуть бути «винагороджені більшими бюджетами», тоді як підрозділи, які не зможуть знайти свою «автономію, яка була обмежена» центральними органами влади, щодо критеріїв, погоджених між ними отримуватимуть меншу частку коштів, що можуть бути трансформованими [39].

Реалізація моделі трансфертної політики має стимулювати органи місцевого самоврядування до створення інструментів фінансової спроможності задля соціальних програм. Практичне використання трансфертної політики має полягати у створенні комплексів заходів довгострокового (стратегічного) та короткострокового (тактичного) часового проміжку, що здійснюють центральні органи влади та органи місцевого самоврядування через систему міжбюджетних трансфертів. Відповідно, зміст трансфертної політики полягає у з'ясуванні курсу, основних завдань та напрямів діяльності у сфері спрямування та освоєння міжбюджетних трансфертів [40].

Отже, модель трансфертної політики має відповідати умовам функціонування міжбюджетних відносин органів влади. Тому, варто окреслити напрями реалізації трансфертної політики, серед яких є: формування та організація науково-обґрунтованої концепції системи трансфертів на основі диференційованого підходу до вивчення актуальних потреб суспільного розвитку; здійснення детального аналізу соціально-економічного стану; уособлення векторів спрямування трансфертів; оптимальне співвідношення трансфертів, що мають ознаки споживання та ознаки розвитку на предмет з'ясування того, в якій мірі в сучасних умовах слід збільшувати трансфerti розвитку, щоб отримати підвищення спроможності територіальних одиниць і, в результаті, зменшення споживчих трансфертів у довгостроковому періоді) [41].

Слід зазначити, що трансфертна політика має об'єктивний та суб'єктивний вектори функціонування. Об'єктивним вектором можна вважати

те, що трансфертна політика здійснюється в межах загальної бюджетної політики держави, яка, в свою чергу, зумовлена об'єктивними фінансовими відносинами. Суб'єктивним вектором є те, що трансфертна політика зумовлена необхідністю формулюванням інструментарію практичної реалізації міжбюджетних відносин. Об'єктивний та суб'єктивний вектори є взаємопов'язаними елементами трансфертної політики, проте водночас являються й його самостійними частинами [62].

Отже, теоретична концептуалізація трансфертної політики полягає у тому, що дана політика представляє собою категорію надбудови. Вона обумовлюється фінансовими відносинами, фінансовим базисом, безпосередньо пов'язана з фінансами. Співвідношення між надбудовою та базисом є основою визначення особливостей та взаємозв'язку таких понять, як трансфери і трансфертна політика [42].

Слід зазначити, що як будь-якій концепції, концептуальній моделі трансфертної політики мають відповідати деякі принципи організації та функціонування. Так, до них можна віднести [64]:

- окреслення в нормативно-правових актах (принцип поєднання теорії та практики);
- чітко окреслені рамки функціонування (принцип наукового обґрунтування);
- вимір рівня результативності (принцип порівняльності і зіставленості);
- можливість використання у будь-якій умові практичного використання в незалежності від наявності/недостатності ресурсної бази територіальної одиниці (принцип гнучкості);
- реалізація трансфертної політики має стимулювати територіальні громади до саморозвитку (принцип стимулювання);
- має бути розроблена та ефективно функціональна як протягом короткого, так і протягом середньострокового та довгострокового періодів (принцип ефективності);

- результати мають бути відображені в офіційній звітності (принцип бюджетного контролю).

Як складова частина бюджетної політики, трансфертна політика потребує нормативно-правового забезпечення шляхом закріплення у законодавчих актах засад її реалізації.

На сьогодні, в українській законодавчій базі сформовано визначення міжбюджетного трансферту, в світлі якого міжбюджетний трансферт є основною формою реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Функціональна спрямованість кожного виду міжбюджетних трансфертів визначається цільовим та адресним спрямуванням коштів з одного бюджету до іншого. Такий поділ передбачає: дотацію вирівнювання; міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує; субвенції; міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції; кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; додаткові дотації; міжбюджетні трансферти на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів; на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, унаслідок надання пільг, встановлених державою; інші додаткові дотації [43]. Слід зазначити, що більше розкриття концептуальних засад функціонування трансфертної політики в національній законодавчій базі відсутнє, тому вважаємо за потрібне доробку нормативно-правового регулювання досліджуваного питання.

Окреслені недоліки дослідження концептуальної моделі трансфертної політики у вітчизняній практиці зумовлюють розширення пошуку основ у закордонному просторі наукових досліджень. Так, у дослідженнях Довлатової М. [44]. Здійснено аналіз канонічної моделі даних 99 розвинених країн із фіксованими ефектами та річними вибірками до 2015 року. Дослідження було проведено на даних країн, де залежна змінна є штучно створеною, що фіксує чи

працює принаймні одна з певних типів програм із діючими соціальними трансфертами, або часткою певного типу програми в загальній кількості програм із трансфертами в країні в конкретний рік. Засновані зміни в економетричній моделі були використані “низький дохід”, “дохід, нижче за середній” та “середній рівень доходу” протягом періоду 1960-2015 років згідно класифікації Світового банку [62].

Модель дослідження трансфертної політики використовувала індикатори протестів населення щодо введення соціальних трансфертів. Зведена статистика дослідження ілюструє вплив демократизації на загальний соціально-економічний розвиток досліджуваних країн. Статистичною базою для початкових даних були кошториси на прийняття будь-якої програми трансфертів. Оцінка використання трансфертів в соціальних програмах була здійснена за допомогою методики Маршала [45] та двійковим демократичним індексом від Бойкс [46], як основні пояснювальні змінні відповідно.

Як перевірку надійності, було включено додаткові контрольні змінні в технічні характеристики, зокрема, рівень патерналізму, податки та державні витрати, допомога в розвитку, частка жінок у робочій силі та рівень зарахування до школи. Включення цих змінних зменшує вибірку більш ніж удвічі, навіть якщо часовий період обмежений 1990–2015 роками. Однак, ці результати все ж повинні бути частиною аналізу, оскільки ці політичні змінні можуть впливати на політику соціальних трансфертів [64].

Таким чином, в українській практиці трансферт функціонує лише як готівкова форма, що надається на умові безповоротності. Відсутність можливості використання трансферту як елементу будь якої політики, окрім як форми передачі коштів у інституційному полі вказують на великі прогалини у цій сфері досліджень, проте уособлюють поняття трансферту в міжбюджетних відносинах. В українському законодавчому полі трансферт існує лише як “міжбюджетний трансферт” з метою перекриття бюджетного та/або програмного дефіциту, проте має досить розгалужену систему елементів трансферту, виокремлюючи субвенції та дотації [64].

Закордонний досвід організації та функціонування трансфертної політики, що був досліджуваний в соціальній сфері, вказує на ефективне використання досліджуваного процесу, зокрема на полегшення бюджетного навантаження, зменшення рівня нужденності та покращення соціально-економічного стану країн. Виходячи з цього, вважаємо за потрібним подальше висвітлення ролі трансферту як самостійного елементу політики в соціальній сфері [64].

Так, необхідно здійснити законодавче закріплення форми трансферту як “передачі” послуги або знань задля використання позитивного досвіду функціонування трансфертної політики в світовій практиці покращення соціального благополуччя населення. Тому, законодавчим полем закріплення трансфертної політики має стати нормативно-правова база регулювання соціальної сфери, а саме:

- Права і пільги для учасників соціальних програм як елемент передачі грошових коштів без залучення додаткових рівнів ієрархії адміністрування та управління;
- Закони України «Про зайнятість населення», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про попередження насильства в сім’ї», «Про протидію торгівлі людьми», «Про пенсійне забезпечення», «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» - як елемент передачі закордонного досвіду до покращення рівня наданих послуг, а також системи соціального захисту;
- Закон України «Про індексацію грошових доходів населення», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов’язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці», «Про державну допомогу сім’ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та

дітям-інвалідам», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» - як основа побудови діючих соціальних стандартів на основі реального рівня життя та політики доходів населення;

- Закон України «Про психіатричну допомогу», «Про соціальні послуги», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» - для всебічного використання приватного фінансування та/або всебічного утримання на приватній основі установ такого цільового призначення.

Таким чином, уособлення розгалуженості поняття “трансферт” та “трансфертна політика” надасть можливість максимально використовувати досвід інших країн для виконання соціальною сферою своїх функцій та максимально прискорення покращення умов життя для населення України.

Так, необхідно здійснити створення інституційного середовища для функціонування поняття «соціального трансферту» і подальшої імплементації трансфертної політики, закріплюючи терміни в законодавчій базі регулювання соціальної сфери. Це надасть можливість для більш чіткого і прозорого публічного управління соціальною сферою України.

2.3. Оцінювання дієвості соціальних стандартів та гарантій в Україні

Відповідно до визначення Закону України «Про державні соціальні стандарти» [63], державними соціальними стандартами є встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Відповідно, державні соціальні гарантії - встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат,

встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Метою встановлення державних соціальних стандартів і нормативів є [64]:

- 1) визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, передбачених Конституцією України;
- 2) визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації;
- 3) визначення та обґрунтування розмірів видатків бюджетних коштів і коштів соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

Отже, базою формування державних соціальних гарантій є соціальні норми і нормативи. Соціальні норми і нормативи - показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Нормативи витрат (фінансування) — показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Класифікація соціальних нормативів здійснюється за характером задоволення соціальних потреб та за рівнем задоволення цих потреб. За першим критерієм виділяють:

- 1) нормативи споживання — розміри споживання в натуральному вираженні за певний проміжок часу (за рік, місяць, день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;
- 2) нормативи забезпечення — визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти,

підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг;

3) нормативи доходу — розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обчислюється на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За другим критерієм соціальні нормативи поділяються:

1) на нормативи раціонального споживання — рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

2) нормативи мінімального споживання — соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг з огляду на соціальні або фізіологічні потреби;

3) статистичні нормативи — нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

За сферою застосування розрізняються такі види державних соціальних стандартів і нормативів:

- державні соціальні стандарти у сфері доходів населення (для визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їхніх розмірів, а також визначення пріоритетності напрямів державної соціальної політики);

- державні соціальні нормативи у сфері надання соціальних послуг (для визначення розмірів державних гарантій соціальної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах);

- державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування (для визначення державних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг та розмірів плати за житло і житлово-комунальні послуги, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло);

- державні соціальні нормативи у сфері транспортного обслуговування та зв'язку (норми забезпечення транспортом загального користування, показники якості транспортного обслуговування і норми забезпечення населення послугами зв'язку);

- державні соціальні стандарти у сфері охорони здоров'я (перелік та обсяг гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, нормативи надання медичної допомоги, показники якості надання медичної допомоги, нормативи пільгового забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами та іншими спеціальними засобами, нормативи забезпечення стаціонарною медичною допомогою, нормативи забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я, нормативи санаторно-курортного забезпечення, нормативи забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я);

- державні соціальні нормативи у сфері забезпечення навчальними закладами (перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, нормативи граничного наповнення класів, груп та співвідношення вихованців, учнів, студентів і педагогічних працівників у навчальних закладах, норми матеріального забезпечення навчальних закладів та додаткових видів соціального і матеріального забезпечення учнів);

- державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами культури (перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами, підприємствами, організаціями та установами культури, показники якості надання населенню послуг закладами, підприємствами, організаціями та установами культури, нормативи забезпечення населення закладами, підприємствами, організаціями та установами культури);

- державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту (перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами фізичної культури, спорту, а також дитячо-

юнацькими спортивними школами, нормативи забезпечення населення закладами фізичної культури та спорту);

- державні соціальні нормативи у сфері побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування (нормативи забезпечення населення побутовими послугами, показники якості надання побутових послуг; нормативи забезпечення торговельною площею та місцями у закладах громадського харчування; показники якості та безпеки товарів і послуг підприємств громадського харчування).

Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [71], основними державними соціальними гарантіями є:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

До числа інших державних соціальних гарантій, Законами України з метою надання соціальної підтримки населенню України в цілому та окремим категоріям громадян встановлюються державні гарантії щодо [15]:

- рівня життя населення, що постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;
- стипендій учням професійно-технічних та студентам вищих державних навчальних закладів;
- індексації доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін;
- надання гарантованих обсягів соціально-культурного, житлово-комунального, транспортного, побутового обслуговування та обслуговування у

сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, торгівлі та громадського харчування;

- забезпечення пільгових умов задоволення потреб у товарах та послугах окремим категоріям громадян, які потребують соціальної підтримки.

Основну роль у забезпеченні гідного рівня життя населення через дієвість соціальної політики в Україні відіграє саме держава. Соціальними інструментами є послуги у стаціонарних установах, грошові допомоги, соціальні пільги і послуги, що надаються в громаді.

В останні роки в соціально-економічному розвитку регіонів складається вкрай загрозлива картина через їх соціальну нерівність, що особливо поглиблюється на рівні міст, селищ, сіл, призводить до розбалансування території України в кінцевому підсумку загрожує її цілісності. Роками науковцями фіксуються системні проблеми посилення територіальних диспропорцій у рівні якості життя населення, які обумовлюють зовнішні та внутрішні міграційні процеси, призводять до відпливу трудових ресурсів з прикордонних та сільських територій, монофункціональних міст, порушують систему розселення, зростанню розриву між центром та віддаленими від нього територіями, подальшому загостренню соціальної, економічної та екологічної кризи на слаборозвинених територіях та їх маргіналізацію. У цьому контексті важлива роль відводиться як вибору новітньої моделі та механізмів децентралізації соціальної політики, так і процесу адміністрування соціальних послуг [71].

В ході реалізації реформи децентралізації повноваження з надання соціальних послуг населенню передаються з центрального рівня на місцевий, тобто – об'єднаним територіальним громадам (ОТГ). Кожна ОТГ зобов'язана надавати базові соціальні послуги. Водночас, кожна соціальна послуга надається за відповідним соціальним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики [67].

Слід зазначити, що з 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги» [72], який визначає основні організаційні

та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Розміри державних соціальних гарантій подано у таблиці 2.3 [65-67]. Варто відмітити, що розміри державних соціальних гарантій мають позитивну динаміку до зростання, проте у більшості випадків зовсім не задовольняють реальних потреб населення. Так, мінімальна пенсія за проаналізований період становить менше ніж 100% від прожиткового мінімуму, що вказує на знецінення осіб похилого віку у формуванні державних соціальних гарантій та державних соціальних стандартів.

Таблиця 2.3

Розміри державних соціальних гарантій в Україні за 2017-2021 роки

	2017	2018	2019	2020	2021
Прожитковий мінімум (ПМ)	1544	1700	1853	2027	2189
Мінімальна заробітна плата	3200	3723	4173	4723	6000
Мінімальна пенсія	1247	1452	1497	1638	1769
допомога на поховання для працюючих та членів їх сімей	2200	4100	4100	4100	4100
<i>Щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг</i>					
для працездатних осіб на одну особу (члена сім'ї)	442	442	442	442	442
для осіб, які отримують пенсію, дітей, студентів денної форми навчання ЗВО та учнів закладів ПТО, які досягли 18-річного віку	884	1000	1000	1000	1000
для осіб з інвалідністю I групи та дітей з інвалідністю	1247	1784,9	1946,10	2129,4	2299,7
для осіб з інвалідністю II групи	1247	1578,9	1721,55	1883,7	2034,3
для осіб з інвалідністю III групи	1247	1373	1497	1638	1769
<i>„Про державну допомогу сім'ям з дітьми”</i>					
допомога при народженні дитини	41280	41280	41280	41280	41280

допомога на дітей одиницям матерям (середнє значення)	1548	1705,0	1858	2033	2196,0
допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням (середнє значення)	3044	3352	3653	4996	5395
допомога на дітей з інвалідністю, які перебувають під опікою чи піклуванням (максимальний розмір)	x	x	x	6995	7553
допомога на дітей, хворих на тяжкі захворювання до встановлення інвалідності	x	x	1497	1638	1769
„Про державну соціальну допомогу малозабезпеченими сім'ям”					
для працездатних осіб	336,00	370,02	403,41	525,50	794,50
для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю	1247	1373	1497	1638	1769
для дітей віком (середнє значення)	1315	1449	1579	1728	2854
Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях	x	x	1700	1700	1700
Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме	x	x	999	1079	1079
Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею	x	x	1853	2027	2189
„Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю”					
Особам з інвалідністю з дитинства I групи з надбавкою на догляд: - підгрупа А	2561,9	2876,4	3074,90	3364,6	4422,5
Особам з інвалідністю з дитинства II групи *	1247	1452	1497	1638	2741,9 5

Одиноким особам з інвалідністю з дитинства II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд *	1247	1452	1497	1638	1769
Особам з інвалідністю з дитинства III групи *	1247	1452	1497	1638	2388,1 5
Одиноким особам з інвалідністю з дитинства III групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд *	1247	1452	1497	1638	2741,9
На дітей з інвалідністю (від 0 до 18 років) *	1247	1452	1497	1638	1769
На дітей з інвалідністю до 6 років з надбавкою на догляд	1550,40	1762,4	1860,90	2036,1	2198,8
На дітей з інвалідністю від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	1717,40	1946,4	2061,40	2255,6	2435,8
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, без надбавки на догляд	1309,35	1524,6	1571,85	1719,9	1857,4
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6 років з надбавкою на догляд	1986,85	2270,6	2384,85	2609,4	2817,9
На дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	2153,85	2454,6	2585,35	2828,9	3054,9
<i>„Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю”</i>					
Особам з інвалідністю I групи, жінкам, яким присвоєно звання "Мати-героїня" *	1247	1452	1497	1638	1769
На одну дитину померлого годувальника	1247	1452	1497	1638	1769
На двох дітей померлого годувальника	1496,4	1742,4	1796,4	1965,6	2122,8

На трьох і більше дітей померлого годувальника	1870,5	2178	2245,5	2457,0	2653,5
Особам з інвалідністю II групи *	1247	1452	1497	1638	1769
Особам з інвалідністю III групи *	1247	1452	1497	1638	1769
Священнослужителям, церковнослужителям та особам, які протягом не менше 10 років до введення в дію ЗУ "Про свободу совісті та релігійні організації" займали виборні або за призначенням посади у релігійних організаціях *	949	1373	1497	1638	1769
Особам, які досягли віку, встановленого Законом *	949	1373	1497	1638	1769

Джерело: розроблено автором на основі даних [73-75]

Показником, що вказує на дієвість державних соціальних стандартів та гарантій, є показники соціального розвитку та показники соціальної ефективності державного управління. Соціальна ефективність є задоволенням соціальних цілей та потреб населення через здійснення державою управлінської діяльності [68].

На макроекономічному рівні забезпечення соціальної ефективності управління досягається шляхом поліпшення умов праці та побуту, збільшенні розмірів заробітної плати, удосконаленні структури кадрів державних апаратів, підвищенні освіти державних службовців, впровадженні мотиваційних заходів для підвищення трудової активності громадян, соціально-культурному обслуговуванні громадян, створенні соціальної інфраструктури. Проте, соціальні наслідки неефективного державного управління можуть бути виражені у зростаючому рівні безробіття, посиленні інфляції, погіршенні екологізації виробництва або діяльності [60].

На сьогоднішній день існує проблема низької дієвості соціальних трансфертів у питанні відновлення добробуту вразливих верств населення, низького ступеня їх адресності та дестимулюючого впливу на працездатне

населення і низької ефективності системи соціальних пільг. При цьому, однією із найважливіших причин неефективності соціального захисту в Україні є продовження практики планування суспільних витрат на соціальний захист на основі занижених соціальних стандартів, що враховують можливості державних фінансів, а не реальну потребу в фінансуванні соціальних програм [70].

Серед недоліків в адмініструванні системи соціальних трансфертів слід відмітити: недостатність засобів боротьби з отриманням допомоги шляхом махінації; низька ефективність діяльності соціальних інспекторів у виявленні підозрілих справ; невідповідність задекларованих доходів реальному матеріальному становищу сім'ї; великий обсяг призначення допомоги «як винятку»; присутній дисбаланс у структурі самих соціальних трансфертів, в якій переважають натуральні трансферти, яких приблизно 13 % та соціальна допомога – більш, ніж 50 % [70].

На жаль, поки, що в Україні відсутня стратегія перебудови політики вирівнювання загалом і використання соціальних трансфертів. Механічне збільшення частки трансфертів у структурі доходів домогосподарств не має пропорційної залежності зі ступенем нерівності в суспільстві. Ефективність соціальної підтримки нужденних та політики вирівнювання на основі соціальних трансфертів обумовлюється дієвістю системи соціальних стандартів. Останні задають мінімальні, оптимальні та цільові точки відліку й орієнтири, користуючись якими соціальний трансферт здатен на практиці виконати свою роль [60].

Наразі, в Україні відбувається реформа децентралізації, однією із завдань якої є збільшення ролі й значення місцевого самоврядування у розвитку соціальної сфери. Децентралізація передбачає реорганізацію майнових та фінансово-господарчих відносин у соціальній сфері з метою підвищення доступності та якості послуг, що надаються закладами соціальної інфраструктури. На сьогоднішній день найгострішими проблемами розвитку соціальної сфери територіальних громад є: недосконала система територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури; недостатність

бюджетних коштів для ефективного функціонування закладів соціальної інфраструктури; недостатній рівень кадрового забезпечення закладів соціальної сфери; недостатній рівень якості послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної сфери [60].

Відповідності між зобов'язаннями держави та можливостями їх фінансування можна досягти двома способами: збільшенням видатків на пільги до рівня їх повного забезпечення чи скороченням зобов'язань держави відповідно до її фінансових можливостей. Перший варіант малоймовірний, бо потребуватиме збільшення в кілька разів витрат бюджету на пільги, що неможливо й невиправдано, оскільки вони надаються незалежно від доходу. Другий варіант фактично означає перегляд системи пільг, її принципів і функцій, скорочення кола пільговиків [60].

Часто адресна допомога має цільовий характер. Адресна допомога може надаватися в грошовій і натуральній формах. Порівняно з пільгами адресна допомога має низку переваг, а саме: адресна допомога краще забезпечує соціальну справедливість, оскільки неодмінною умовою її надання є малозабезпеченість. Отже, держава підтримуватиме лише тих, хто найбільше цього потребує. Також, адресна допомога ефективніша, оскільки цільовий характер адресної допомоги дає змогу не розпорощувати ресурси, а спрямовувати їх тим особам і на ті цілі, які є пріоритетними. Це дає можливість збільшити підтримку найнужденнішим за інших рівних умов [60].

Адресна допомога забезпечує ринкові розрахунки між різними економічними агентами, що сприяє поліпшенню фінансового стану підприємств – надавачів пільгових послуг. Іншою особливістю є сприяння економії, оскільки завжди сама допомога обмежена, на відміну від пільг, обсяги споживання яких не завжди нормовані. Слід зазначити, що вартість адресної допомоги для бюджету може бути чітко підрахована [60].

Адресна допомога набула найбільшого поширення у сучасній світовій практиці соціальних програм. Так, створюються трансфертні соціальні програми, що в залежності від цілей, надаються прямо бенефіціарам в чітко

охарактеризовані строки. Ефективність трансферних соціальних програм багато в чому залежить від методики, прийнятої для ідентифікації та відбору призначених бенефіціарів. Категорично-географічні методи ідентифікації разом із використанням показника доходу та/або багатства за допомогою засобів тестування засобів або методів проксі-засобів, наразі широко використовуються при відборі домогосподарств (або фізичні особи), які мають право на отримання соціальних трансфертів у більшості країн світу [60].

На практиці більшість програм функціонує на комбінації методів, в деяких випадках прийнятих поетапно процедур, починаючи від найбідніших або найбільш вразливих отримувачів до порогових домогосподарств верхньої межі, які відокремлюють придатних від злидених. Використання декількох методик надає можливість отримати більш високий рівень від провадження соціальної програми на основі трансфертів з врахуванням помилок виключення відбору бенефіціарів [60].

Категоричність дотримання усіх умов відбору бенефіціарів гарантує у більшості випадків чіткість механізму ідентифікації, що дає можливість позбутися проблеми адресності виплат. Групи отримувачів на практиці можуть бути визначені за віком (наприклад, діти, люди похилого віку), станом здоров'я (наприклад, люди з ВІЛ / СНІД та хронічні хвороби, інвалідність тощо) та наявними соціально - неблагополучними умовами життя (наприклад, вдови, сироти) [60].

Як показує досвід інших країн, реформування системи пільг може бути тривалим та болісним процесом. Однак потреба в цьому вже назріла: в умовах бюджетних обмежень і вкрай низьких розмірів допомог, що надаються малозабезпеченому населенню, держава не може витрачати кошти платників податків на підтримку небідних осіб, котрими є більшість отримувачів пільг. Зважаючи на велику соціальну вагу питання, реформування системи пільг має відбуватися поступово. Так, наразі є два можливі вектори реформування системи соціальних виплат [60]:

I. Упорядкування системи пільг, підвищення рівня адресності надання пільг (на короткий та середньостроковий період) [60]:

1) установлення мораторію на запровадження нових видів пільг і розширення кількості пільгових категорій населення;

2) упорядкування законодавства з надання пільг;

3) забезпечення автоматизованого обміну даними з комунальними підприємствами про суми, обчислені з урахуванням фактичного споживання пільг, для підтримання в актуальному стані єдиного персоніфікованого реєстру отримувачів пільг, що підвищить точність обрахунків витрат на пільги;

4) непоширення пільг на членів сім'ї пільговика;

5) нормування обсягу споживання пільгових послуг, які надаються нині без обмеження споживання, та перегляду нормативів, у межах яких надаються житлово-комунальні пільги;

6) запровадження граничного рівня доходу, який дає право на пільгу, щоб обмежити доступ до пільг заможного населення;

7) поліпшення обліку наданих пільг;

8) звільнення комунальних підприємств від невластивих їм функцій та забезпечення розрахунку пільг в органах соціального захисту населення;

9) скорочення кількості категорій, що мають право на пільги.

II. Заміна пільг адресними (грошовими) видами допомоги (довгострокова перспектива). При цьому успішність реформування системи пільг прямо залежатиме від масштабів та якості інформаційно-роз'яснювальної роботи про необхідність упорядкування й реформування цієї системи. Зокрема, важлива передумова успішності змін – це формування суспільної думки про те, що пільги фінансуються за рахунок платників податків [60].

Адресна допомога – це форма соціальної допомоги, яку держава надає персонально малозабезпеченим працездатним чи непрацездатним громадянам, ураховуючи потреби конкретної людини після її звернення по допомогу. Адресність допомоги полягає в тому, що її отримує конкретна людина, яка має

право на допомогу відповідно до встановлених законодавством критеріїв і довела це право через подання відповідних документів [60].

Для реалізації напрямків політики соціальної децентралізації потрібно враховувати такі фактори як збереження людського капіталу, формування інноваційного підприємництва та поглиблення горизонтальних зв'язків з врахуванням типології регіонів і міст для реалізації інноваційного потенціалу як ключової цілі нової регіональної політики та відповідні інструменти підтримки.

Нові моделі адміністрування надання соціальної підтримки мешканцям ОТГ в комплексі з модернізацією фронт-офісів ОТГ, а також впровадженням у ділові процеси електронних сервісів (програмний комплекс «Соціальна громада») посилять зміцнення управлінської спроможності для надання адміністративних послуг соціального характеру мешканцям ОТГ [67].

В цілому, соціальна функція держави повинна зменшити рівень соціальної небезпеки через подолання загроз виникнення ризику соціальної нерівності, створюючи захисний бар'єр при появі непередбачуваних обставин. Найбільш популярним світовим інструментом публічного управління в соціальній сфері слід визнати форму використання соціального гранту. Профілактична функція буде сигналізувати про стадію пом'якшення ризику, тобто зменшення рівня небезпеки [60].

За призначенням соціальний трансферт необхідно зорієнтувати на попередження зростання рівня бідності або незахищеності за допомогою різних систем соціального страхування. А функція просування соціального трансферту втілюватиме у собі дію щодо зменшення соціального ризику, оскільки націлена на захист рівня достатку та доходів домогосподарств .

Чітко окреслені рамки включення та категоричність ідентифікації, як показав світовий досвід, нівелюють проблему адресності та підвищують добробут населення не лише на період функціонування соціальної програми (у разі якщо вона лімітована в часі), але й у довгостроковій перспективі. Також, важливим аспектом формування та функціонування соціальної програми є форма виплати — трансферт, котра потрапляє директивно до бенефіціара.

Регламентованість функціонування трансферту та орієнтація на кінцевий результат при соціальному програмуванні також підвищує рівень ефективності заходу з подолання соціальної нерівності.

Таким чином, з огляду на функціонуючі державні соціальні гарантії та стандарти встановлено низький рівень їх дієвості, тому Україна має низькі позиції у світових рейтингах соціального розвитку, що вказує на неефективність діяльності уряду в напрямі забезпечення гідного рівня життя населення. З урахуванням таких факторів, як постійно зростаючий рівень бідності населення, зростання рівня безробіття, низький рівень соціальних гарантій, рівень забезпечення соціально-економічного розвитку країни не відповідає адекватним потребам населення. Соціальна функція держави має бути націлена на зниження рівня соціальної небезпеки через подолання загроз виникнення ризику соціальної нерівності, створюючи захисний бар'єр при появі непередбачуваних обставин. Найбільш популярним світовим інструментом публічного управління в соціальній сфері було визначено форму використання соціального гранту. Профілактична функція державної політики буде сигналізувати про стадію пом'якшення ризику, тобто зменшення рівня небезпеки.

Висновки до розділу 2

Аналіз фінансування соціальної сфери проілюстрував негативну тенденцію до механічного збільшення обсягу соціальних видатків з нестабільною структурою їх розподілу відповідно до функціонуючих галузей. Така тенденція також ілюструє нестабільність обсягу фінансових коштів, що отримують організації соціальної сфери. До інших соціальних наслідків неефективного публічного управління соціальною сферою відносять зростаючий рівень безробіття, посилення інфляції, погіршення екологізації виробництва або діяльності. Фактично система фінансування соціальної сфери здійснюється за такими формами, як бюджетне фінансування (у формі прямих

видатків – соціальних дотацій та субвенцій), позабюджетне та донорське фінансування (частка фінансових коштів за цими двома напрямками є досить низькою, проте світовий досвід вказує на необхідність активного залучення). Факторами такого стану соціальної сфери стали незавершеність економічних реформ, відсутність довгострокової ефективної соціальної політики, що було виявлено за допомогою історико-логічного аналізу. Стан розвитку соціальної сфери має, на жаль, характерні ознаки, до яких було віднесено низький ступінь задоволення основних життєво-необхідних потреб більшості громадян (фактичні державні соціальні гарантії не відповідають реальній «вартості життя та не здатні забезпечити гідний рівень життя), зростання соціальної диференціації (за результатами соціальних опитувань до бідного населення себе відносить більша частка громадян України), погіршення якості людського потенціалу (проблема відтоку освітніх кадрів, зростання рівня смертності, занепад української культурності), що несе в собі серйозну загрозу соціально-економічному розвитку країни та іміджу країни на міжнародній арені.

Реалізація сформованих базових ринкових інститутів української економіки значною мірою обмежується неоднорідністю і різнохарактерних функціонуючих інститутів інституційного середовища. Так, проведений аналіз нормативно-правового поля на предмет функціонування терміну «трансферт» вказує, що в українському законодавстві даний термін є основною формою реалізації міжбюджетних відносин, і спрямований на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Так, функціональні форми трансфертів було окреслено як дотація вирівнювання в міжбюджетних відносинах, субвенції, додаткові дотації. Відсутність можливості використання трансферту як елементу будь якої політики, окрім як форми передачі коштів у інституційному полі вказують на великі прогалини у цій сфері досліджень. Відтак, є нагальна необхідність у подальшому висвітленні ролі трансферту як самостійного елементу політики в соціальній сфері. Результатом проведеного контент-аналізу стала окресленна необхідність здійснення законодавчого закріплення форми трансферту як “передачі” послуги

та/або знань задля використання позитивного досвіду функціонування трансфертної політики в світовій практиці покращення соціального благополуччя населення.

Окремої уваги заслуговує аналіз діючих державних соціальних гарантій та стандартів. Так, державними соціальними стандартами визначено встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. А от державними соціальними гарантіями є встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму. Закріплені законодавством основні державні соціальні гарантії - мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Дослідження обсягу надаваних соціальних гарантій та функціонуючих стандартів ілюструють дисфункції соціальної політики в забезпеченні гідного рівня життя. Однією з виявлених причин фактичної неефективності соціальної політики є продовження практики планування суспільних витрат на соціальний захист на основі занижених соціальних стандартів, які зосереджені лише на фінансових можливостях державних фінансів, а не на потребі в реальному обсязі фінансування соціальних програм. Серед інших характерних недоліків недієвості соціальної політики було виокремлено недостатність засобів боротьби з отриманням допомоги шляхом махінації, низьку ефективність діяльності соціальних інспекторів у виявленні підозрілих справ, невідповідність задекларованих доходів реальному матеріальному становищу сім'ї та великий обсяг призначення допомоги «як винятку».

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [41; 43-457; 77-78; 179; 203].

РОЗДІЛ 3

НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТРАНСФЕРТНОЇ ПОЛІТИКИ В ПРАКТИКУ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

3.1. Ключові вектори впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України

Держава та її політика в сучасному світі відіграє надзвичайно важливу роль. Розбудова громадянського суспільства, демократизація основних сфер життєдіяльності сприяє вдосконаленню функціональної спрямованості державної політики. Для України держава насамперед виступає гарантом: території; природних та інших багатств; демографічного самовідтворення населення; компромісу між основними соціальними групами (визнання легітимності своєї соціальної позиції та позицій інших соціальних груп); існуючого правопорядку; ефективної діяльності соціальних організацій; нормального функціонування соціальних інститутів; властивих даному суспільству механізмів соціальної стратифікації та соціальної мобільності тощо [140].

Демократизаційні процеси в сучасному світі свідчать про поступово-наступальне розширення сфери демократичної життєдіяльності. Значно зросла кількість новоутворених демократій. Спільною проблемою для новоутворень є консолідація та виживання соціально-політичних структур. Консолідація розглядається як «адаптаційний період» звикання до нових умов, усвідомлення необхідності поширення демократичних угод на всю спільноту, повноправним становленням громадянського суспільства, чітко обумовленим процесом політичного вибору, прозорості державної політики, ефективної роботи суспільних інститутів тощо [140].

Виходячи з проведеного аналізу стану соціальної сфери України, а також повної відсутності поняття соціального трансферту, наразі існує низка проблем у соціальній сфері, серед яких:

- низька адресність соціальних виплат;
- занижені соціальні стандарти;
- відсутність законодавчого та інституційного поняття трансферту знань, послуг;
- занадто велика кількість соціальних програм;
- низький рівень якості соціальних послуг;
- забюрократизованість системи управління.

Таким чином, метою впровадження трансфертної політики в соціальну сферу є подолання наявних недоліків функціонування соціальної сфери, спрощеність системи управління та підвищення соціального благополуччя населення України. Відтак, можливо виокремити наступні вектори впровадження трансфертної політики — вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності та вектор гордості (рис. 3.1).

Вектор розвитку - це забезпечення соціально-економічного розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, якісне підвищення стандартів життя. Для досягнення успіху у даному векторі впровадження, першочергово необхідне підвищення рівня соціальних стандартів до адекватного та реального, з метою забезпечення гідного рівня життя, а не виживання. Відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення стійкого зростання економіки, створення сприятливих умов для підвищення рівня зайнятості з метою стимулювання ринку праці, а також покращення умов ведення господарської діяльності та прозора податкова система надасть можливість скоротити рівень бідності та покращити рівень доходів населення [31].

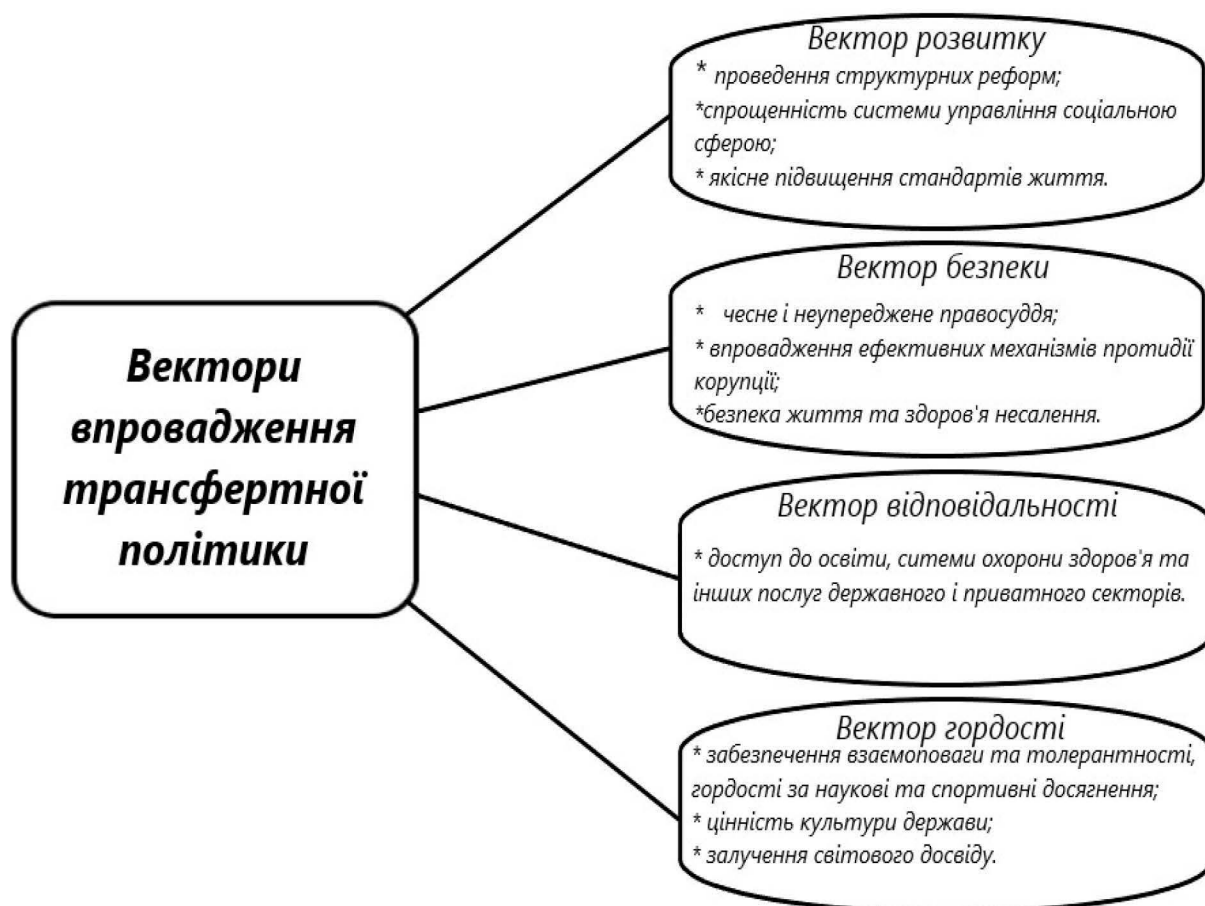

Рис. 3.1. Вектори впровадження трансфертної політики в соціальну сферу

Джерело: розроблено автором

Вектор безпеки - це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, соціальної захищеності. Визначальною основою вектору безпеки має стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливої уваги потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів [31].

Вектор відповідальності - це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та

інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нести будуть відповідальність за розвиток всієї країни [31].

Вектор гордості - це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей [31].

Впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України передбачає ряд реформ у наступних програмах соціальної політики (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Реформні зміни програм соціальної сфери із впровадженням трансфертної політик

Вектор	Програми	Очікувані результати від впровадження трансфертної політики
Вектор розвитку	Дерегуляція та розвиток підприємництва; програма розвитку малого та середнього бізнесу; податкова реформа; реформа захисту економічної конкуренції.	Перетворення у цьому напрямку мають призвести до полегшення умов ведення підприємницької діяльності та зміцнити можливості національного ринку до міжнародної конкуренції.
	Реформа сфери трудових відносин; земельна реформа; реформа житлово-комунального господарства; реформа управління державною власністю.	Цей блок перетворень має на меті полегшити відносини між роботодавцями та найманими працівниками шляхом покращення умов праці та стабілізації тарифів ЖКП.
	Реформа транспортної інфраструктури; реформа телекомунікаційної інфраструктури.	Перетворення у даному секторі реформ мають призвести до полегшення переміщень населення з сільської місцевості, розбудови сільської місцевості з метою покращення умов життя.

	Реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин; реформа державної служби та оптимізація системи державних органів.	Зміни цього блоку державних перетворень мають призвести до визначення оптимальної кількості державних службовців в апараті управління, формування висококваліфікованої, компетентної групи фахівців з питань реформ, а також до структурних перетворень щодо спрощення апарату управління соціальною сферою. В подальшому впровадженні перетворень державної служби очікується також створення та реалізація інтегрованої та уніфікованої системи управління людськими ресурсами.
Вектор безпеки	Судова реформа; Оновлення влади та антикорупційна реформа; Програма електронного урядування; Програма збереження навколишнього природного середовища.	Перетворення у цих напрямках першочергово мають відкоригувати прогалини, що мають місце з метою врівноваження дотримання прав і свобод громадянина України, створити правове поле, що надасть можливість забезпечити у вищезазначених напрямках повної рівності, чесності та прозорості.
Вектор відповідальності	Реалізація програми національної єдності та підтримки національних меншин; реформа системи соціального захисту; пенсійна реформа; реформа у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів; реформа у сфері захисту прав споживачів; програма популяризації фізичної культури та спорту; програма здорового способу життя та довголіття; реформа освіти; програма розвитку для дітей та юнацтва.	Перетворення у цьому секторі реформ мають спричинити до створення відкритої та прозорої системи соціальних бенефіціарів, яка буде надавати повний спектр послуг та інформаційної підтримки. Також, на меті впровадження цього блоку реформ є зміцнення зворотнього зв'язку між національними виробниками харчових продуктів щодо харчових технологій, посилення громадського впливу на виробництво національного продукту.
Вектор гордості	Програма популяризації та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі; програма розвитку	Популяризація науково-технічних здобутків українських науковців має призвести до розришення наукової співпраці при всебічній

	інновацій; реформа державної політики у сфері науки та досліджень; українська космічна програма; програма розвитку туризму; реформа державної політики у сфері культури; програма розвитку національного кіновиробництва; програма розвитку національної видавничої справи; реформа державної політики у сфері спорту; програма залучення талантів.	державній та приватній підтримці. Запровадження активного наукового обміну досвідом, підвищення престижу українського культурного простору, збільшення державної підтримки та підвищення оплати праці представникам окреслених секторів стимулюватимуть популяризації та просування інтересів країни.
--	---	---

Джерело: розроблено автором

Кількість та зміст названих реформ і програм розвитку державної соціальної політики можуть змінюватись у процесі реалізації трансфертної політики в соціальній сфері України. Проте, у перелічених вище програмних заходах з впровадження трансфертної політики в соціальну сферу, першочерговими мають стати зміни у діючих реформах і програмах.

Реформа системи національної безпеки має бути націлена на процеси оптимізації апарату управління задля створення ефективної державної системи кризового реагування, залучення іноземного досвіду та формування ефективної моделі державно-приватного партнерства, запровадження кластерного принципу ротації кадрів, перегляд кваліфікаційних вимог та забезпечення чіткого дотримання цих вимог і повна переатестація кадрів, водночас вирішальними мають бути не тільки професійні, а й особистісні якості людини.

Щодо оновлення влади та діючої антикорупційної реформи, слід зазначити, що першочергово зусилля мають бути спрямовані на суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Це буде досягнуто завдяки належній реалізації чіткої, жорсткої та масової антикорупційній стратегії та успішному впровадженню діючих антикорупційних механізмів із закордонного досвіду. Подолання наявного рівня корупції вимагає докорінної

реформи системи політичного фінансування. Важливим є використання новітніх технологій, зокрема для забезпечення державою доступу до інформації у формі "відкритих даних". Слід також спростити кількість допоміжних одиниць подолання даної проблеми — бюро і комітетів, на які фактично витрачаються державні кошти, проте відсутня ефективність їх діяльності.

Ціллю змін у напрямку державного управління також має бути скорочення рівня забюрократизованості системи управління соціальною сферою. Так, створення чітко організованого із якісним переліком характеристик державного службовця у професійному інституті державної служби, забезпечення її ефективності надасть можливість створити ефективну, прозору, відкриту та гнучку структуру публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), яка здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики.

Метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування [77], принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Пріоритетом в управлінні публічними фінансами має стати підвищення прозорості та ефективності їх розподілу та витрачання.

Метою дерегуляції та розвитку підприємництва є створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці. Необхідно скоротити кількість документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності та видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, скасувати регуляторні акти, які ускладнюють ведення підприємницької діяльності, скоротити кількість органів

державного нагляду (контролю), забезпечити надання послуг для громадян та бізнесу в електронному вигляді.

З метою розширення та спрощення доступу українських товарів на ринки держав - членів Європейського Союзу необхідно привести систему технічного регулювання у відповідність із європейськими вимогами та завершити реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів.

У реформі системи охорони здоров'я, що має на меті впровадження трансфертної політики, є кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи охорони здоров'я, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав. Головними напрямками реформ мають стати підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я.

Впровадження трансфертної політики в соціальну сферу має ілюструвати покращення стану наступних індикаторів соціально-економічного розвитку України [55]:

- Міжнародні світові рейтинги із стабільно зростаючими позиціями;
- Зростання класичних макроекономічних параметрів оцінки ефективності діяльності (ВВП, обсяг інвестицій, рівень цін, стабілізація та зміцнення національної валюти, рівень зайнятості і т.д.);
- Покращення рівня життя відповідно до власної оцінки рівня захищеності - скорочення рівня бідності, підвищення тривалості життя людини, всебічний культурний розвиток, підвищення рівня освітченості.

Таким чином, для імплементації трансфертної політики окреслено чотири вектори, до яких віднесено вектори розвитку, безпеки, відповідальності та гордості. Відповідно до векторів, необхідно здійснити ряд реформ, що націлені

на всебічні покращення соціально-економічного розвитку країни, з врахуванням імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України.

3.2. Організаційно-функціональна модель впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України

Впровадження трансфертної політики в соціальну сферу має відбуватись за наступним алгоритмом [76]:

- формування цілей та результатів політики, створення матриці політики;
- визначення проблеми та методів аналізу політики (дерево проблем);
- ідентифікація та вибір альтернативних шляхів розв'язання проблем і впровадження політики;
- проведення аналізу впливу урядових рішень на різні сфери суспільного життя та аналізу ризиків;
- розрахунок вартості урядового рішення;
- проведення публічних консультацій та громадських обговорень у процесі вироблення варіантів розв'язання проблем;
- планування впровадження та моніторингу реалізації політики.

А отже, амплітудність впровадження трансфертної політики має окреслювати всі шляхи вхідної інформації, етапи її обробки та пошук найкращого варіанту вирішення проблеми, подальша його обробка для впровадження та оцінка результативності дій органів управління.

Таким чином, відповідно до наведеного механізму, здійснимо процес впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України.

Першим етапом буде формування цілей та результатів політики, створення матриці політики. Відтак, цілі впровадження трансфертної політики подані в рисунку 3.2.

Рис. 3.2. Цілі та очікувані результати впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України

Джерело: розроблено автором

Наступним кроком буде побудова матриці політики на основі сформованих цілей та загальних результатів імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України.

Матриці як інструмент наочного представлення даних та їх аналізу активно використовуються у проектному менеджменті, економіці, соціології, в аналізі політики тощо. У проектному менеджменті використовують матричну (програмно-цільову) форму управління організацією, яка являє собою мережеву структуру управління, побудовану на принципі подвійного підпорядкування

виконавців (безпосередньому керівникові функціональної служби та керівникові проекту). У спеціальній літературі з менеджменту можна знайти й такі назви, як матрична структура або матрична організація компаній [123].

Активно використовуються матриці для маркетингових досліджень. Так, серед класичних маркетингових інструментів виокремлюють, зокрема, матрицю І. Ансоффа і матрицю Маккінзі (GE-McKinsey Matrix). Матрицю 4x4 використовують у логіко-структурному підході (Logical Framework /LogFRAME/ Methodology), яку вважають аналітичним інструментом для планування, моніторингу і впровадження проектів. Свою назву підхід дістав через логічні зв'язки, що поєднують засоби проекту (means) з його кінцевими результатами (ends). Методологія, розроблена Департаментом оборони США та адаптована Агенцією з міжнародного розвитку США (USAID) наприкінці 1960-х років, використовувалася багатьма міжнародними організаціями в розробці проектів. Матриця логіко-структурного підходу передбачає заповнення по вертикалі загальних завдань, цілей проекту, очікуваних результатів і діяльності, а по горизонталі – логіки реалізації, об'єктивно вимірюваних індикаторів впровадження, джерел та засобів верифікації, припущень [123]. Результати формування матриці логіко-структурного підходу подано в таблиці 3.2.

Таким чином, відповідно до проведеного аналізу за допомогою побудови матриці логіко-структурного підходу можна дійти висновку, що результат процесу трансфертної політики матиме негативну динаміку рівня ефективності соціально-економічного розвитку України при умові реалізації усіх негативних припущень одночасно. З метою скорочення негативних примушень проаналізуємо процес впровадження за наступним етапом.

Матриця логіко-структурного підходу імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України

	<i>Логіка реалізації</i>	<i>Об'єктивно вимірюванні індикатори досягнення</i>	<i>Джерела та засоби верифікації</i>	<i>Припущення</i>
Загальні завдання	Імплементація трансфертної політики в соціальну сферу України	Рівень ефективності впроваджених змін	Проведення аналізу впливу урядових рішень на різні сфери суспільного життя та аналізу ризиків	Відмова представників урядових структур через власні комерційні інтереси можуть сповільнити процес імплементації.
Цілі проекту	Покращення рівня життя, скорочення рівня бідності, зменшення фінансового навантаження на державний бюджет, оптимізація апарату управління	Відтворення населення, стан соціального становища, комфортність життя, рівень добробуту, стан системи охорони здоров'я, рівень освітніх послуг та освіченості населення, рівень зайнятості	Залучення іноземного досвіду, імплементація національної матриці індикаторів соціально-економічного розвитку	Неможливість прорахунку частки показників соціально-економічного розвитку – рівень ефективності- можуть стримувати оцінку впровадження.
Очікувані результати	Покращення рівня соціального благополуччя населення	Покращення макроекономічних показників соціально- економічного розвитку, позиція України в міжнародних рейтингах людського розвитку	Данні офіційної статистики, соціологічні опитування, наукові дослідження в галузі публічного управління, соціології, економічного розвитку	Недостатність офіційних статистичних показників, небажання населення щодо сприяння наповнення статистичних баз можуть ілюструвати лише уявний рівень ефективності від процесу впровадження
Діяльність	Створення проекту впровадження змін	Створення програми впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України	Розрахунок вартості урядового рішення, проведення публічних консультацій та громадських обговорень у процесі вироблення варіантів розв'язання проблем, планування впровадження та моніторингу реалізації політики.	Відсутні.

Джерело: розроблено автором

Наступний етап впровадження трансфертної політики - визначення проблеми та методів аналізу політики. З врахуванням публічності в сфері державного управління, даний етап подано в рисунку 3.3.

Вирішальним кроком щодо визначення проблем процесу впровадження є окреслення та дослідження стейкхолдерів, розподілення їх ключових обов'язків щодо імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України (табл. 3.3). Логіка поступального розвитку демократичного процесу приводить до постійного розширення кола тих сторін, позиції яких враховуються при ухваленні політичних рішень. Так, протягом двох останніх століть інтереси найманих працівників, жінок, представників інших рас, гомосексуалістів, інвалідів (людей із специфічними потребами) поступово впливають на процес визначення змісту рішень органів влади щодо нагальних суспільних проблем. Очевидно, у такому випадку досягнуті баланси інтересів цих сторін стають все менш стійкими та мають тенденцію до постійного обговорення та зміни [124].

Поняття “стейкхолдер” є найбільш широким поняттям для позначення тих, до кого має стосунок та чи інша політика / рішення органу влади. Адже на відміну від “цільової групи” воно має на увазі також і тих, хто опосередковано “пожинає плоди” реалізації певної політики / урядового рішення, а на відміну від “бенефіціаріїв” — також тих, хто “програє”, чий стан погіршується, чиї інтереси зазнають негативного впливу з боку відповідної політики / урядового рішення [124].

Необхідно пам'ятати, що процес впровадження політики та рівень впливу стейкхолдера може бути позитивним, негативним, непевним (сумнівним) та невідомим. Фактично, мова йде про необхідність з'ясувати ступінь впливу стейкхолдера над ухваленням, реалізацією, оцінкою та коригуванням відповідних рішень в межах впровадженої політики, що здатні полегшити або ускладнити її здійснення [124].

Рис. 3.3. Дерево рішень для впровадження трансферної політики

Джерело: розроблено автором

Таблиця 3.3

**Матриця стейкхолдерів процесу впровадження трансфертної політики
в соціальну сферу України**

Стейкхолдери	Інтереси	Вплив	Відносна пріоритетність для успішності процесу імплементатії
Представники урядових структур	Концентрований	Позитивний	1
Громадські організації	Концентрований	Непевний	4
Населення	Концентрований	Позитивний	3
Медіа	Розпорошений	Непевний	5
Комерційні організації	Розпорошений	Непевний	2
Міжнародні організації	Розпорошений	Сумнівний	6

Джерело: розроблено автором на основі даних [124]

Таким чином, охарактеризований рівень впливу на процес імплементатії трансфертної політики в соціальну сферу України ілюструє результати значного впливу представників урядових структур (відповідно до осново виконавця соціальної функції держави) та комерційних організацій (відповідно до активного залучення при умові функціонування державно-приватного партнерства). Найменший вплив на процес імплементатії трансфертної політики в соціальну сферу України мають міжнародні організації, оскільки вони мають розпорошений інтерес щодо якісних змін умов життя в Україні. Це пояснюється тим, що Україна наразі входить до числа країн з економікою що активно розвивається.

Наступний етап впровадження трансфертної політики - ідентифікація та вибір альтернативних шляхів розв'язання проблем і впровадження політики. Насамперед, проблематика імплементатії трансфертної політики полягає у необхідності більш детального вивчення досвіду трансфертних програм

соціальної сфери у закордонній практиці. Так, останні дослідження щодо результативності трансфертної політики датуються 2010-ми роками, а в українській практиці взагалі остання наукова згадка трансферту сягає 2006 року. Тому, поглиблене наукове дослідження специфіки імплементації трансфертної політики має попередити появу подальших проблем із впровадження.

Після ідентифікації та вибору альтернативних шляхів розв'язання проблем впровадження трансфертної політики, необхідно здійснити проведення аналізу впливу урядових рішень на різні сфери суспільного життя та аналізу ризиків. Так, впровадження грошового трансферту задля заохочення підвищення рівня освіченості стимулює в майбутньому ринок праці насиченими професійними кадрами, що стимулюватиме щонайменше розвиток підприємництва, або буде здійснювати професійну діяльність і зрощувати український бізнес до міжнародного розвитку, покращити імідж Україні на міжнародному рівні. Щодо фактору збільшення обсягів державного фінансування соціальної сфери, більш детально це розглянуто в наступному пункті дослідження.

Наступний етап впровадження трансфертної політики - ідентифікація та вибір альтернативних шляхів розв'язання проблем і впровадження політики. Насамперед, проблематика імплементації трансфертної політики полягає у необхідності більш детального вивчення існуючої практики соціальних програм, адже є гостра потреба у повному доступі (тобто публічності) статистичних даних. Наразі, такий доступ є обмеженим лише для державних службовців профільних органів управління. Тому, вважаємо за потрібне, виокремити аналітичну групу при Міністрстві соціальної політики України, що отримає функцію з контролю, оцінки та моніторингу процесу впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України.

Після ідентифікації та вибору альтернативних шляхів розв'язання проблем впровадження трансфертної політики, необхідно здійснити проведення аналізу впливу урядових рішень на різні сфери суспільного життя та аналізу ризиків. Так, впровадження грошового трансферту задля заохочення підвищення рівня освіченості стимулює в майбутньому ринок праці насиченими професійними

кадрами, що стимулюватиме щонайменше розвиток підприємництва, або буде здійснювати професійну діяльність і зрощувати український бізнес до міжнародного розвитку, покращити імідж України на міжнародному рівні.

Іншим прикладом аналізу впливу впровадження трансфертної політики на різні сфери суспільного життя може бути ілюстровано на прикладі підвищення заробітної плати працівникам сфери охорони здоров'я — таке стимулювання покращить рівень медичних послуг, що призведе до подовження життя населення.

Незважаючи, що у 2020 році уряд проголосив збільшення заробітної плати працівникам медичної сфери у зв'язку з пандемією коронавірусу, питання щодо отримання фактичних доплат залишається відкритим, оскільки у медіа було багато підтверджень відсутності виплати надбавок. Проте, слід зазначити, що рівень заробітної плати працівників сфери охорони здоров'я мають бути вищими незалежно від форс-мажорних обставин, і прирівняний до європейських.

Надалі, необхідно здійснити розрахунок вартості урядового рішення. Насамперед, збільшення соціальних гарантій до адекватного і реального рівня спричинить зростання вартості фінансування соціальної сфери. Досить проблематично оцінити весь спектр вартісного виміру впровадження трансфертної політики для України, оскільки в світовій практиці більшість програм фінансувались за кошти міжнародних організацій тому що країни, в яких такі програми впроваджувались, були менш економічно розвиненими. Проте, в Україні соціальна сфера, як було з'ясовано у другому розділі роботи, займає левову частку державних фінансів і тому може самостійно фінансувати імплементацію трансфертної політики в соціальну сферу без залучення додаткового фінансування.

Проведення публічних консультацій та громадських обговорень у процесі вироблення варіантів розв'язання проблем необхідним буде в подальшому, на рівні впровадження трансфертної політики на місцевому рівні, оскільки відповідно до процесів децентралізації, наразі громади самостійно вирішують питання перерозподілу грошових коштів, а тому необхідне буде максимальне залучення місцевої громадськості.

Таблиця 3.4

Матриця моніторингу реалізації трансфертної політики в соціальну сферу України

Критерії оцінки	<i>Впроваджено 10% заходів</i>	<i>Впроваджено 20% заходів</i>	<i>Впроваджено 30% заходів</i>	(...)	<i>Впроваджено 100% заходів</i>
Результативність	+/-	+/-	+/-	(...)	+
Ефективність	-	-	+/-	(...)	+
Справедливість	+	+	+	(...)	+
Суспільна прийнятність	-	+/-	+/-	(...)	+
Політична здійсненість	+/-	+/-	+/-	(...)	+
Придатність до адміністрування	+/-	+/-	+/-	(...)	+
Легітимність	+/-	+	+	(...)	+
Адекватність	+	+	+	(...)	+

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.4. Організаційно- функціональна модель впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України

Джерело: розроблено автором

Останнім етапом впровадження трансфертної політики є етап планування впровадження та моніторингу реалізації політики. Моніторинг реалізації трансфертної політики буде здійснюватись, виходячи з обсягу відкритості даних щодо повної картини бенефіціарів, кількості державного фінансування, частки приватного фінансування. Ключові фактори успішності впровадження також можна буде побачити й у міжнародних рейтингах, позиція України має бути вищою, відповідно до впроваджених покращень у соціальному благополуччі населення.

Проведення моніторингу політики необхідно здійснювати за допомогою побудови матриці оцінки змін соціально-економічного стану України залежно від ступеню впровадження заходів щодо процесу імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України, що подано в таблиці 3.4. Критерії оцінки успішності впровадження та подальшої реалізації трансфертної політики необхідно маркувати залежно від дотримання його умови, тобто при повному дотриманні критерію значення в колонці буде «+», при частковому – «+/-», при недотриманні – «-».

Таким чином, організаційно-правова модель впровадження трансфертної політики матиме наступний вигляд (рис. 3.4). З лівої сторони вказані вхідні дані до процесу впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України. З правої сторони вказано очікувані зміни в публічному управлінні соціальною сферою після впровадження трансфертної політики.

Виходячи із здійсненого аналізу амплітудності процесу впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України, можна дійти висновку що частину процесу впровадження наразі нереально здійснити через закритість офіційних даних, зокрема щодо фінансових даних соціальної сфери, щодо кількості бенефіціарів соціальної сфери, щодо обсягу апарату управління та рівня видатків бюджету на його утримання. Так, з врахуванням відкритої інформації та принципів реалізації трансфертної політики можна дійти висновку, що ефективність імплементації буде високою при умові дотримання усіх критеріїв та залучення усіх ресурсів.

3.3 Прогнозне моделювання наслідків впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України

В основу кожної методики покладено певну кількість показників, що у розрахунку даної методики мають на кінцевий результат найвагомійший вплив. Для трансфертної політики в соціальній сфері при підборі факторів впливу/показників можна опиратись на стандартні показники ефективності соціальної політики загалом. Щоб визначити ефективність соціальної політики, використовуються різні індикатори. Так, найважливіший міжнародний індикатор — якості життя — визначається через індекс розвитку людського потенціалу, який розраховується на основі трьох показників: очікуваної тривалості життя, рівня освіти і рівня життя, що вимірюється на базі реального ВВП на душу населення. За цим показником Україна посідає 74-те місце у світі у 2020 році [66].

Загалом, метою створення системи для оцінювання якості життя є здійснення моніторингу якості життя для прийняття управлінських рішень на національному рівні. Специфіка вибору мети визначає вибір концептуальних основ побудови системи індикаторів. Тому система показників має включати не лише існуючі розрахункові показники, але і цільові орієнтири. З погляду оцінювання якості життя є багатовимірною величиною. Тому, з метою забезпечення адекватної оцінки її слід будувати на основі національної матриці індикаторів, максимально адаптованої до державної статистики (табл. 3.5) [66].

При розробці національної матриці індикаторів (системи показників) якості життя доцільно виокремити три блоки показників. Показники першого блоку повинні кількісно описувати зовнішнє середовище, характеризувати досягнутий стан, в якому відбувається життя людини і здійснюється оцінка якості життя. Показники другого блоку мають забезпечити характеристику поточного стану якості життя. При цьому слід враховувати, що поточний стан формується як результат спільного впливу держави та населення. Третій блок показників повинен відбивати суб'єктивну оцінку стану якості життя самим населенням [66].

Таблиця 3.5

Національна матриця індикаторів якості життя населення для України

Якість життя			
Середовища (субсередовища)	Блоки		
	Об'єктивна оцінка	Суб'єктивна	
	Стан	Поточна ситуація	Оцінка
Природне середовище			
Екологія	Природне середовище	Екологічна ситуація	Оцінка екологічної ситуації
Соціальне середовище			
Здоров'я	Система охорони здоров'я	Здоров'я населення	Оцінка системи охорони здоров'я та власного здоров'я
Освіта	Система освіти	Освіта населення	Оцінка системи освіти та власної освіти
Безпека	Криміногенне середовище	Криміногенна ситуація	Оцінка особистої безпеки
Культура, мистецтво, відпочинок	Сфера культури, мистецтва, туризму	Активність населення у сфері культури, мистецтва, туризму	Ставлення до культури, мистецтва, туризму
Житло	Ринок житла	Житлові умови	Оцінка благоустрою та умов проживання
Транспорт	Транспортна інфраструктура	Безпека на транспорті	Оцінка роботи транспорту
Економічне середовище			
Економіка	Стан економіки	Добробут	Оцінка матеріального становища
Зайнятість	Ринок праці	Зайнятість та умови праці	Оцінка ситуації з зайнятості
Суспільно-політичне середовище			
Громадянська активність	Розвиток громадянського суспільства	Суспільно-політична ситуація	Оцінка суспільно-політичної ситуації
Суспільне середовище	Стан суспільного середовища	Соціальне уособлення	Соціальне самопочуття

Джерело: розроблено автором на основі даних [125]

Високого рівня якості життя можна досягти лише при оптимальному балансі компонентів усіх трьох указаних блоків (стан, поточна ситуація і самооцінка). У цьому випадку доступність чинників якості життя може трансформуватись у високу статусність та високу самооцінку досягнутого статусу. Відтак, факторами впливу на процес впровадження трансфертної політики можна вважати ті ж фактори, що впливають на рівень життя, зокрема: зайнятість населення, бідність, економічний стан, охорона здоров'я, освіта та ін. Відповідно до цих факторів, для розрахунку ефективності системи соціального захисту можна використати такі показники (табл. 3.6) [66].

Таблиця 3.6

Показники для виміру ефективності системи соціального захисту населення

Фактор	Показник	Од. вим.
Відтворення населення	Сумарний коефіцієнт народжуваності; Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років); Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років; Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	%
Соціальне становище	Коефіцієнт злочинності; Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення); Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення); Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років); Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку); Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення).	%
Комфортне життя	Інтегральний показник стану навколишнього середовища; Частка сімей та однаків, які проживають у житлі, яке не відповідає санітарним нормам; Частка сімей та однаків, які потребують отримання соціального житла	
Добробут	Питома вага витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств; Співвідношення доходів 20% найбільш та	%

Фактор	Показник	Од. вим.
	20% найменш заможного населення; Частка населення, яке вважає себе бідними; Частка населення, яке визначає свої доходи як такі, що забезпечують крім харчування, задоволення інших потреб; Частка населення, яка живе комфортно та може жити на свій дохід; Рівень бідності за відносним критерієм; Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість	
Охорона здоров'я	Частка витрат на лікування у загальному бюджеті домогосподарств	%
Освіта	Охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3–5 років; Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку; Охоплення вищою освітою дітей; Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну (бажану) освіту; Частка осіб із освітою не нижче рівня "базова вища" серед населення 25 років і старше	%
Зайнятість	Рівень безробіття серед населення 20-65 років за методологією МОП; Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 20-65 років); Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні); Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів; Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарногігієнічним нормам.	%

Джерело: розроблено автором на основі даних [65]

Отже, при проведенні дослідження індексу якості життя населення було виявлено таку тенденцію: частка показників з національної матриці індикаторів не відображають реальних показників впливу соціальної функції держави на рівень життя населення. Тому, задля побудови моделі прогнозування впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України, було використано індексний метод, а основою для побудови було обрано методику вимірювання регіонального людського розвитку. Кожен показник має порівнюватись з нормативним значенням, що вже на підготовчому етапі надасть змогу проаналізувати ефект від впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України [66].

Алгоритм розрахунку впровадження трансфертної політики має наступні етапи [66]:

- 1) збір та розрахунок субпоказників;
- 2) визначення частки впливу показників на загальний стан ефекту від впровадження трансфертної політики;
- 3) розрахунок прогностного ефекту від впровадження трансфертної політики соціальної сфери України.

На першому етапі здійснення вимірювання треба зібрати данні щодо усіх вищезазначених показників у кількісному вимірі, далі проводиться розрахунок, що має на меті виокремити індекс, згідно якого розраховується показник. Перша частина даних для розрахунку показників ефективності є у відкритому доступі в офіційних статистичних даних, друга частина показників є відносно новими, і, оскільки на даний час відсутні статистичні дані, в подальшому для повного виміру ефекту від впровадження трансфертної політики, на державному рівні варто переглянути завдання Державної статистичної служби, додаючи до перерахованих показників збір інформації для відсутніх [66].

Ваги показників також впливають на значення індексу, їх визначення ґрунтується на наявній частці державного фінансування [66].

Індекс ефекту від впровадження трансфертної політики, на нашу думку, доцільно розраховувати за формулою [66]:

$$I_e = \sum w_i \times z_i, \quad (3.1)$$

де z_i – значення частки i -ої групи показників, що описують фактор;

w_i – вага i -ої групи показників, що описують фактор.

Відповідно до подальшої роботи з інтегральним індексом, вони можуть бути розраховані або як сумарні, або як середні показники. Сумарні показники дають змогу визначити внесок кожного показника в узагальнюючий індекс. Середні показники доцільно використовувати, коли кількість складових сукупностей, що порівнюються, відрізняються [66].

Для здійснення якісних висновків щодо ступеня ефективності впровадження політики необхідним є порівняння отриманої розрахункової величини індексу з певним оптимальним його рівнем. Далі проведемо розрахунок ефекту до впровадження трансфертної політики згідно створеної методики та порівняємо його із оптимальним значенням (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Фактори та показники оцінки ефекту до впровадження
трансфертної політики**

Фактори	Показники	Значення показника	Оптимальний рівень показника
Соціальне становище	Коефіцієнт злочинності	25	5
	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років)	15	1
	Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку);	30	5
	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення).	25	10
Охорона здоров'я	Частка витрат на лікування у загальному бюджеті домогосподарств	55	15
	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	10	1
	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	65	1
	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	65	70
	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	55	70
	Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років)	8	1
	Сумарний коефіцієнт народжуваності	12	3
Освіта	Охоплення дошкільними навчальними закладами дітей-бенефіціантів віком 3–5 років (частка)	15	95
	Охоплення загальною середньою освітою дітей-бенефіціантів шкільного віку (частка)	35	100
	Охоплення вищою освітою дітей-бенефіціантів	8	25
	Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну (бажану) освіту	10	5
	Частка осіб із освітою не нижче рівня "базова вища" серед населення 25 років і старше	25	50
Комфортне	Частка сімей-бенефіціантів та однаків-бенефіціантів,	15	1

життя	які проживають у житлі, яке не відповідає санітарним нормам		
	Частка сімей та однаків, які потребують отримання соціального житла	10	10
	Інтегральний показник стану навколишнього середовища	10	65
Рівень та масштаб бідності	Питома вага витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств	75	35
	Рівень бідності за відносним критерієм	45	10
	Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість	12	40
	Співвідношення частки доходів 20% найбільш та 20% найменш заможного населення	20	50
	Частка населення-бенефіціантів, яке вважає себе бідними	40	10
	Частка населення-бенефіціантів, яке визначає свої доходи як такі, що забезпечують крім харчування, задоволення інших потреб.	10	75
	Частка бенефіціантів, яка живе комфортно та може жити на свій дохід	3	85
Зайнятість	Рівень безробіття серед населення 20-65 років за методологією МОП	25	10
	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні)	10	70
	Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 20-65 р)	75	85
	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів	25	10
	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарногігієнічним нормам	15	2

Джерело: розроблено автором на основі даних [46-53; 65]

Наступним кроком буде виділення ваги факторів впливу на загальний ефект від впровадження трансфертної політики. Ваги факторів були смодельовані, виходячи із поточного рівня фінансування соціальної сфери. Дані щодо ваги факторів впливу на від від впровадження трансфертної політики подані в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Вага впливу факторів на ефект від впровадження трансфертної політики

Фактор	Вага фактору
Охорона здоров'я	0,15
Освіта	0,15
Житлові умови	0,1
Рівень та масштаб бідності	0,2
Зайнятість	0,2
Комфорне життя	0,1
Соціальне становище	0,1

Джерело: розроблено автором

Тепер кожен показник треба порівняти з його нормативним (оптимальним) рівнем. Якщо показник дорівнює або більший нормативного значення, то фактичне значення ділимо на нормативне, для подальшого прорахування співвідношення. Далі варто знайти середньоарифметичне значення групи фактору та отримані значення варто зважити на ваги факторів. Таким чином ми уникаємо непорівнянності кількості показників по кожному фактору. Кінцевим етапом розрахунку показника ефекту до впровадження трансфертної політики є сумування отриманих зважених значень.

Отриманий результат (табл. 3.9) фактично і є індексом ефективності до імплементації трансфертної політики, оскільки в даній методиці одиниця буде максимумом та свідчить про ідеальне функціонування соціальної сфери [66].

Отже, враховуючи результати розрахунку, загальна величина індексу до впровадження транспортної політики в соціальній сфері України становить суму усіх чисел в останній колонці, а саме:

$$I_e = 0,08 + 0,05 + 0,01 + 0,06 + 0,08 + 0,14 = 0,51 \quad (3.2)$$

Таблиця 3.9

Розрахунок індексу ефекту до впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України

Вагова оцінка фактору	Показник	Фактичне значення показника	Оптимальне значення показника	Напрямок впливу показника на ефекту (<i>позитивний</i> - краще, коли його значення є більшим; <i>негативний</i> - краще, коли його значення є меншим)	Співвідношення фактичного значення показника з оптимальним (<i>якщо <1, то факт є гіршим, ніж оптимум, якщо >1, то факт є кращим ніж оптимум</i>)	Середнє значення показників в фактору	Значення фактору з врахуванням його ваги
<i>Фактор: охорона здоров'я</i>							
0,15	Частка хворих, яким надано групу інвалідності	0,35	0,45	позитивний	0,78	0,5	0,08
	Частка витрат на лікування у загальному бюджеті домогосподарств-бенефіціантів	0,50	0,10	негативний	0,20		
	Частка витрат на лікування у загальному бюджеті домогосподарств	0,55	0,15	негативний	0,27		
	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	0,10	0,10	позитивний	1		

	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	0,65	0,01	негативний	0,46		
	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	0,65	0,70	негативний	0,93		
	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	0,55	0,70	негативний	0,78		
	Дитяча смертність (до 5 років)	0,08	0,01	негативний	0,08		
	Сумарний коефіцієнт народжуваності	0,12	0,03	негативний	0,04		
Фактор: освіта							
0,15	Охоплення дошкільними навчальними закладами дітей-бенефіціантів віком 3–5 років (частка)	0,15	0,95	позитивний	0,16	0,37	0,05
	Охоплення загальною середньою освітою дітей-бенефіціантів шкільного віку (частка)	0,35	1,00	позитивний	0,35		0,02
	Охоплення вищою освітою дітей-бенефіціантів	0,08	0,25	позитивний	0,32		0,02
	Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну (бажану) освіту	0,10	0,05	негативний	0,50		0,02
0.15	Частка осіб із освітою не нижче рівня "базова вища" серед населення 25 років і старше	0,25	0,50	негативний	0,5	0,37	0,02
Фактор: соціальне становище							
0,1	Коефіцієнт злочинності	0,25	0,05	негативний	0,05	0,13	0,01

	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років)	0,15	0,1	негативний	0,15		
	Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку);	0,30	0,05	негативний	0,06		
	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення).	0,25	0,01	негативний	0,25		
Фактор: комфортне життя							
0,1	Частка сімей-бенефіціантів та однаків-бенефіціантів, які проживають у житлі, яке не відповідає санітарним нормам	0,15	0,1	негативний	0,5	0,55	0,06
	Частка сімей та однаків, які потребують отримання соціального житла	0,1	0,1	позитивний	1		
	Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,1	0,65	негативний	0,15		
Фактор: рівень та масштаб бідності							
0,2	Питома вага витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств	0,75	0,35	негативний	0,86	0,41	0,08
	Рівень бідності за відносним критерієм	0,45	0,10	негативний	0,75		
	Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість	0,12	0,40	негативний	0,3		

	Співвідношення частки доходів 20% найбільш та 20% найменш заможного населення	0,20	0,50	негативний	0,4		
	Частка населення-бенефіціантів, яке вважає себе бідними	0,40	0,10	негативний	0,4		
	Частка населення-бенефіціантів, яке визначає свої доходи як такі, що забезпечують крім харчування, задоволення інших потреб.	0,10	0,75	негативний	0,13		
	Частка бенефіціантів, яка живе комфортно та може жити на свій дохід	0,03	0,85	негативний	0,04		
Фактор: зайнятість							
0,2	Рівень безробіття серед населення 20-65 років за методологією МОП	0,25	0,10	негативний	0,75	0,68	0,14
	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні)	0,10	0,70	негативний	0,14		
	Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 20-65 р)	0,75	0,85	негативний	0,88		
	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів	0,25	0,10	негативний	0,75		
	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарногігієнічним нормам	0,15	0,1	негативний	0,85		
Індекс ефекту від впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України							0,51

Джерело: розроблено автором на основі даних [46-53; 65]

Таблиця 3.10

Фактори та показники оцінки ефекту після впровадження трансфертної політики

Фактори	Показники	Значення показника	Прогноз		
		2020	2021	2022	2023
Соціальне становище	Коефіцієнт злочинності	0,25	0,22	0,20	0,18
	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років)	0,15	0,14	0,12	0,11
	Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку)	0,30	0,27	0,24	0,22
	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення).	0,25	0,22	0,20	0,18
Охорона здоров'я	Частка витрат на лікування у загальному бюджеті домогосподарств	0,55	0,50	0,44	0,40
	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	0,10	0,09	0,08	0,07
	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	0,65	0,59	0,53	0,47
	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	0,65	0,71	0,78	0,86
	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	0,55	0,61	0,66	0,73
	Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років)	0,8	0,72	0,65	0,58
	Сумарний коефіцієнт народжуваності	0,12	0,13	0,15	0,16
Освіта	Охоплення дошкільними навчальними закладами дітей-бенефіціантів віком 3–5 років (частка)	0,15	0,17	0,18	0,20
	Охоплення загальною середньою освітою дітей-бенефіціантів шкільного віку (частка)	0,35	0,39	0,42	0,47
	Охоплення вищою освітою дітей-бенефіціантів	0,08	0,09	0,10	0,11
	Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну (бажану) освіту	0,10	0,11	0,12	0,13

	Частка осіб із освітою не нижче рівня "базова вища" серед населення 25 років і старше	0,25	0,28	0,30	0,33
Комфортне життя	Частка сімей-бенефіціантів та однаків-бенефіціантів, які проживають у житлі, яке не відповідає санітарним нормам	0,15	0,14	0,13	0,11
	Частка сімей та однаків, які потребують отримання соціального житла	0,10	0,09	0,08	0,07
	Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,10	0,11	0,12	0,13
Рівень та масштаб бідності	Питома вага витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств	0,75	0,68	0,61	0,55
	Рівень бідності за відносним критерієм	0,45	0,41	0,36	0,33
	Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість	0,12	0,13	0,15	0,16
	Співвідношення частки доходів 20% найбільш та 20% найменш заможного населення	0,20	0,22	0,24	0,27
	Частка населення-бенефіціантів, яке вважає себе бідними	0,40	0,36	0,32	0,29
	Частка населення-бенефіціантів, яке визначає свої доходи як такі, що забезпечують крім харчування, задоволення інших потреб.	0,10	0,11	0,12	0,13
	Частка бенефіціантів, яка живе комфортно та може жити на свій дохід	0,03	0,03	0,04	0,04
Зайнятість	Рівень безробіття серед населення 20-65 років за методологією МОП	0,25	0,22	0,20	0,18
	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні)	0,10	0,11	0,12	0,13
	Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 20-65 р)	0,75	0,82	0,90	0,99
	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів	0,25	0,22	0,20	0,18
	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарногігієнічним нормам	0,15	0,14	0,12	0,11

Джерело: розроблено автором на основі даних [46-53; 65]

Надалі, прорахуємо ефект після впровадження трансфертної політики в соціальній сфері. Розрахункові показники наведено в таблиці 3.10, за основу взято найменший рівень зростання обсягу соціальних видатків на 10% протягом 3 наступних років.

Надалі, проведемо розрахунок індексу ефекту від впровадження трансфертної політики в соціальній сфері. Результати розрахунків подано в таблиці 3.11.

Таким чином, згідно проведено нами дослідження, індекс ефективності від впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України при умові щорічного збільшення рівня фінансування на 10% вказав лише на частковий вплив оціненого фактору.

Оскільки запропонована нами методика прогнозування ефективності впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України спирається на кількісно-якісний вимір рівня змін у соціально-економічному розвитку населення країни, то мета впровадження трансфертної політики в соціальну сферу вказує на необхідність структурних та загальних перетворень у діючій соціальній сфері, а також ілюструє позитвну динаміку імплементації практики соціальних трансфертів до вирішення необхідних проблем.

Враховуючи результати прогнозного розрахунку, загальна величина індексу ефекту від впровадження трансфертної політики в соціальній сфері вказують на позитивні зміни у соціально-економічному розвитку України, ілюструючи щорічну залежність рівня соціального благополуччя від збільшення обсягу фінансування соціальної сфери.

$$I_e \text{ за } 2021 \text{ рік} = 0,37$$

$$I_e \text{ за } 2022 \text{ рік} = 0,35$$

$$I_e \text{ за } 2023 \text{ рік} = 0,33$$

Таблиця 3.11

Прогнозний розрахунок ефекту від впровадження трансфертної політики в Україні на 2021-2023 роки

Показник	Оптимальне значення показника	Розрахункове значення показника				Співвідношення фактичного значення показника з оптимальним				Середнє значення показників Фактору				Значення фактору з врахуванням його ваги			
		2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023
Охорона Здоров'я																	
Частка витрат на лікування у загальному бюджеті домогосподарств	0,45	0,55	0,5	0,44	0,4	0,82	0,9	1,02	1,13	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13
Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	0,1	0,1	0,09	0,08	0,07	1	1,11	1,11	1,43	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13
Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних	0,15	0,65	0,59	0,53	0,47	0,23	0,25	0,28	0,32	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13

психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)																	
Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	0,10	0,65	0,71	0,78	0,86	0,65	0,71	0,78	0,86	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13
Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	0,10	0,55	0,61	0,66	0,73	0,55	0,61	0,66	0,73	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13
Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років)	0,7	0,8	0,72	0,65	0,58	0,88	0,97	1,08	1,21	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13
Сумарний коефіцієнт народжуваності	0,7	0,12	0,13	0,15	0,16	0,17	0,19	0,21	0,23	0,48	0,67	0,73	0,84	0,07	0,10	0,11	0,13

<i>Фактор: соціальне становище</i>																	
Коефіцієнт злочинності	0,05	0,25	0,22	0,2	0,18	0,20	0,23	0,25	0,28	0,24	0,29	0,34	0,37	0,02	0,03	0,03	0,04
Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років)	0,1	0,15	0,14	0,12	0,11	0,67	0,71	0,83	0,91								
Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку);	0,05	0,3	0,27	0,24	0,22	0,17	0,19	0,21	0,23								
Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення).	0,01	0,25	0,22	0,2	0,18	0,04	0,05	0,05	0,06								

<i>Фактор: освіта</i>																	
Охоплення дошкільними навчальними закладами дітей-бенефіціантів віком 3–5 років (частка)	0,95	0,15	0,17	0,18	0,2	0,16	0,18	0,19	0,21	0,25	0,40	0,43	0,49	0,04	0,06	0,06	0,07
Охоплення загальною середньою освітою дітей-бенефіціантів шкільного віку (частка)	1	0,35	0,39	0,42	0,47	0,35	0,39	0,42	0,47								
Охоплення вищою освітою дітей-бенефіціантів	0,25	0,08	0,09	0,1	0,11	0,32	0,32	0,36	0,44								
Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну (бажану) освіту	0,05	0,10	0,11	0,12	0,13	0,50	0,55	0,60	0,65								
Частка осіб із освітою не нижче рівня "базова вища" серед населення 25 років і старше	0,5	0,25	0,28	0,3	0,33	0,50	0,56	0,56	0,66								

Фактор: комфортне життя																	
Частка сімей- бенефіціантів та одиначів- бенефіціантів, які проживають у житлі, яке не відповідає санітарним нормам	0,1	0,15	0,14	0,13	0,11	0,67	0,71	0,77	0,91	0,10	0,11	0,11	0,10	0,01	0,01	0,01	0,01
Частка сімей та одиначів, які потребують отримання соціального житла	0,1	0,10	0,09	0,08	0,07	1,00	1,11	1,25	1,43								
Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,65	0,1	0,11	0,12	0,13	0,15	0,17	0,18	0,20								
Фактор: рівень та масштаб бідності																	
Частка сімей- бенефіціантів та одиначів- бенефіціантів, які проживають у житлі, яке не відповідає	0,1	0,15	0,14	0,13	0,11	0,67	0,71	0,77	0,91	0,44	0,28	0,26	0,25	0,09	0,06	0,05	0,05

санітарним нормам																	
Частка сімей та одиначків, які потребують отримання соціального житла	0,1	0,10	0,09	0,08	0,07	1,00	1,11	1,25	1,43								
Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,65	0,1	0,11	0,12	0,13	0,15	0,17	0,18	0,20								
Питома вага витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств	0,35	0,75	0,68	0,61	0,55	0,47	0,51	0,57	0,64								
<i>Фактор: зайнятість</i>																	
Рівень бідності за відносним критерієм	0,1	0,45	0,41	0,36	0,33	0,22	0,24	0,28	0,30								
Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість	0,4	0,12	0,13	0,15	0,16	0,30	0,33	0,38	0,40	0,2	0,30	0,31	0,32	0,04	0,06	0,06	0,07
Співвідношення	0,50	0,20	0,22	0,24	0,27	0,40	0,44	0,48	0,54								

частки доходів 20% найбільш та 20% найменш заможного населення																	
Частка населення- бенефіціантів, яке вважає себе бідними	0,10	0,40	0,36	0,32	0,29	0,25	0,28	0,31	0,34								
Частка населення- бенефіціантів, яке визначає свої доходи як такі, що забезпечують крім харчування, задоволення інших потреб.	0,75	0,10	0,11	0,12	0,13	0,13	0,15	0,16	0,17								
Частка сімей- бенефіціантів та одинаків- бенефіціантів, які проживають у житлі, яке не відповідає санітарним нормам	0,1	0,15	0,14	0,13	0,11	0,67	0,71	0,77	0,91								
Частка сімей та	0,1	0,10	0,09	0,08	0,07	1,00	1,11	1,25	1,43								

одинаків, які потребують отримання соціального житла																	
Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,65	0,1	0,11	0,12	0,13	0,15	0,17	0,18	0,20								
Питома вага витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств	0,35	0,75	0,68	0,61	0,55	0,47	0,51	0,57	0,64								

Джерело: розроблено автором на основі даних [46-53; 65]

Таким чином, згідно проведеного дослідження щодо процесу імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України, можна спостерігати необхідність реалізації данної політики, враховуючи що найменший вплив спричинить 10% зрушення, вказуючи на необхідність більш глибокого дослідження трансфертної політики. При умові подальшого прогнозування зростання показника обсягу фінансування, щорічний розвиток рівня соціального благополуччя надасть можливість вже у середньостроковому періоді якісно покращити рівень життя населення України.

Висновки до розділу 3

Відповідно до проведеного аналізу, метою впровадження трансфертної політики в соціальну сферу було виявлено подолання наявних недоліків функціонування соціальної сфери, спрощеність системи управління та підвищення соціального благополуччя населення України, що можливо здійснити за наступними векторами впровадження трансфертної політики: вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості.

Окреслено необхідність перегляду та здійснення ряду реформ з описом очікуваних результатів. Індикаторами успішного процесу імплементації трансфертної політики в соціальну сферу було аргументовано як: міжнародні світові рейтинги із стабільно зростаючими позиціями; зростання класичних макроекономічних параметрів оцінки ефективності діяльності; покращення рівня життя відповідно до власної оцінки рівня захищеності, бідності, з підвищенням середньої тривалості життя людини та рівня освіченості.

За допомогою системного методу дослідження у третьому розділі було здійснено побудову алгоритму процесу впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України: формування цілей та результатів політики, створення матриці політики (матриця логіко-структурного підходу); визначення проблеми та методів аналізу політики (побудова дерева цілей політики); ідентифікація та вибір

альтернативних шляхів розв'язання проблем і впровадження; проведення аналізу впливу урядових рішень на різні сфери суспільного життя та аналізу ризиків (аналіз стейкхолдерів процесу впровадження); розрахунок вартості урядового рішення (відсутність можливості прорахунку); проведення публічних консультацій та громадських обговорень у процесі вироблення варіантів розв'язання проблем (необхідність залучення представників органів місцевої влади та ОТГ); планування впровадження та моніторингу реалізації політики (побудовано матрицю моніторингу реалізації трансфертної політики в соціальну сферу України).

На основі алгоритму процесу впровадження політики було здійснено побудову моделі впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України, що ілюструє опис змін до та після впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України.

Для наочності ефективного процесу впровадження, на базі попередніх досліджень щодо рівня ефективності системи соціального захисту, було здійснено розрахунок індексу ефекту впровадження трансфертної політики на основі показників національної матриці індикаторів, максимально адаптованої до державної статистики. Для побудови моделі прогнозування впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України, було використано індексний метод, а основою для побудови було обрано методику вимірювання регіонального людського розвитку. Так, ефект до впровадження становив показник у розмірі 0,51.

Як прогнозне значення взято щорічне зростання обсягу видатків соціальної сфери на 10% протягом 3 років. Так проведене дослідження імплементації трансфертної політики вказує на необхідність її впровадження в соціальну сферу України. При умові подальшого прогнозування зростання показників, щорічний розвиток рівня соціального благополуччя надасть можливість в середньостроковому періоді якісно покращити рівень життя населення України.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [49;50;203].

ВИСНОВКИ

Загальна логіка дисертаційної роботи полягала у вирішенні нового наукового завдання, яке полягає в удосконаленні інструментів формування трансфертної політики у соціальній сфері та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій щодо її реалізації в Україні. Результати теоретичного та практичного спрямування, які було отримано в ході проведеного дослідження, дають можливість здійснити такі висновки.

1. З використанням системного підходу з'ясовано характерні ознаки, складові, функції соціальної сфери та специфіку соціальної політики, що дозволило систематизувати категоріальний апарат дослідження та сформувати інструментарій діагностики детермінант розвитку соціальної сфери України за причинно-наслідковим механізмом. Соціальну сферу слід розглядати як сукупність елементів, які функціонують у взаємозалежності від напряму забезпечення обміну ресурсами та перерозподілу суспільних благ через систему міжбюджетних відносин в контексті вирішення проблем соціальної нерівності. Аргументовано важливість ідентифікації проблем функціонування таких складових соціальної сфери як освіта, культура, охорона здоров'я та фізична культура, туризм і відпочинок, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, пасажирський транспорт, зв'язок, торгівля і громадське харчування, управління, кредитування та страхування.

2. За допомогою проведеного глибинного монографічного аналізу доведено функціональну обмеженість використання терміну «трансферт» в українській практиці. В результаті критичного огляду наукових та методичних джерел встановлено, що у світовій практиці функціонування соціального трансферту як інструменту трансфертної політики свідчить про великі здобутки у подоланні проблем бідності та покращення соціально-економічного розвитку через функціональне розмаїття форм трансфертних відносин. Обґрунтовано концепт як інноваційну ідею формування трансфертної політики, яка збагачена на основі дослідження позитивного закордонного досвіду публічного управління розвитком

соціальної сфери та передбачає поширення спектру функціональності, формалізації, джерел фінансування, механізмів надання соціальних трансфертів, аргументовано цільову аудиторію соціальних трансфертів, що дозволило сформувати дорожню карту імплементації трансфертної політики в соціальну сферу України з окресленням робочих груп щодо створення проекту політики.

3. В результаті проведення аналізу фінансового забезпечення соціальної сфери України, встановлено неефективність публічного управління соціальної сферою, що дозволило виявити такі наслідки негативного зхактеру як зростання рівня безробіття, посилення інфляційних чинників та аргументувати їх як результат нівелюванню зростаючих обсягів державних гарантій (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата та ін.). При оцінюванні структури фінансування соціальної сфери визначено суттєві відмінності щодо розподілу соціальних видатків. Доведено, що ряд проблем, зокрема незавершеність реформ, відсутність довгострокової ефективної соціальної політики, призвели до зниження основних індикаторів рівня життя населення при переході України до ринкової економіки. Констатовано як результат неефективного публічного управління наявність низького ступеню задоволення основними життєво необхідними потребами більшості громадян, зростання соціальної диференціації, погіршення якості людського потенціалу. Наскрізним каменем виявлення вад діючої системи соціальних стандартів та гарантій аргументовано погіршення позиціонування України в міжнародних рейтингах соціально-економічного розвитку.

4. Виявлено специфіку функціонального призначення феномену «трансферт» за допомогою проведеного контент-аналізу інституційного середовища та в результаті доведено, що в Україні він функціонує як форма реалізації міжбюджетних відносин, і спрямований на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Аргументовано об'єктивну необхідність підсилення ролі трансферту як самостійного елементу політики в соціальній сфері шляхом закріплення в законодавстві форми трансферту як «передачі послуги та/або знань» задля адаптації позитивного досвіду реалізації

трансфертної політики в світовій практиці регулювання розвитку соціальної сфери та покращення соціального благополуччя населення.

5. Визначено ключові вектори (розвитку, безпеки, відповідальності, гордості) процесу впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України, що дозволило обґрунтувати доцільність державних реформ в напрямку подолання тотальної неефективності діючої соціальної політики України для вирішення нагальних соціальних проблем (низької адресності соціальних виплат; занижених соціальних стандартів; відсутності законодавчого та інституційного статусу трансферту знань і послуг; скорочення кількості та забезпечення адресності соціальних програм; низького рівня якості соціальних послуг; подолання забюрократизованості системи управління).

6. Розроблено організаційно-функціональну модель впровадження трансфертної політики в соціальну сферу, яка передбачає визначальні трансформації (розширення стейкхолдерів, інституцій, принципів та ресурсів). За допомогою методів системно-структурного аналізу розроблено алгоритм впровадження державної політики, в якому виокремленні цілі та очікувані результати впровадження трансфертної політики, побудовано матрицю логіко-структурного підходу та дерево рішень процесу імплементації політики, на основі здобутків дослідження світового досвіду аргументовано необхідність використання матриці моніторингу реалізації політики.

7. Здійснено прогностне моделювання наслідків впровадження трансфертної політики в соціальну сферу України з використанням індексного методу. Для прогнозування наслідків впровадження ваговим фактором розрахунку обрано обсяг фінансування соціальних видатків з подальших зростанням на 10% протягом 3 років. За результатами прогностичних розрахунків визначено уповільнення ефективності впровадження трансфертної політики при умові механічного збільшення обсягу видатків та аргументовано важливість поширення моніторингу індикативного оцінювання впливовості організаційних, інституційних та інших факторів розвитку соціальної сфери України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. С. Социальная инфраструктура в системе региональной инфраструктуры. *Вестник Тюменского государственного университета: Экономик*. Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2013. № 11. С. 31-39.
2. Антропов В. В. Економічні моделі соціального захисту населення в країнах ЄС: автореф. дис.. Москва, 2007. 48 с.
3. Ахинова Г.А., Калашникова С.В., Социальная политика: учебное пособие. Москва: *Наука*, 2003. 45 с.
4. Б'юкенен Дж.М., Масгрейв Р.А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежні бачення держави. Київ: *КМ Академія*, 2004. 175 с.
5. Балацький Є.О. Міжбюджетні трансферти і державна політика. *Збірник наукових праць ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»*. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54257/6/Balatsky_Mizhbiudzhetni%20.pdf (дата звернення 25.07.2021)
6. Близнюк В. В., Яценко Л. Д. Особливості розвитку ринку праці в умовах становлення «нової економіки». *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, 2021. №1 (102). С. 74-81.
7. Богачова О. В. «Горизонтальні» міжбюджетні трансферти: досвід зарубіжних країн і можливість застосування в Росії. *Фінансова аналітика: проблеми та рішення*, 2015. №24. 55–68 с.
8. Бойко-Бойчук Л. Метод матриць: особливості застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2008. №1. С. 165- 176.
9. Боїкс Ц. Повний набір політичних режимів. *Комп'ютерні політекономічні дослідження*, 2013. №46(12). С. 1523-1554.
10. Бондарук, Т. Г., Бондарук, І. С. Концептуальні засади розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Економічні горизонти*, 2021. №1(12). С. 26–32. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(12\).2020.205285](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(12).2020.205285) (дата звернення 17.02.2021)

11. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/> (дата звернення 11.09.2021)
12. Винокуов Я. Бедный каждый второй: насколько истончились кошельки украинцев за 2020 год. URL: <https://www.epravda.com.ua> (дата звернення 15.04.2021)
13. Волобуєва Г. Д. Державна політика розвитку соціальної сфери у взаємозв'язку з іншими сферами регулювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2012. №10.
14. Волохова І. С. Фінансове вирівнювання в Україні: пошук ефективної моделі. *Національна академія наук України, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку. Проблеми економіки*, 2013. № 4. С. 324-330.
15. Ганслі Т. М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. Київ: *Основи*, 1996. 238 с.
16. Гордієнко Л. А. Розвиток державної фінансової політики соціального спрямування: автореф. дис. ... док. екон. н. Ірпінь, 2019. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016.pdf> (дата звернення 28.06.2021)
17. Грімслі С. Трансферний платіж: визначення та приклади. 2019. URL: <https://study.com/academy/lesson/transfer-payment-definition-examples-quiz.html>. (дата звернення 15.04.2021)
18. Грубляк О.М. Methodical approaches to assess the efficiency of the budget process in Ukraine. *Науковий вісник Полісся*, 2018. № 2(14).
19. Грубляк О.М., Мацкуляк А.А. Роль бюджету в реалізації соціальної політики держави. *Молодий вчений*, 2018. № 10 (2). С. 761–764.
20. Гудима А. С. Аналіз видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні. *Інституційний репозитарій Одеського Національного Університету імені І.І. Мечникова*, 2018. С. 107–110.
21. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm (дата звернення 15.07.2021)

22. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/dem/r_pr.htm (дата звернення 15.07.2021)
23. Демографічна та соціальна статистика / Освіта. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm (дата звернення 15.07.2021)
24. Демографічна та соціальна статистика / Освіта. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm (дата звернення 15.07.2021)
25. Демографічна та соціальна статистика / Охорона здоров'я. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/oz.htm (дата звернення 15.07.2021)
26. Демографічна та соціальна статистика / Доходи та умови життя. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm (дата звернення 15.07.2021)
27. Демографічна та соціальна статистика / Населені пункти та житло. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/if.htm (дата звернення 15.07.2021)
28. Демографічна та соціальна статистика / Соціальний захист. Державний комітет статистики. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sz.htm (дата звернення 15.07.2021)
29. Дем'янишин В. Г., Кізима Т. О. Регіональна бюджетна політика: теоретична концептуалізація та перспективи розвитку. *Регіональна економіка*, 2016. № 4. С. 91–99.
30. Дем'янишин В.Г. Формування та розвиток податкового механізму в економіці України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*, 2007. № 3(38). С. 92-102.
31. Державна політика: аналіз та механізми впровадження: конспект лекцій / Укладачі: В. П. Садковий, С. М. Домбровська, І. М. Лопатченко, А. В. Антонов. Харків: НУЦЗУ, 2019. 65 с.

32. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів. *Наказ Міністерства праці та соціальної політики України*, 17.06.2002 р. № 293. URL: <https://www.msp.gov.ua/doc>. (дата звернення 15.04.2021)
33. Державні соціальні стандарти та гарантії у 2018 році. *Міністерство соціальної політики України*, 2019. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/socst/st%2003.10.2018.xls>. (дата звернення 15.07.2021)
34. Державні соціальні та гарантії у 2019-2020 році. *Міністерство соціальної політики України*, 2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/socst/st01092020.xlsx>. (дата звернення 15.04.2021)
35. Державні соціальні та гарантії у 2020-2021 році. *Міністерство соціальної політики України*, 2021. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/socst/socst01042021.xlsx>. (дата звернення 15.04.2021)
36. Додлова М. Соціальні трансферти та обумовленості за різними режимами правління. *Європейський журнал політичної економії*, 2017. №50. С. 141–156.
37. Доловіц М. Навчання за кордоном: роль трансфертної політики у сучасному формуванні політикотворенні. *Говернанс*, 2013. №13. С. 5-24.
38. Дорожня карта реформ 2019-2023 рр. *Реанімаційний Пакет Реформ*. Київ, 2019. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/DKR-RPR-2019-2023.pdf>. (дата звернення 15.04.2021)
39. Дослідження державних політик: методологія, процедури та європейські практики: монографія. Київ: *НАДУ*, 2018. 400 с.
40. Dunayev I., Stativka N., Kuts Yu. Ziuz O., Kralia V. Analysis of mechanisms for establishing cooperation between public authorities, private sector and public in domestic waste management in Ukraine. *Public policy and administration*. 2020. Vol 19, №2. P. 314–328.
41. Ємельяненко Л., Москвіна В. Трансфертна політика в соціальній сфері в контексті забезпечення добробуту населення України. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали II Міжнародного форуму. Міжн. наук.-практ. Конференція «Соціально-економічний добробут населення в умовах

- макроекономічної нестабільності». м. Київ, 29.09.2021р. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченко. 2021. 187 с. С. 66-69.
- 42.Ємельяненко Л., Шкода Т. Соціальні стабілізатори в державному антикризовому управлінні. *Антикризове управління економікою України: нові виклики: матеріали III Міжн. наук.-практ. конф.* Київ.: КНЕУ, 2015. С. 43-48.
 - 43.Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Концептуальні засади формування трансфертної політики в соціальній сфері. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 17 May 2019. Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. С. 333–342.*
 - 44.Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Соціальні стандарти як інструмент реалізації трансфертної політики в Україні. *Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління». (I dex Cornicus). Категорія «Б», 2021. 2(101). С. 74-83.*
 - 45.Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Стандартизація соціальної сфери як запорука публічності управління. *Управління публічною економікою: нові виклики та стратегія: Збірник тез доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції.* м. Київ, 5-6 грудня 2019 р. К.: КНЕУ, 2019. 206 с. С.40-46.
 - 46.Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Трансфери в регулюванні бюджетних відносин соціальної сфери. *Теоретико-методологічні трансформації економічної науки у XXI ст.: перспективи нової парадигми: Матеріали всеукраїнської науково- практичної конференції.* м. Київ, 28-29 травня 2019 р. К.: КНТЕУ. 344 с. С. 219–222.
 - 47.Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Трансформація сфери зайнятості в умовах цифрової економіки. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та доміанти розвитку: Збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції.* м. Київ, 23-24 жовтня 2019р. К.: КНЕУ, 2019. 341 с. С. 247-250.

- 48.Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Формування концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері України. *Інноваційна економіка*, 2019. №5-6(80). С. 34-40.
- 49.Ємельяненко Л.М., Федірко Н.В., Москвіна В.І. Оцінювання ефективності системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. (Google Scholar, Ixex Copernicus, Національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2019. №44. С. 63–79.
- 50.Ємельяненко Л.М., Федірко Н.В., Москвіна В.І. Твір наукового характеру “Методологія та практика оцінювання системи соціального захисту населення в Україні”. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 30.07.2019. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 91043. 19 с.
- 51.Ємельяненко Л.М., Федулова Л.І. Децентралізація в сфері соціальної політики в регіонах України. *Економіка та держава*, 2021. №4. С. 4-11.
- 52.Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*, 2020. № 1 (43). 283-289 с. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-1_0-pages-283_289.pdf (дата звернення 14.09.2021)
- 53.Жихор О. Б. Бюджетні трансферти та їх види. *Місцеві фінанси*. Київ: УБС НБУ, 2015. 232 с.
- 54.Журавка Ф. О. Оцінка ефективності реалізації державних цільових програм в соціальній сфері. *Бізнес інформ*, 2014. № 6. С. 202-206.
- 55.Zaporozhets T. Organization Of Crisis Management In Public Administration. *International Journal of Management*. Olena L. Korolchuk; Inga M. Perestyuk; Tetiana V. Zaporozhets; Nataliia O. Vasiuk; Yevhenii A. Kulhinskyi. Volume 11, Issue 06, June 2020, pp. 496-507.
- 56.Звітність. *Державна казначейська служба України*. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>. (дата звернення 15.04.2021)
- 57.Кайль Я.Я., Максимчук О.В., Зудина Е.В., Першина Т.А., Епинина В.С., Ламзин Р.М., Бахрачева Ю.С., Великанов В.В. Методология публичного

- управления социально-экономическими процессами на уровне города: коллективная монография. Волгоград: *Волгоградский государственный архитектурно-строительный университет, Волгоградский государственный социально-педагогический университет, Волгоградский государственный университет*. 2016. 224 с.
58. Кальницька М. А. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери та особливості її функціонування в Україні. *Економіка та суспільство*, 2017. №10. С. 529–534.
59. Карпенко О. В., Карпенко Ю.В. Штучний інтелект як інструмент публічного управління соціально-економічним розвитком: смарт-інфраструктура, цифрові системи бізнес-аналітики та трансферти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2021/4.pdf
60. Кізіма А., Лободіна З. Трансформація технологій бюджетування в контексті забезпечення інклюзивного сталого зростання держави. *Світ фінансів*. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/download/1392/1398> (дата звернення 21.08.2021)
61. Климчик О. М. Система індикаторів якості життя населення URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/67.pdf> (дата звернення: 11.0.2021).
62. Коваленко О. М. Соціальна економіка: конспект лекцій. Київ: *НУХТ*, 2013. 171 с.
63. Колот А., Данюк В., Герасименко О. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія. Київ: *KHEU*. 2017. 500 с.
64. Колот А.М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія. Київ: *KHEU*. 2012. 501 с.
65. Korolchuk O., Artiukh T., Zaporozhets T., Vasiuk N. Effectiveness of management in public administration in complex and crises situations. *Revista SAN GREGORIO*. 2020, Núm. 42. P. 110-120. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1546>

- 66.Кравченко Р. Розвиток недержавних організацій соціальної сфери. *Соціальна робота в Україні : перші кроки*. Київ: КМ "ACADEMIA", 2000. С. 130-144.
- 67.Kryzyna N., Kovalenko O. Aplikation of SWOT-analysis for evaluating the public administration of the healthcare system in Ukraine Reality of Politics, Estimates – Comments – Forecasts. Quarterly 2020, No. 2 (12) ; P. 11-28.
- 68.Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): монографія. Ніжин: *Аспект-Поліграф*, 2008. 818 с.
- 69.Лазутіна Л. О. Економічна сутність категорії "соціальна сфера сільських територій". *Вісник Сумського національного аграрного університету*, 2013. №1. 5 с.
- 70.Лібанова Е. М. Новий підхід до боротьби з бідністю: методи дослідження, результати, уроки для України. *Вісник НАН України*. 2019. № 12. С. 43-53.
- 71.Лісовий А. В., Поснова Т. В. Механізм фінансування соціальної складової економічної безпеки. *Фінанси України*б 2008. №4. С. 32-37.
- 72.Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Еволюція теорії та наукова концепція публічних фінансів. *Фінанси України*, 2019. № 8. С. 26–44.
- 73.Мамонова Г. В. Моделювання пріоритетів фінансового забезпечення соціальної сфери. *Бізнес Інформ*, 2014. №1. С. 179–183.
- 74.Маршал М. Проект «Політика IV»: Характеристика та переходи політичного режиму. Арлінгтон: *Центр систематизації світу*, 2016. URL: <https://www.systemicpeace.org/inscr/p4manualv2016.pdf> (дата звернення 15.04.2021)
- 75.Мельник В.М. Фіскальний механізм забезпечення соціального розвитку України: монографія. Тернопіль: *ФОП Осадца В.М.*, 2017. 200 с.
- 76.Монастирська Г. В. Мотивація наукової діяльності в умовах економічних перетворень у країні. *Проблеми науки*. 2006. № 3. С. 15– 21.
- 77.Москвіна В. Gender equalization in providing social justice. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку*: Матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції: у 3-х т. К.: НАДУ. 2020. Т. 3. 284 с. С. 184-186.

- 78.Москвіна В.І. Децентралізація соціальної сфери: світовий досвід. *Теорія та практика публічного управління та адміністрування У XXI сторіччі: Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених*. М. Київ, 30 листопада 2018 р. К.: НАДУ. 2018. 402 с. С. 230-232.
- 79.Моторнюк У. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*, 2016. № 12. С. 23–26. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf (дата звернення 14.09.2021)
- 80.Орлатий М. К. Соціальна сфера села та економічний механізм регулювання її розвитку : автореф. дис. ... докт. ек. наук. Київ, 1999. 32 с.
- 81.Панарін А. Політична стабільність при напівпрезидентських системах правління: дис.... канд. пол. н. Львів, 2015. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_panarin.pdf (дата звернення 17.05.2020)
82. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. Москва: *Прогресс*, 1985. URL: <http://mirknig.su/knigi/biznes/24983-ekonomicheskaya-teoriyablagosostoyaniya-tom-1-2.html> (дата звернення 20.03.2021)
- 83.Пігуль, Н.Г. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*, 2013. № 11. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення 25.05.2021)
- 84.Побережний О. В. Соціальна політика держави в контексті трансформаційних процесів. *Науковий вісник Академії муніципального управління*, 2010. №1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/Nvamu_upravl_2010_1_30.pdf (дата звернення 14.09.2021)
- 85.Приходченко Л. Л. Забезпечення ефективності державного управління: теоретико-методологічні засади: монографія. *Національна академія держ. управління при Президенті України, Одеський регіональний ін-т держ. управління*. Одеса: Оптимум, 2009. 299 с.
- 86.Пріхно І.М. Механізми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2017. № 23, ч. 1.

- URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/1/25.pdf. (дата звернення 15.02.2021)
87. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 10.06.2018. № 2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>. (дата звернення 15.04.2021)
88. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами. *Наказ Міністерства Фінансів України*, № 1407. 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13>. (дата звернення 15.04.2021)
89. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів: *Наказ Міністерства Фінансів України*, № 938. 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1569-12>. (дата звернення 15.04.2021)
90. Про соціальні послуги: Закон України №18. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 17.07.2021)
91. Публічне лобіювання: Навч. посіб. / Під заг. ред. канд. філос. наук Р. Кобця, канд. істор. наук С. Панциря. Київ, Фонд “Європа XXI”, 2008. 160с.
92. Рейтинг країн-регіонів. *Центр гуманітарних технологій*. 2021. URL: <https://gtmarket.ru/research/country-rankings>. (дата звернення 15.04.2021)
93. Роєнко В. І. досвід реформ Людвіга фон Ерхарда для української економіки. Збірник науково-технічних праць. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2012. № 22.2. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_2/248_Roj.pdf (дата звернення 17.06.2020)
94. Савастєєва О. М. Концептуальна модель трансфертної політики. *Національна економіка. Інтелект XXI*, 2019. №1. С. 61–66.
95. Саричев В. І. Сучасні трансформації механізмів соціального захисту в країнах ЄС як складова розвитку людства. *Ефективна економіка*, 2013. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2348> (дата звернення 20.04.2021)
96. Семюелсон П. *Лауреати Нобелівської премії*, 2016. URL: <http://nobel.knteu.kiev.ua/index.php/nobelivski-laureati/pol-entoni-semyuelson>. (дата звернення 14.09.2020)

97. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у 2020 році. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.dcz.gov.ua> (дата звернення 15.04.2021)
98. Сівков С. В. Публічне адміністрування соціальної сфери міністерством соціальної політики України. *Право і суспільство*, 2012. № 14. С. 129-133.
99. Соціальні стандарти. *Міністерство соціальної політики України*, 2021. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>. (дата звернення 15.04.2021)
100. Соціальні стандарти. *Міністерство соціальної політики України*, 2021. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion> (дата звернення 15.10.2021)
101. Стаття 40. Предмет регулювання закону про Державний бюджет України. *Бюджетний Кодекс України*, 2010. № 50-51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення 15.04.2021)
102. Стаття 76. Проект рішення про місцевий бюджет та матеріали, що до нього додаються, предмет регулювання рішення про місцевий бюджет. *Бюджетний Кодекс України*, 2010. № 50-51, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення 15.04.2021)
103. Стаття 96. Види міжбюджетних трансфертів. *Бюджетний Кодекс України*, 2010. № 50-51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення 15.04.2021)
104. Стаття 96. Види міжбюджетних трансфертів. *Бюджетний Кодекс України*, 2010. URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/1002290/164/Byudzhetniy_Kodeks_Ukraini.html. (дата звернення 15.04.2021)
105. Стефанків О.М., Данилишин В. І. До проблеми пошуку ефективних механізмів планування та здійснення соціальних видатків у реалізації соціальної політики держави. *Ефективна економіка*, 2019. №7. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/7_2019/40.pdf. (дата звернення 15.04.2021)

106. Стігліц Д. Ю. Економіка державного сектору. Москва: *ИНФРА-М*, 1997. 720 с.
107. Стойка А. Розвиток системи соціального захисту як основи стратегічного планування в соціальній сфері. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2010. №1 (4). С. 1 - 10.
108. Стойка А. Розвиток системи соціального захисту як основи стратегічного планування в соціальній сфері. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2010. №1 (4). С. 1—10.
109. Сунцова А.С. Теории и технологии инклюзивного образования: учебное пособие. Ижевск: *Удмуртский университет*, 2013. 110 с.
110. Ткачук Б. Майже 70% українців вважають економічну ситуацію в країні поганою — опитування. URL: <https://hromadske.ua/> (дата звернення 15.04.2021)
111. Трансферт.. *Ліга.Закон*. URL:<https://ips.ligazakon.net/document/TS000837> (дата звернення 15.04.2021)
112. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія. Київ: *KHEU*, 2016. 695 с.
113. Фридмен М. О свободѣ. Москва: *Социум; Три квадрата*, 2003. 182 с.
114. Чаусов В. Як обрати систему бюджетування? *Управлінський облік і бюджетування*, 2019. URL: http://bud-tech.ru/select_budgeting.html. (дата звернення 17.09.2021)
115. Черенько Л.М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія. Київ: *Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України*, 2021. 423 с
116. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. Дніпропетровськ: *ДВНЗ «НГУ»*. 2011. 357 с.
117. Що є трансфертом? Визначення та значення. *Бізнес словник*, 2019. URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/transfer.html>. (дата звернення 15.04.2020)

118. Щодо надання субвенцій: лист Мінфіну від 03.04.2017 р. № 05230-04-2/8718. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/minfin/schodonadannya-subvenciy-1031719.html>. (дата звернення 15.04.2021)
119. Юрій С. І. Соціальне страхування : підруч. Київ: *Кондор*, 2006. 464 с.
120. Abramo L., A. Araújo, A. Bolzon. La importancia de los procesos participativos: la experiencia de las conferencias nacionales de políticas públicas del Brasil. Pactos sociales para una protección social más inclusiva: experiencias, obstáculos y posibilidades en América Latina y Europa. *Seminarios and Conferencias*. 2014. No. 76 (LC/L.3820).
121. Adamchak D. Pensions and the household structure of older persons in Namibia. *Southern African Journal of Gerontology*. 1995. № 4 (2).
122. Adato M. The impact of PROGRESA on community social relationships. *International Food Policy Research Institute*. 2000.
123. Anand S., S.M.R. Kanbur. Public policy and basic needs provision: intervention and achievement in Sri Lanka. *The political economy of hunger: Entitlement and well-being*. 1990.
124. Arruda P., Dubois L. A brief history of Zambia's Social Cash Transfer Programme. *The International Policy Centre for Inclusive Growth, research brief*, 2018. №62. 9 p.
125. Bárcena-Martín E., Blanco-Arana M. Pérez-Moreno S. Social Benefits and the Feedback Effect of Child Poverty in European Countries. *Innocenti Working Papers*. 2021. 30 p.
126. Bentham J. The Panopticon; or the Inspection-house: Containing the Idea of a New Principle of Conctruction Applicable to Any Sort of Establisment, in which Personsof Any Description are to be Kept Under Inspection; and in Particularto Penitentiary-houses,Prisons, Housesof Industry, Work-houses, Poor-houses, Lazarettos, Manufactories, Hospitals, Mad-houses, and Schools: with a Plan of Management Adaptedtothe Principle. *Series of Letters*, 1787. London: Verso, 1995. P. 29–95.

127. Bertranou F. Pensions and gender in Latin America: where do we stand in the Southern Cone? *Gender and social security reform: what's fair for women?* Transaction Publishers. 2006.
128. Besley T., Kanbur R. Principles of targeting. *Including the Poor*. 1993.
129. Briefing Note cash transfers in Mozambique. *Department for International Development European Commission's Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operation.*, 2019. URL: <https://reliefweb.int/report/mozambique/briefing-note-cash-transfers-mozambique> (дата звернення 11.03.2021)
130. Camacho L. A. The effects of conditional cash transfers on social engagement and trust in institutions: evidence from Peru's juntos programme. *German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE)*. 2014. URL: https://www.die-gdi.de/uploads/media/DP_24.2014.pdf. (дата звернення 17.05.2020)
131. Care E. Skills for a Changing World: National Perspectives and the Global Movement. *Center for Universal Education at Brookings*. 2017.
132. Carraro A. Causal impacts of government social expenditure on infant mortality in Latin America and the Caribbean: New evidence from 1990–2017. *Innocenti Working Papers*. 2021 44 p.
133. Cecchini S. Towards Universal Social Protection: Latin American pathways and policy tools. *ECLAC Books*. 2015. No 136 (LC/G.2644-P).
134. Clert C. Wodon Q. The targeting of government programs in Chile. *Measurement and meaning: combining quantitative and qualitative methods for the analysis of poverty and social exclusion in Latin America. Technical paper*. 2001. 518 p.
135. Collins D., Morduch J., Rutherford S., Ruthven O. Portfolios of the poor: how the world's poor live on \$2 a day. *Princeton University Press*. 2009.
136. Croome D., Nyanguru A. Molisana M. The impact of the old age pension on hunger and vulnerability in a mountain area of Lesotho. *Regional Evidence Building Agenda (REBA) of the Regional Hunger and Vulnerability Programme (RHVP)*. 2007.

137. Datta D., Ejakait A. Odak M. Mobile phone-based cash transfers: lessons from the Kenya emergency response. *Humanitarian Exchange Magazine*. 2008. №40.
138. Davies S., Davey J. A regional multiplier approach to estimating the impact of cash transfers: the case of cash aid in rural Malawi. *MPRA*. 2007. No. 3724.
139. Deeming, C. Rethinking social policy and society. *Social Policy and Society*. 2016. № 15(2). 159-175 p.
140. Designing public works programmes and cash transfers to promote growth and mitigate violence. *Oxford Policy Management*. 2016. URL: <http://www.opml.co.uk/sites/default/files/Designing%20public%20works%20programmes%20and%20cash%20transfers.pdf> (дата звернення 13.05.2020)
141. Devereux S., Vincent K. Using Technology to Deliver Social Protection: Exploring Opportunities and Risks. *Development in Practice*. 2010. № 20(3). URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09614521003709940> (дата звернення 17.06.2021)
142. Devereux S. Sabates-Wheeler R. Transformative social protection. *IDS working paper*. 2004. № 232.
143. Dupas P., Robinson J. Savings constraints and microenterprise development: evidence from a field experiment in Kenya. *National Bureau of Economic Research*. 2009. №14693.
144. EU social standards: Ensuring every person's fundamental right to live a life in dignity and fully participate in society. *Social Platform*, 2016. URL: <https://www.socialplatform.org/wp-content/uploads/2016/06/SP-position-paper-on-EU-social-standards.pdf>. (дата звернення 15.04.2021)
145. European Commission. Social transfers in the fight against hunger. *European Commission*, 2012. 136 p.
146. Eyben R., Kabeer N., Cornwall A. Conceptualizing empowerment and the implications for pro poor growth. *Institute of Development Studies*. 2008.
147. Fernald L., Gertler P., Neufeld L. Role of cash in conditional cash transfer programmes for child health, growth and development: an analysis of Mexico's Oportunidades. *Lancet*. 2008. 828–837 p.

148. Ferragina, E., Seeleib-Kaiser, M., Spreckelsen, T. The four worlds of 'welfare reality': Social risks and outcomes in Europe. *Social Policy and Society*. 2015. № 14(2). 287-307 p.
149. Filgueira F., Espíndola E. Toward a system of basic cash transfers for children and older persons: an estimation of efforts, impacts and possibilities in Latin America. *Políticas Sociales*. 2015. No. 216 (LC/L.3934).
150. Jones N. Every Child Counts: Understanding the needs and perspectives of children with disabilities in the State of Palestine. UNICEF: *State of Palestine, Jerusalem, and Overseas Development Institute*. 2016.
151. Gaiha R. Imai K. A review of the Employment Guarantee Scheme in India. *Overseas Development Institute*. 2005.
152. Gallaher M. A technology white paper on improving the efficiency of social safety net program delivery in low income countries: an introduction to available and emerging mobile technologies. *Social Protection Discussion Paper*. 2005. № 32753.
153. Gopee R. The adequacy of current social security benefits. *Meeting of Directors of Social Security Organizations*. 3-6.10.2006.
154. Grimsley S. Transfer Payment: Definition & Examples. *Study.com*. URL: <https://study.com/academy/lesson/transfer-payment-definition-examples-quiz.html>. (дата звернення 17.09.2021)
155. Grosh M., Ninno C., Tesliuc E., Ouerghi A. For Protection and Promotion: The Design and Implementation of Effective Safety Nets. *World Bank*. 2008. URL: http://siteresources.worldbank.org/SPLP/Resources/461653-1207162275268/For_Protection_and_Promotion908.pdf (дата звернення 11.04.2021)
156. Hanlon J. Is it possible to just give money to the poor? *Development and Change*. 2004. № 35 (2). 375-383 pp.
157. Harvey P. Cash and vouchers in emergencies. *Humanitarian Policy Group discussion paper*. 2005.
158. Holmes R., Jones N. How to design and implement gender-sensitive social protection programmes. *ODI Toolkit*. 2010. URL:

- <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/6262.pdf> (дата звернення 17.02.2021).
159. Holmes R. Jones N. Putting the ‘social’ back into social protection: a framework for understanding the linkages between economic and social risks for poverty reduction. *Overseas Development Institute*. 2009.
 160. Huber L., Zarate P., Durand A., Madalengoitia O., Morel J. Programa JUNTOS: Certezas y malentendidos en torno a las transferencias condicionadas - Estudio de caso de seis distritos rurales del Perú. *The United Nations Children’s Fund*. 2009.
 161. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). *World Health Organization*. 2021. URL: <https://www.who.int/20standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health> (дата звернення 13.08.2021).
 162. Jensen R. The digital provide: information (technology), market performance, and welfare in the South Indian fisheries sector. *The Quarterly Journal of Economics*. 2007. № 122 (3). 879-924 p.
 163. Kakwani N. Subbarao K. Aging and poverty in Africa and the role of social pensions. *International Poverty Centre*. 2005. №8.
 164. Keisidou, E., Sarigiannidis, L., Maditinos, D. and Thalassinou, I.E. Customer satisfaction, loyalty and financial performance: A holistic approach of the Greek banking sector. *Marketing Intelligence and Planning*. 2013. №31(4). 259-288 p.
 165. Juan M. Villa Social transfers and growth. The missing evidence from luminosity data. *World Institute for Development Economics Research. WIDER Working Paper*, 2014. №90. 23 p.
 166. Keisidou, E., Sarigiannidis, L., Maditinos, D. and Thalassinou, I.E. Customer satisfaction, loyalty and financial performance: A holistic approach of the Greek banking sector. *Marketing Intelligence and Planning*. 2013. №31(4). 259-288 p.
 167. Keswell M. Social networks, extended families, and consumption smoothing: field evidence from South Africa. *Centre for Social Science Research*. 2004. №58.
 168. Lindert K. Brazil: Bolsa Familia Program – Scaling-up cash transfers for the poor. *MfDR Principles in Action: Sourcebook on Emerging Good Practices*. 2005.

169. Let Us Continue Learning: Lessons from Madagascar for improving access and retention of vulnerable children in secondary school. *Innocenti Research Briefs*, 2021. 2021-04.
170. Lomeli E. Conditional cash transfers as social policy in Latin America: an assessment of their contributions and limitations. *Annual Review of Sociology*. 2008. № 34. 475-499 p.
171. Lundstrom, A., Zhou, Ch., Von Friedrichs, Y., Sundin, E. Social Entrepreneurship Leveraging Economic, Political, and Cultural Dimensions. Cham.*Springer*. 2014. 363 p.
172. Mackintosh F., Blomquist J. Assisting the Poor with Cash: Design and Implementation of Social Transfer Programs. *Social Protection Discussion Paper*. No.0223. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11823/333550SSNPri merNote5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 17.03.2020)
173. Maitra P., Ray R. The effect of transfers on household expenditure patterns and poverty in South Africa. *Journal of Development Economics*. 2003. № 71 (1). 23–49 p.
174. Making the case for cash: humanitarian food aid under scrutiny. *Oxfam Briefing Note*. 2005.
175. Maldonado V. Building compacts for social protection. *Towards universal social protection: Latin American pathways and policy tools*. 2015. No. 136 (LC/G.2644-P).
176. Martínez Franzoni J., Voorend K. Blacks, whites or greys? Conditional transfers and gender equality in Latin America. *Research Committee on Poverty, Social Welfare and Social Policy*. 2009
177. McCord A. Policy expectations and programme reality: the poverty reduction and labour market impact of two public works programmes in South Africa. *ESAU Working Paper*. 2004. №8.
178. Monitoring and evaluating social protection programs' efforts to respond to natural disasters and climate change-related shocks. *Building resilience guidance*

- note:* *No.* *4.* *World* *Bank.* *URL:*
<http://documents.worldbank.org/curated/en/2013/06/18119988/monitoring-evaluating-social-protection-programs-efforts-respond-natural-disasters-climate-change-related-shocks> (дата звернення: 19.09.2021)
179. Moskvina V.I. Effectiveness of social standards: world experience and ways to reduce social inequality in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Right*. (Index Copernicus International (Республіка Польща)). 2021. №4. P. 260-266.
 180. Nattrass N. Disability and welfare in South Africa's era of unemployment and AIDS. *CSSR Working Paper*. 2006. № 147.
 181. Orr L. Social experiments: evaluating public programs with experimental methods. *Sage Publications*. 1999.
 182. Palermo T., Handa S., Peterman A., Prencipe L., Seidenfeld D. Unconditional Government Social Cash Transfer in Africa Does not Increase Fertility. *UNICEF Innocenti Working Papers*. 2015. URL: [https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/FERTILITY-11-12-2015%20\(003\)final_Tia.pdf](https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/FERTILITY-11-12-2015%20(003)final_Tia.pdf) (дата звернення 17.07.2021)
 183. Pauw K., Mncube L. Expanding the social security net in South Africa: opportunities, challenges and constraints. *Country Study*. 2007. №8.
 184. Pearson R., Kilfoil C. Dowa emergency cash transfer (DECT) wider opportunities evaluation and recommendations: solid lessons and a promising vision. *DCET Wider Opportunities Final Report*. 2007.
 185. Ponce J. The impact of a conditional cash transfer on school enrollment: the Bono de Desarrollo Humano of Ecuador. *Documento de Trabajo*. 2006.
 186. Quisumbing A.R., Yohannes Y. How fair is workfare? Gender, public works, and employment in rural Ethiopia. *International Food Policy Research Institute*. 2004.
 187. Rawls J. Political Liberalism. *The John Dewey Essays in Philosophy*, №4. New York: Columbia University Press, 1993. 401 p.
 188. Reddy T., Sokomani A. Corruption and social grants in South Africa. *Monograph*. 2008. 154 p.

189. Reimers F., da Silva C.D., Trevino E. Where is the 'education' in conditional cash transfers in education?. *UIS working paper*. 2006. № 4.
190. Robalino D. A., Rawlings L., Walker I. Building social protection and labor systems: concepts and operational implications. *World Bank*. 2012. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/13554/676080NWP012020Box367885B00PUBLIC0.pdf?sequence=1> (дата звернення 30.08.2021)
191. Ronconi L., Sanguinetti J., Fachelli S., Cassaza V., Franceschelli I. Poverty and employability effects of workfare programs in Argentina. *Cahiers De Recherche PMMA*. 2006. №14.
192. Samson M., Niekerk I., MacQuene K. Designing and Implementing Social Transfer Programmes: A Policy Manual. *Economic Policy Research Institute*. 2011. URL: <http://epri.org.za/resources/book/> (дата звернення 09.05.2021)
193. Samson M. Institutional arrangements for Nepal's social protection framework. *Unpublished brief for the Government of Nepal*. 2009.
194. Shepherd A., Marcus R., Barrientos A. Policy paper on social protection. *Theme Papers on Social Protection*. 2005.
195. Slater R., Farrington J. Making Social Transfers Appropriate, Achievable and Acceptable: A Practical Tool for Good Targeting. *ODI*. 2009. URL: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5757.pdf> (дата звернення 28.07.2020)
196. Sultan S.M., Shrofer T.T. Building support to have targeted social protection interventions for the poorest: the case of Ghana. *Paper presented at the conference on Social Protection for the Poorest in Africa: Learning from Experience, Kampala, Uganda*. 8-10. 09.2008.
197. Tirivayi N., Waidler J., Otchere F. Cash transfers – Past, present and future: Evidence and lessons learned from the Transfer Project. *Innocenti Research*. 2021.
198. Trucco D., Ullmann H. Youth: realities and challenges for achieving development with equality. *ECLAC Books*, 2015. No. 137 (LC/G.2647-P).
199. Ujana S. Cash Plus Model on Youth Well-Being and Safe, Healthy Transitions – Midline Findings. *Innocenti Research*. 2021. №2020-22.

200. Using social transfers to improve human development. *A DFID practice paper*, 2006. №3. 8 p.
201. Waidler J. Sunny B. Rees G. Family-friendly policies in South Asia. *Innocenti Working Papers*. 2021.
202. What is transfer? Definition and meaning. *Business Dictionary*, 2019. URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/transfer.html>. (дата звернення 17.09.2021)
203. Yemelienenko L.M., Moskvina V.I. Innovative design of social transfer programs in Ukraine through the light of world experience. *Економічні інновації*. (Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources), URAN, Crossref, Ulrichsweb, Index Copernicus, Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України, WorldCat, SciLit). Категорія «Б», 2020. Том 22. Випуск 1(74). С. 52–62.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У періодичних наукових виданнях іноземних держав:

1. Moskvina V.I. Effectiveness of social standards: world experience and ways to reduce social inequality in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Right*. (Index Copernicus International (Республіка Польща)). 2021. №4. Р. 260-266. (1,20 д.а.)

У наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Ємельяненко Л.М., Федірко Н.В., Москвіна В.І. Оцінювання ефективності системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. (Google Scholar, Idex Copernicus, Національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2019. №44. С. 63–79. (1,37 д.а., особисто автору – 1,00 д.а., запропоновано методичний підхід до визначення критеріїв результативності, побудовано алгоритм та прогноз ефективності системи соціального захисту як складової трансфертної політики).

3. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Формування концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері України. *Інноваційна економіка*. (Google Scholar, Idex Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index, Національна бібліотека імені Вернадського). Категорія «Б», 2019. №5-6. С. 34-40. (1,00 д.а., особисто автору – 0,70 д.а., визначено методологічні принципи формування та реалізації концептуальної моделі трансфертної політики в соціальній сфері).

4. Yemelianenko L.M., Moskvina V.I. Innovative design of social transfer programs in Ukraine through the light of world experience. *Економічні інновації*. (Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources), URAN, Crossref, Ulrichsweb, Index Copernicus, Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України,

WorldCat, SciLit). Категорія «Б», 2020. Том 22. Випуск 1(74). С. 52–62. (1,44 д.а., особисто автору – 1,14 д.а., обґрунтовано на основі дослідження світового досвіду інноваційний дизайн програм соціальних трансфертів).

5. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Соціальні стандарти як інструмент реалізації трансфертної політики в Україні. *Вісник Національної Академії державного управління при Президенті України*. Серія «Державне управління». (I dex Copernicus). Категорія «Б», 2021. 2(101). С. 74-83. (1,30 д.а., особисто автору – 0,80 д.а., визначено класифікацію державних соціальних нормативів, динаміку соціальних гарантій, дієвість трансфертної політики в розвитку соціальної сфери).

В інших наукових виданнях:

6. Москвіна В.І. Децентралізація соціальної сфери: світовий досвід. *Теорія та практика публічного управління та адміністрування У ХХІ сторіччі: Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених*. М. Київ, 30 листопада 2018 р. К.: НАДУ. 2018. 402 с. С. 230-232. (0,41 д.а.).

7. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Концептуальні засади формування трансфертної політики в соціальній сфері. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference*. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 17 May 2019. Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. С. 333–342. (0,52 д.а., особисто автору – 0,32 д.а., визначено функціональну роль та методологічні підходи щодо фінансування системи соціальних трансфертів).

8. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Трансферти в регулюванні бюджетних відносин соціальної сфери. *Теоретико-методологічні трансформації економічної науки у ХХІ ст.: перспективи нової парадигми: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. м. Київ, 28-29 травня 2019 р. К.: КНТЕУ. 344 с. С. 219–222. (0,25 д.а., особисто автору – 0,15 д.а., обґрунтовано доцільність

імплементції закордонних моделей трансфертного бюджетування соціальної сфери).

9. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Трансформація сфери зайнятості в умовах цифрової економіки. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку*: Збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 23-24 жовтня 2019р. К.: КНЕУ, 2019. 341 с. С. 247-250. (0,25 д.а., особисто автору – 0,12 д.а., визначено ознаки та соціально-економічні наслідки цифрової зайнятості).

10. Ємельяненко Л.М., Москвіна В.І. Стандартизація соціальної сфери як запорука публічності управління. *Управління публічною економікою: нові виклики та стратегія*: Збірник тез доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції. м. Київ, 5-6 грудня 2019 р. К.: КНЕУ, 2019. 206 с. С.40-46. (0,33 д.а., особисто автору – 0,20 д.а., встановлено європейські стандарти забезпечення публічності управління соціальною сферою).

11. Москвіна В. Gender equalization in providing social justice. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку*: Матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції: у 3-х т. Київ, . К.: НАДУ. 2020. Т. 3. 284 с. С. 184-186. (0,36 д.а.).

12. Ємельяненко Л., Москвіна В. Трансфертна політика в соціальній сфері в контексті забезпечення добробуту населення України. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали II Міжнародного форуму. Міжн. наук.-практ. Конференція «Соціально-економічний добробут населення в умовах макроекономічної нестабільності». м. Київ, 29.09.2021р. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченко. 2021. 187 с. С. 66-69. (0, 31 д.а., особисто автору – 0,21 д.а., визначено напрями удосконалення національної системи соціальної допомоги за пріоритетом врегулювання міжбюджетних відносин).

13. Ємельяненко Л.М., Федірко Н.В., Москвіна В.І. Твір наукового характеру “Методологія та практика оцінювання системи соціального захисту населення в Україні”. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 30.07.2019. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 91043. 19 с.

(1,24 д.а., особисто автору – 0,83 д.а., запропоновано інструментарій прогностного оцінювання результативності національної системи соціального захисту населення).

ДОДАТОК Б

**МІНІСТЕРСТВО З ПИТАНЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ
ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Чоколівський бульвар, 13, м. Київ, 03186, тел. (044) 355-14-63, (044) 355-14-65

E-mail: info@minre.gov.ua, сайт: www.minre.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 40446210

від _____ 20__ р. № _____ На № _____ від _____ 20__ р.

**ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»**

**ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Москвіної Валерії Ігорівни на тему
«Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України»**

Розглянувши наукову доповідь «Трансферт як інструмент регулювання міжбюджетних відносин та реалізації соціальної політики», підготовлену В. І. Москвіною, за результатами виконання дисертаційного дослідження за темою «Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України», Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України інформує, що запропонована національна модель трансфертної політики для врегулювання міжбюджетних відносин органів влади в умовах модернізації публічного управління в контексті вирішення проблем соціальної нерівності, а також науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо трансформації системи соціального бюджетування на основі імплементації закордонного досвіду міжбюджетного трансферту для підвищення дієвості соціальної політики на національному та муніципальному рівнях знайшли схвальний відгук та використані при розробці Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року та низки інших програмних документів міністерства.

Перший заступник Міністра

Ростислав ЗАМЛИНСЬКИЙ

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат

58E2D9E7F900307B0400000004812F002ACE8500

Підписувач Замлинський Ростислав Теодозійович

Дійсний з 07.07.2020 по 07.07.2022

Міністерство з питань
реінтеграції тимчасово
окупованих територій
України

22/3-6236-21 від 05.11.2021

ДОДАТОК В

Україна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

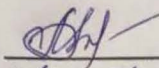
імені Вадима Гетьмана»

03057, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1. Тел.: (044) 456-50-55, (044) 371-61-19, mail: office@kneu.edu.ua

№ _____
 На № _____

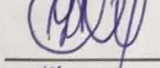
ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
 з наукової роботи,
 доктор економічних наук, професор

 Л. Л. Антонюк
 « 17. » 02. 2021 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
 з науково-педагогічної роботи,
 доктор економічних наук, професор

 А.М. Колот
 « 17. » 02. 2021 р.

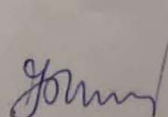
ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Москвіної Валерії Ігорівни за темою «Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України» в навчальний процес та наукову діяльність ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадим Гетьмана»

Довідка видана у підтвердження того, що науково-методичні результати, висновки та пропозиції, розроблені та сформульовані в роботі В.І. Москвіної за темою «Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України» використані в науковій та освітній діяльності кафедри національної економіки та публічного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при розробці науково-дослідних тем «Модернізація державного антикризового управління національною економікою» (№ державної реєстрації 0116U001426) та «Антикризове управління публічним сектором в умовах макроекономічної нестабільності та загроз державності України» (№ державної реєстрації 0117U001196), а також в навчальному процесі при підготовці та викладанні дисциплін «Прогнозування в публічному управлінні», «Соціальна відповідальність та управління соціальною сферою» та «Політика інклюзивного розвитку».

Заслужують на увагу запропоновані здобувачем новітні підходи щодо реформування системи соціальних стандартів і гарантій, методичні положення до визначення критеріїв результативності, дієвості та ефективності системи соціального захисту, інструментарій формування та реалізації трансфертної політики для врегулювання міжбюджетних відносин, запровадження трансфертних соціальних програм для підвищення адресності, публічності та дієвості соціальної політики

Завідувач кафедри
 національної економіки та
 публічного управління,
 д.е.н., професор

І.І. Малий

040962

ДОДАТОК Г

Міністерство соціальної
політики України

Національна академія
наук України

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
(НДІ СП МІНСОЦПОЛІТИКИ І НАН УКРАЇНИ)**

вул. Івана Франка, 15-Б, м. Київ, 01054. тел.: (044) 235-21-56 факс: (044) 235-13-83 E-mail: ipzn@ipzn.org.ua

Код ЄДРПОУ 02973184, реєстраційний рахунок UA238201720343100001000015107 в ДКСУ м. Києва, МФО 820172

Від 20.10.2021 № 283/01

**ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»**

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Москвіної Валерії Ігорівни на тему
«Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України»**

Розглянувши наукову доповідь «Методологія формування концептуальної моделі та інструменти реалізації трансфертної політики в Україні», підготовлену В.І. Москвіною, за результатами виконання дисертаційного дослідження за темою «Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України», відділ досліджень розвитку соціальних систем та міжнародного співробітництва Науково-дослідного інституту соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України інформує, що розроблена методологія формування концептуальної національної моделі трансфертної політики для врегулювання міжбюджетних відносин органів влади в умовах модернізації публічного управління в контексті вирішення проблем соціальної нерівності, запропонований інструментарій реалізації трансфертної політики в Україні, а також обґрунтовані науково-практичні рекомендації та новітні підходи щодо реформування системи соціальних стандартів і гарантій, запровадження трансфертних соціальних програм для підвищення адресності, публічності та дієвості соціальної політики знайшли схвальний відгук та використані при опрацюванні науково-дослідної роботи за темою «Оцінювання ефективності реалізації Стратегії подолання бідності в Україні та перспективи вирішення проблеми бідності у 2021-2025 роках» (№ держреєстрації 0120U102581).

**В.О. директора,
кандидат політичних наук,
доцент, Заслужений працівник
соціальної сфери України**

Леонід ІЛЬЧУК

ДОДАТОК Д

Мій Відрадний

Громадська організація «Мій Відрадний»

ЄДРПОУ: 40542658

03126, Київ, вул. Академіка Стражеско, 3а

Тел. 380 66 683 36 33

facebook.com/groups/Vidradny

E-mail: my.vidradny@gmail.com

№ 02112021-102 листопада 2021 р

ДВНЗ «Київський національний

економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

ДОВІДКА

**про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Москвіної Валерії Ігорівни
на тему «Трансфертна політика
в розвитку соціальної сфери України»**

Розглянувши наукову доповідь «Оцінювання дієвості соціального захисту як складової трансфертної політики», підготовлену В.І. Москвіною, за результатами виконання дисертаційного дослідження за темою «Трансфертна політика в розвитку соціальної сфери України», Громадська організація «МІЙ ВІДРАДНИЙ» інформує, що запропонований інструментарій та рекомендації щодо оцінювання та забезпечення дієвості соціального захисту як складової трансфертної політики у соціальній сфері України за пріоритетом задоволеності населення соціальними послугами знайшли схвальний відгук та використані при опрацюванні рекомендацій щодо активізації участі громадськості в системі публічного управління за напрямком підвищення адресності, прозорості, відповідальності та дієвості соціальних трансфертів та соціальних програм в реалізації трансфертної політики.

Голова

ГО «МІЙ ВІДРАДНИЙ»

А.С. Осьмак